M. Tullii Ciceronis de

ORATORE AD QVINTVM fratrem dialogi tres, Audomari Talæi explicationibus illuſtrati.

Ad Carolum Lotharingum Cardinalem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

PARISIIS.

Apud Carolum Stephanũ, Typographum Regiũ.

M. D. LIII.

Cum priuilegio Senatus.

Extraict des regiſtres de Parlement.

SVR la requeſte preſentee a la Court, par maiſtre Omer Talon, par laquelle il requeroit luy eſtre permis faire imprimer & expoſer en vẽte le liure de Cicero intitulé de Oratore, illuſtré des explicatiõs dudict Talon ſuppliãt, auec les defenſes en tel cas requiſes, La Court a permis & permet audict ſuppliant, faire imprimer & expoſer en vẽte iceluy liure de Oratore, auec les illuſtratiõs & commentaires dudict ſuppliant, Et fait defenſes a tous imprimeurs & libraires, de faire imprimer & mettre en vente iceluy liure ainſi illuſtré & commenté, ſi ce n'eſt du vouloir & cõſentemẽt dudict ſuppliãt, iuſques a trois ans prochainement venans, Sur peine de confiſcation des liures qu'ils ferõyẽt imprimer, & d'amẽde arbitraire. Faict en Parlement, le treziefme iour de Feburier, L'an mil cinq cens cinquante deux.

Ainſi ſigné, Du Tillet.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAROLO LOTHARINGO CARDINALI ampliſſimo Audomarus Talæus S. P. D.

TRES Ciceronis de Oratore dialogos (Carole Lotharinge Cardinalis) prælectionibus noſtris expoſitos, cur in tuo potiſſimū nomine publicatos eſſe volui, ſiquis requirat, is nec obſeruantiæ erga te meæ, nec oblati muneris rationem vllam habere videbitur: Etenim qui cum Petro Ramo fratre chariſſimo, meíq; amantiſſimo annos propè iam viginti cōmunione volūtatū, ſtudiorū, fortunarúmque omnium arctiſſima cōiunctus vixerim, poſſúmne tua in illū ſingularia beneficia, non in me quoque collata iudicare? Habuit academia Pariſienſis centū abhinc annis tres magnas de cōſtituēdis philoſophiæ ſtudiis contētiones: omnéſq; pro legibus & inſtitutis academiæ ſuſceptas: nullā tamen [redacted] cōtentione neq; legibus cōuenientiorē, neq; authori ſuo moleſtiorē & grauiorē. Prima fuit anno 1473, Ioanne Fanutio rectore academiæ, & cōtentionis eius authore, vt Ariſtotelis libri, non barbarorū ſophiſtarū cōmentarii in ſcholis prælegerētur: iuſtiſſima etiā tēporibus illis poſtulatio pleriſq; videbatur, ad eámq; regis authoritas acceſſerat: attamē barbaries peruicit, & academia Pariſiēſis Ariſtotele quenuis vel barbarū & ſordidū ſophiſtam cōmodiorē eſſe iuuētuti, & viliorē iudicauit.

Secūda cōtentio authore Iacobo Fabro Picardo Stapulēſi veterē querimoniā renouauit, nec authoritate principū, ſed magno diuturnæ profeſſionis labore pulſis ſophiſtis Ariſtotelē in ſcholas reduxit, vt legib' imperati & deſcripti libri iuuētuti prælegerētur. Tertiā [redacted] diligētia induſtriáque excitauit, qui magnā quidem laudē Fabro populari ſuo tribueret, quòd Ariſtotelē legendū propoſuiſſet, ſed multò maiorem laudē putaret Ariſtotelis philoſophiam non ſolū legi, ſed cum iudicio legi & cōmodo exerceri, phyſicā, rerū phyſicarū ortus, progreſſus, interitus tractando: ethicam, bene viuendo: logicā, bene diſſerēdo, & excellentiū hominū conſilia & iudicia cognoſcendo & imitando, cùm præſertim ad eam rem ex inſtitutis academiæ dies annis ſingulis ducenti & viginti ſeptē omni prælectione philoſophiæ liberi & vacui cōcedantur. Attamen quanuis hæc cōtentio tam legitima eſſet, támque votis omnibus optanda, horribile tamē eſt, inuidiæ tēpeſtatem & molē ab vno homine cōcitatā meminiſſe: imò verò eius librū cōtra Petri [redacted] cōtentionē hanc diuulgatū legere: Ita res veriſſima & vtiliſſima tetris calumniarū tenebris offunditur. Ergo cùm tam laudabile Petri [redacted] ſtudium nō ſolū pro tua ſapiētia ab oppreſſionis fraude defenderis, ſed etiam regia profeſſione ornaueris, poſſúmne vllis officiorū muneribus debitā tibi obſeruantiā ſatis teſtari, cùm te etiā licet ſummis Frācici regni gubernaculis occupatiſſimū, tamen honeſtarū & laudatarū literarum ſtudiis tam libenter occupari videam? Laudant te huius ampliſſimi regni regiones atque prouinciæ, cùm tuæ bonitatis & æquitatis auxilio leuantur: at in perpetuū

etiam exteræ gentes laudabunt, quæ per te non caduců fortunæ aut corporis aliquē fructū, ſed animi tantum, támque omnibus mortalibus cómune & optabile bonū fuerint aſſecutæ. Ergo vt philoſophiæ ſaltem in aliqua parte non ſolùm veram cognitionē, ſed etiam exercitationē, vſum, vtilitatē, pro viribus nonnihil adiuuarē, & (vt logicis artibus conſilia præſtantiū hominum iudiciáque cognoſcenda ac perſpicienda eſſent) reipſa & exemplo docerē, propoſui mihi tres oratorios Ciceronis dialogos, in quibus cùm viderem ſeorſum inuentionis, diſpoſitionis, memoriæ nomine non longè alias artes (ſi genera ſpectes) quàm quæ Ariſtotelis topicis & analyticis continentur, inſtitui: elocutionis item ſeparatim & actionis nomine veram rhetoricam definiri, Petri [redacted] quæſtiones Brutinas & rhetoricas diſtinctiones imitatus, omnibus partibus præcipuè id vnum elaboraui, vt duarū artium diſtinctionem perpetuò retinerem, præcepta tantū neceſſaria, cognata, propria probarem, contraria notarem, ordinem & methodū locis omnibus exquirerem: vt rhetorica & logica præceptis & regulis diſtinctæ, à pueris & facilius ediſcerentur, & vtilius exercerentur, qui duo ſummi ſunt in diſciplinis fructus ſingulariter & vnicè ſpectandi. In cæteris etiam intelligentiæ neceſſariis partibus, rerū hiſtoria, verborū interpretatione, quanuis à ſuperioribus interpretibus ſtudioſè tractatæ ſint, nullam tamen negligētiam noſtram accuſari volui. Quare hæc erit in oratoriis hiſce tribus libris & logica luce clarioribus effectis, vtilitas: ſed enim etſi cómoditas in diſtinctis artibus tanta nō eſſet, tamē eſſet in ipſarū tractatione artiū differēdi dicendíque exemplum tam illuſtre propoſitū, vt vel ob eam cauſam vnicam totum volumen ad verbū pueris ediſcendū eſſe iudicē. Iouem philoſophi dicebant, ſi Græcè loqui vellet, non alio ſermone quàm Platonis vſurū: at verò tanto iuſtius dicam Iouem, ſi de re vlla quam alió deo differere & colloqui vellet, non aliis quàm Ciceronis dialogis & colloquiis vſurū, quantò Romana ciuitas Athenienſi ciuitate maior, Scæuoláque & Craſſus & Antonius maiores Gorgia, Protagora, & reliquis Platonicis perſonis fuere: Tantus eſt in perſonis ipſis decor, tanta in ſermone cuiuſque dignitas, tanta in omni tractatione rerum & verborū moderatio & conformatio, vt nihil mirū ſit, quod ait Guarinus, repertis primùm Ciceronis de Oratore libris, eloquentiam, quæ tot annos ſepulta iacuerat, reuixiſſe: horū ſiquidem librorum vel exemplis ſolis magnus orator poſſit effici. Quamobrem vigilias noſtras, quibus tanti operis & τεχνολογίαν diſtinguere, & tractationem illuſtrare conati ſumus, cui potius offeram quàm Petri [redacted], quàm etiam meo Mecœnati, imò quàm academiæ Rhemenſis fundatori, quàm Pariſienſis regio tutori, quàm omnium liberalium artium vnico patrono ac ſingulari:

IN MARCI TVLLII CICERONIS LIBROS de Oratore Audomari Talæi explicationes.

CICERO *tribus oratoriis dialogis ſcholas & diſputationes duorum dierũ inſtituit, ut ex initio 1, & 3, libri conſtat. Primus liber continet academicum ſermonem unius diei conſumptum in contẽtione de uaria & multiplici definitione oratoris, ubi Licinius Craſſus M. Tullij Ciceronis ſentẽtiam explicat de perfecto oratore, cui non ſolùm rhetoricam, ſed omniũ artium eruditionem & doctrinam tribuit, ut de rebus omnibus ſcienter & ornatè poſſit dicere: Antonius defendit ſentẽtiam Q. Ciceronis de uulgari & mediocri oratore, cui detracta tot artiũ ſcientia & cognitione, mediocrem tantùm prudentiam & exercitationem in cauſis forenſibus relinquit: Qu. Mutius Scæuola ſenex adeſt quaſi ſermonis author & moderator: Pub. Sulpitius & Caius Cotta adoleſcentes auditores & tanquam diſcipuli tribus illis magiſtris adhibentur. Secundus liber habet alterius diei matutinum ſermonẽ, in quo Antonius tres artes prudentiæ à Græcis acceptas, inuentionem, diſpoſitionem, & memoriã, multò magnificentius & aptius ad uſum forenſem tractat, quàm fuerãt à Græcis hominibus expoſitæ. Tertius pomeridianam Craſſi diſputationem explicat de elocutione & pronunciatione. Qui quidem ſermo quanuis ab illis Romanis hominibus, quos Cicero inducit, nunquã habitus fuerit, tamẽ aptè fingitur ad gratiam & dignitatem huius oratoriæ diſputationis: Genus enim ſermonum poſitum in hominum ueterum authoritate plus neſcio quo modo uidetur habere grauitatis: & quidem datur ea dialogis uenia, (ut de ſuis academicis teſtatur Cicero) Puto, inquit, fore, mireris, cùm legeris id nos locutos eſſe inter nos, quod nunquam locuti ſumus: ſed noſti morem dialogorum. Atque ut primi libri contentio de Oratore è libris Græcorum hominum ſumpta eſſe uidetur, ut Carneadis, Clitomachi, Critolai, Diodori, Mneſarchi, Apollonij, Menedemi, qui ibi obiter citantur, ex Phædro etiam & Gorgia Platonis, ita ſecundi & tertij τεχνολογία Ariſtotelica & Iſocratica eſt. Hos dialogos Cicero diu multùmque in manibus habuit, ut ſcribit in epiſtola ad Atticum: tandémque elimatos & expolitos edidit Lu. Domitio AEnobarbo & Appio Claudio Pulchro Coſſ. quo anno M. Craſſus diues profectus eſt ad bellum Parthicum, ſicut nos ex eadem epiſtola poſſumus augurari, qui annus fuit ab urbe condita ſeptingenteſimus, à Conſulatu autem Ciceronis nonus.*

Cic. in Lælio.

Lib. 9. epiſt. Famil.

Lib. 4.

M. T. Ciceronis ad Quintum Fratrem de Oratore liber I.

COGITANTI mihi ſæpenumero, & memoriâ vetera repetenti, perbeati fuiſſe, Quinte frater, illi videri ſolẽt, qui in optima Repub. cùm & honoribus & rerum geſtarum gloria florerent, eum vitæ curſum tenere potuerũt, vt vel in negotio ſine periculo, vel in otio cum dignitate eſſe poſſent. Ac fuit tẽpus illud, cùm mihi quoque initiũ requieſcẽdi, atque animum ad vtriuſque noſtrum præclara ſtudia referẽdi, fore iuſtum & propè ab omnibus cõceſſum eſſe arbitrarer, ſi infinitus forẽſium rerũ labor, & ambitionis occupatio decurſu honorũ, etiam ætatis flexu conſtitiſſet. Quam ſpem cogitatiònũ & conſiliorum meorum, cùm graues communium temporum, tum varii noſtri caſus fefellerunt. Nam qui locus quietis & tranquillitatis pleniſſimus fore videbatur, in eo maximæ moleſtiarum, & turbulẽtiſſimæ tempeſtates extiterunt. Neque verò nobis cupientibus atque optãtibus fructus otii datus eſt ad eas arteis, quibus à pueris dediti fuimus, celebrandas, inter nóſque recolendas. Nam prima ætate incidimus in ipſam perturbationẽ diſciplinæ veteris: & conſulatu deuenimus in medium rerum omnium certamen atque diſcrimen: & hoc tempus omne poſt Conſulatũ, obiecimus iis fluctibus, qui per nos à communi peſte depulſi, in noſmetipſos redũdarunt. Sed tamen in his vel aſperitatibus rerum, vel anguſtiis temporis, obſequar ſtudiis noſtris: & quantum mihi vel fraus inimicorum, vel cauſæ amicorũ, vel Reſpublica tribuet otii, ad ſcribendum potiſſimũ conferam. Tibi verò frater neque hortanti deero, neque roganti. Nam neque authoritate quiſquã apud me plus te valere poteſt, neque voluntate. Ac mihi repetenda eſt veteris cuiuſdã memoriæ non ſanè ſatis explicata recordatio, ſed, vt arbitror, apta ad id quod requiris, vt cognoſcas quæ viri omnium eloquentiſſimi clariſſimique ſenſerint

de omni ratione dicendi.' Vis enim,vt mihi ſæpe dixiſti, quoniam quædam pueris aut adoleſcētulis nobis ex cōmentariolis noſtris inchoata atque rudia exciderunt, vix hac ætate digna,& hoc vſu quē ex cauſis quas diximus,tot tantíſque,conſecuti ſumus,aliquid iiſdē de rebus politius à nobis perfectiúſque proferri:' ſoléſq; nōnunquā hac de re à me in diſputationibus noſtris diſſentire,quòd ego eruditiſſimorū hominū artibus eloquentiā contineri ſtatuā:tu autē illam ab elegantia doctrinæ ſegregādam putes, & in quodā ingenii atque exercitationis genere ponendā.' Ac mihi quidē ſæpenumero in ſummos homines,ac ſummis ingeniis præditos intuenti,quærendum eſſe viſum eſt," quid eſſet cur plures in omnibus artibus quàm in dicendo admirabiles extitiſſent. nam quocunque te animo & cogitatione conuerteris, permultos excellenteis in quoque genere videbis,non mediocriū artium,ſed propè maximarum." Quis enim eſt, qui, ſi clarorum hominū ſcientiā, rerum geſtarum vel vtilitate vel magnitudine metiri velit, nō anteponat oratori imperatorem? Quis autem dubitet, quin belli duces ex hac vna ciuitate præſtantiſſimos penè innumerabiles, in dicendo autem excellētes vix paucos proferre poſſimus?' Iam verò conſilio ac ſapiētia qui regere ac gubernare Remp. poſſent,multi noſtra,plures patrū memoria,atque etiā maiorū extiterunt:" cùm boni perdiu nulli, vix autē ſingulis ætatibus ſinguli tolerabiles oratores inuenirētur.' Ac ne quis fortè cum aliis ſtudiis, quæ recōditis in artibus, atque in quadam varietate literarū verſentur,magis hanc dicendi rationē, quàm cum imperatoris laude,aut cum boni ſenatoris prudētia comparandam putet, cōuertat animum, & ea ipſa artium genera circunſpiciat,quíque in iis floruerint,quámque multi ſint, facillimè quanta oratorū ſit, ſempérque fuerit paucitas, indicabit." Neque enim te fugit, laudādarum artiū omnium procreatricē quādam,& quaſi parentē,eam quā φιλοσοφίαν Græci vocant, ab hominibus doctiſſimis iudicari. In qua difficile eſt enumerare quot viri,quanta ſcientia,quātáque in ſuis ſtudiis varietate & copia fuerint, qui non aliqua in re vna ſeparatim elaborarint, ſed omnia quæcunque eſſent, vel ſcientiæ perueſtigatione,vel diſſerendi ratione cōprehenderint."Quis

ignorat,ii qui Mathematici vocantur, quanta in obſcuritate rerum,& quàm recondita in arte,& multiplici,ſubtiliq́ue verſentur?quo tamen in genere ita multi perfecti homines extiterũt, vt nemo ferè ſtuduiſſe ei ſcientiæ vehemẽtius videatur, quin quod voluerit,cõſecutus ſit." Quis muſicis, quis huic ſtu dio literarum quod profitentur ii qui Grãmatici vocantur,pe nitus ſe dedit,quin omnem illarũ artium penè infinitam vim & materiam ſcientia & cognitione comprehẽderit? " Verè mihi hoc videor eſſe dicturus,ex omnibus iis qui in harũ artium ſtudiis liberaliſſimis ſint doctriniſque verſati, minimam copiam poëtarum egregiorum extitiſſe: atque in hoc ipſo numero,in quo perrarò exoritur aliquis excellens, ſi diligẽter & ex noſtrorum & Græcorum copia comparare voles, multò ta men pauciores oratores quàm poëtæ boni reperiẽtur."Quod hoc etiam mirabilius debet videri, quia cæterarũ artium ſtudia ferè reconditis atque abditis è fontibus hauriuntur:dicẽdi autem omnis ratio in medio poſita, cõmuni quodam in vſu, atque in hominum more & ſermone verſatur:vt in cæteris id maximè excellat, quod longiſſimè ſit ab imperitorum intelligentia ſenſúque diſiunctum:in dicendo autem vitium vel ma ximũ ſit,à vulgari genere orationis, atque à conſuetudine cõmunis ſenſus abhorrere." Ac ne illud quidem verè dici poteſt, aut plures cæteris artibus inſeruire, aut maiore delectatione, aut ſpe vberiore, aut præmiis ad perdiſcendũ amplioribus cõmoueri.Atque vt omittam Græciam,quæ ſemper eloquentiæ princeps eſſe voluit,atque illas omnium doctrinarum inuentrices Athenas,in quibus ſumma dicendi vis & inuenta eſt,& perfecta:in hac ipſa ciuitate profectò nulla vnquam vehemẽtius quàm eloquentiæ ſtudia viguerunt. Nam poſteaquã imperio omniũ gentiũ conſtituto,diuturnitas pacis otiũ confirmauit,nemo ferè laudis cupidus adoleſcẽs nõ ſibi ad dicẽdum ſtudio omni enitẽdũ putauit." Ac primò quidẽ totius rationis ignari," qui neq; exercitationis vllã viã,neq; aliquod præceptũ artis eſſe arbitrarẽtur, tantũ quãtũ ingenio & cogitatione poterãt,cõſequebãtur.Pòſt autẽ auditis oratoribus Græcis cognitíſq; eorũ literis,adhibitíſq; doctorib⁹,incredibili quodã noſtri homines dicẽdi ſtudio flagrauerũt. Excitabat eos magnitudo

& varietas multitudóque in omni genere cauſarũ, vt ad eam doctrinam, quam ſuo quiſque ſtudio conſecutus eſſet, adiungeretur vſus frequens, qui omnium magiſtrorum præcepta ſuperaret." Erant autẽ huic ſtudio maxima, quæ nunc quoque ſunt, propoſita præmia, vel ad gratiam, vel ad opes, vel ad dignitatem. Ingenia verò (vt multis rebus poſſumus iudicare) noſtrorum hominũ, multùm cæteris hominibus omnium gentium præſtiterunt." Quibus de cauſis quis non iure miretur, ex omni memoria ætatum, temporum, ciuitatum, tam exiguum oratorum numerum inueniri? Sed nimirum maius eſt hoc quiddam, quàm homines opinantur, & pluribus ex artibus ſtudiiſque collectum. Quis enim aliud in maxima diſcentium multitudine, ſumma magiſtrorum copia, præſtantiſſimis hominum ingeniis, infinita cauſarum varietate, ampliſſimis eloquentiæ propoſitis præmiis, eſſe cauſæ putet, niſi rei quandam incredibilem magnitudinem ac difficultatem?" Eſt enim & ſcientia cõprehendenda rerum plurimarũ, ſine qua verborum volubilitas inanis atque irridenda eſt: & ipſa oratio cõformanda non ſolùm electione, ſed etiam conſtructione verborum: & omnes animorũ motus, quos hominum generi rerum natura tribuit, penitus pernoſcendi: quòd omnis vis ratióque dicendi, in eorum qui audiunt, mentibus aut ſedandis, aut excitandis exprimenda eſt. Accedat eodem oportet lepos quidam, facetiǽque, & eruditio libero digna, celeritáſque & breuitas & reſpõdendi & laceſſendi, ſubtili venuſtate atque vrbanitate coniuncta. Tenenda præterea eſt omnis antiquitas, exemplorúmque vis: neque legum aut iuris ciuilis ſcientia negligenda eſt. Nam quid ego de actione ipſa plura dicam? quæ motu corporis, quæ geſtu, quæ vultu, quæ vocis conformatione ac varietate moderãda eſt: quæ ſola per ſe ipſa quanta ſit, hiſtrionum leuis ars & ſcena declarat: in qua cùm omnes in oris & vocis & motus moderatione elaborẽt, quis ignorat quàm pauci ſint, fuerintque, quos animo æquo ſpectare poſſimus? Quid dicam de theſauro rerum omnium memoria? quæ niſi cuſtos inuẽtis cogitatíſque rebus & verbis adhibeatur, intelligimus, omnia, etiamſi præclariſſima fuerint in oratore, peritura." Quamobrem mirari

deſinamus, quæ cauſa ſit eloquentium paucitatis, cùm ex iis rebus vniuerſis eloquẽtia conſtet, quibus in ſingulis elaborare permagnum eſt: hortemúrque potius liberos noſtros, cæteróſque quorum gloria nobis & dignitas chara eſt, vt animo rei magnitudinem cõplectantur: neque iis aut præceptis aut magiſtris aut exercitationibus quibus vtuntur omnes, ſed aliis quibuſdam ſe id quod expetunt, conſequi poſſe confidant. " Ac mea quidem ſentẽtia nemo poterit eſſe omni laude cumulatus orator, niſi erit omniũ rerum magnarũ atque artium ſcientiã conſecutus. Etenim ex rerũ cognitione efflorefcat & redũdet oportet oratio: quæ, niſi ſubeſt res ab oratore percepta & cognita, inanem quandam habet elocutionem, & penè puerilem. " Neque verò ego hoc tãtum oneris imponam noſtris præſertim oratoribus, in hac tanta occupatione vrbis ac vitæ, nihil vt iis putem licere neſcire: quanquam vis oratoris, profeſſióque ipſa bene dicẽdi, hoc ſuſcipere ac polliceri videtur, vt omni de re, quæcũque ſit propoſita, ab eo ornatè copioſéque dicatur. Sed quia non dubito, quin hoc pleriſque immẽſum infinitúmque videatur, & quòd Græcos homines non ſolùm ingenio & doctrina, ſed etiã otio ſtudióque abundantes, partitionem quandam artiũ feciſſe video, neque in vniuerſo genere ſingulos elaboraſſe, " ſed ſepoſuiſſe à cæteris dictionibus eam partem dicẽdi quæ in forenſibus diſceptationibus iudiciorum aut deliberationum verſaretur, & id vnum gênus Oratori reliquiſſe: non complectar in his libris amplius quàm quod huic generi, re quæſita, & multùm diſputata, ſummorum hominum propè conſenſu eſt tributum: repetámque non ab incunabulis noſtræ veteris puerilíſque doctrinæ quendam ordinem præceptorũ, ſed ea quæ quondam accepi in noſtrorũ hominum eloquẽtiſſimorum, & omni dignitate principum, diſputatione eſſe verſata: non quòd illa contemnam quæ Græci dicendi artifices & doctores reliquerunt: ſed cùm illa pateant, in promptúque ſint omnibus, neque ea interpretatione mea aut ornatius explicari, aut planius exprimi poſſint: dabis hanc veniam, mi frater, vt opinor, vt eorum quibus ſumma dicendi laus à noſtris hominibus conceſſa eſt, authoritatem Græcis anteponam.

EXordium hoc caſus Ciceronis præfatur, & cauſas huius inſtitutæ ſcriptionis,& eloquentiæ magnitudinem & difficultatem: tandémque innuit doctiſsimus hominibus Romanis locum fore in proximo dialogo: Cicero igitur commemorat primùm ſuam in Repub. aduerſam fortunam:ſyllogiſmus eſt ſimplex ſecundi generis.

Ciues in Republica beati poſt adeptam rerum geſtarum gloriam aut in negotio tuto, aut in otio honeſto uiuunt:

Cicero perfunctus magna cum gloria honoribus publicis nec in negotio tuto, nec in otio honeſto uiuere potuit:

Cicero igitur perfunctus honoribus Reipublicæ,ciuis beatus non fuit.

propoſitio præcedit,in qua duæ ſpecies beatitudinis comprehenduntur,una in negotio & actione, altera in otio & contemplatione rerum:ſed Cicero neutram probat,ſi uel actioni periculum, uel otio & contemplationi ignobilitas & obſcuritas uitæ adiuncta fuerit: quæ ſententia eſt Ariſtòtelis, qui in Ethicis uirum bonum, licet omni uirtute præditum,ſi inciderit in calamitates Priami,aut dignitate uitæ careat,beatum eſſe non putat.

2 Prima pars aſſumptionis declaratur à repugnantibus.

Cicero communibus & priuatis temporum ſuorũ moleſtiis & tempeſtatibus iactatus fuit:

In negotiis igitur publicis ſine periculo uerſatus non eſt.

3 Allegoria ducitur à ludis Circenſibus, in quibus aurigæ currum ad metam flectunt,ne illic offendant: & decurſo ſpatio conſiſtunt.Redditio ſimilitudinis duplex intelligitur,una de honoris decurſu, altera de ætatis flexu:quaſi Cicero per omnes honorum gradus ad ingraueſcentis, & ad ſenectutem ſeſe inflectentis ætatis otium cum dignitate coniunctum peruenire contenderit.quo tamen beatitudinis fructu ipſe priuatus fuit.

4 Secunda pars aſſumptionis de tranquillo otio, & ſtudio literarum, quo Cicero caruit, illuſtratur enumeratione partium uitæ, in quibus tranquillum nihil habuit: Cicero enim circa annum ætatis ſuæ uiceſimum quintum ſub Sylla ſtipendia meruit, quo tempore tanta fuit perturbatio ueteris diſciplinæ,ut ſalus & dignitas Reipub.in perpetuum ſublata uideretur: & incidit in maximos motus,quos repreſsit orationibus de lege agraria,de liberis proſcriptorum, & aduerſus Catilinam & poſt conſulatum,cùm inimicitias cum Cæſare,Vatinio, Clodio gereret, Clodiana factione uictus, & in exilium pulſus eſt.

5 Omiſſa ſyllogiſmi concluſione, captatur occaſio commentationis oratoriæ cùm ab otio, quod Cicero ſuffuratur,tum ab authoritate Quinti fratris,à quo inuitatur ad ſcribendum.

6 Generalis eſt propoſitio totius diſputationis, & dialogi de oratore: Repetenda eſt(inquit)recordatio rei quondam perceptæ & auditæ, non ſatis explicatæ & approbatæ, ſed inter doctiſsimos homines Craſſum & Antonium controuerſæ,& addubitatæ de ratione dicendi.

7 Argumentum Qu.fratris ſumitur ex diſsimili factorum collatione, Cicero olim adoleſcentulus rudes commentarios de ratione dicendi edidit,uix iam Ciceronis fama & celebritate ſatis dignos:Nunc igitur operæpretium eſt,ut ipſe ætate & doctrina & rerum uſu iudicióque prouectus,politos magis,& eruditos proferat.Rudes illi & pueriles commentarij ſunt duo libri de Rhetorica inuentione,quibus uelut magiſtrorum ſuorum dictata complexus eſt, ideóque culpari tanquam falſa præcipiat, non poteſt,ut ait Fabius.His autem libros de oratore ſubſtituit, omnium ſane (ſi dictionis elegantiam ſpectes)magnificentiſsimos & ornatiſsimos, in quibus,ut Phidias in Ioue Olympio ſummè elaborauit, ſic orator ipſe quicquid habuit eloquentiæ & humanitatis,exprimere uoluit:de quibus quid ipſe ſentiat,in epiſtolis ita ſcribit, Sunt etiã de oratore noſtri tres mihi uehementer probati: in eis quoque hæ perſonæ ſunt,ut mihi tacendũ fuerit: Craſſus enim loquitur,Antonius,Catulus ſenex,C.Iulius frater Catuli, Cotta,Sulpitius.puero

Libro 3.

Libro 13. ad Atticum.

Libro 4. ad Atticum.
Libro epiſtolarum familiariũ primo.

me hic ſermo inducitur, ut nulla eſſe poſsint partis meæ. Item, *De libris oratoriis factum eſt à me diligenter: diu multúmque in manibus fuerunt: deſcribas licet.* Et ad Lentulum, *Scripſi etiam academico more, quẽadmodum quidem uolui, tres libros in diſputatione & dialogo de oratore, quos arbitror Lentulo tuo fore nõ inutiles: abhorrent enim à communibus præceptis, & omnem antiquorum & Ariſtotelicam & Iſocraticam rationem oratoriam complectuntur.*

8 *Primus dialogus de oratore, diuiditur in duas quæſtiones de duplici oratoris definitione: Craſſus enim perſonam* M. *Ciceronis ſuſtinebit, & oratorem perfectum omnibus magnis artibus definiet. Scæuola & Antonius qui defendent partes* Qu. *Ciceronis, non tantam artiũ perfectionem tribuent oratori, ſed communem quandam prudentiam, & exercitationem in ciuilibus cauſis: ſed tamen neque illo, neque hoc modo rectè definietur orator, ut opportunè in ſingulis capitibus oſtendemus.*

9 *Cicero reliqua parte proœmij explicat ſuam ſententiam de oratore, & eloquentia perfecta, ſicut fecit in oratore perfecto, & in perſona Craſsi facturus eſt in his dialogis: utitúrque gradatione quæſtionũ & argumentorũ: Pauciores homines eloquẽtia, quàm reliquis artibus floruerunt, quia eloquentia difficilis eſt: eloquẽtia autem difficilis eſt, quia multis rebus & artibus conſtat. Nos uero cauſſam paucitatis huius ad homines referre debemus, qui olim magis aliis ſtudiis, quàm forenſibus litibus deditι eſſent, non ad eloquentiæ forenſis difficultatem, quia ſi in cæteris artibus talem perfectionem fingere uolumus, qualem Cicero in eloquentia cõminiſcitur, tam difficile eſt inuenire poetam perfectum, aut philoſophum perfectum, aut imperatorem perfectum, quàm oratorem: præſertim cùm ſinguli hæc commentitia definiendi ratione* ἐγκυκλοπαιδείας *omnium artium ad perfectionẽ ſuæ laudis requirant. Cùm igitur Cicero perfectos Imperatores, perfectos poetas, perfectos philoſophos multos, oratores autem perfectos paucos admodum fuiſſe dicat, ego profectò ſiquis me cauſam rogaret, ita reſponderem, priſcis temporibus plures homines aliis artibus, quàm eloquẽtiæ forenſi ſtuduiſſe: & idcirco plures poëtica, aut philoſophica, aut imperatoria laude præſtitiſſe, quàm forenſi & oratoria.*

10 *Prima quæſtio (quòd pauci quidem oratores, multi uerò in cæteris artibus excellentes fuerunt) diſputatur ex loco diſtributionis, per genera quædam artium, ut militaris, philoſophicæ, ciuilis, mathematicæ, muſicæ, grammaticæ, poëticæ.*

11 *Primus diuiſionis locus eſt de militari ſcientia, ubi multitudo* Imperatorum Romanorum *confertur cum excellentium oratorum paucitate.*

12 *Secundus locus eſt de ciuili ſcientia, quæ uerſatur in adminiſtratione* Reipub. *ubi ſimiliter numerus bonorum oratorum uincitur à numero excellentium rectorum & principum.*

13 In Bruto *licet multos oratores Cicero laudauerit, partim ut hortaretur ſuos ad eloquentiæ ſtudium, partim etiam quòd ſuos amaret, tamen ad extremum illius dialogi concludit uix ſingulis ætatibus binos oratores laudabiles extitiſſe.*

14 *Tranſit à duabus* Reipub. *diſciplinis ad reconditiores, quæ uocantur liberales & ingenuæ, quarum præcepta continent abſtruſam ſcientiam, & à communi ſenſu uulgi remotã:* Tertio *igitur loco philoſophi excellentes comparantur cum oratoribus, ut multi cum paucis.*

Libro de finibus 5.

15 *Philoſophiam uocat laudandarum artium procreatricem, quia philoſophi artes & diſciplinas ingenuas inuenerũt, & in lucem protulerunt, ut de academicis ait:* Ex *eorum ſcriptis & inſtitutis cùm omnis doctrina liberalis, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans ſumi poteſt, tum uarietas artium tanta eſt, ut nemo ſine eo inſtrumento ad ullam rem illuſtriorem ſatis ornatus poſsit accedere: ab his oratores, ab his* Imperatores, *ac rerumpublicarum rectores extiterunt: &, ut ad maiora ueniam, mathematici, poëtæ, muſici, medici denique ex hac tanquam omnium artium officina profecti ſunt.*

16 Quartus locus eſt de mathematicis artibus, Arithmetica, Geometria, Aſtrologia, quæ primæ penitus & ſolæ artes fuerunt ab Hebræis primùm inuentæ & celebratæ, deinde ab AEgyptiis & Græcis, his præſertim, qui Pythagorei & phyſici dicebantur, uſque ad tẽpora Socratis.

17 Quintus locus de muſica & grammatica ſequitur, quarum artium Cicero infinitam uim & materiam eſſe dicit, quia in muſicis infinita genera ſonorum gignuntur, & in grammaticis infinita genera animaduerſionum ſunt circa ἀναλογίαν & Phraſim uerborum, quæ infinitè uariantur.

18 Sextus locus de poëtis illuſtratur collatione minorum: pauci fuerunt excellentes poëtæ: at pauciores longe fuerunt oratores.

19 Auget admirationem paucitatis à diſsimilibus, quòd multæ artes obſcuræ ſint, eloquentia uerò tota popularis: uerùm talis diſtinctio ad eloquentiam forenſem accõmodandã eſt, quæ uerbis & ſententiis popularibus diſputat ciuiles controuerſias, non ad generalem, quæ non ſolùm ciuilibus cauſis, ſed omnibus artibus & diſputationibus elegantiam cõmuniter impertit, qua uera & germana ſignificatione hiſtorici, poëtæ, philoſophi, qui ornatè ſcribunt, oratores appellantur, & Academici ueteres qui philoſophiam de moribus & rebus occultis ornatè & copioſè tractarunt, eam uerè nomen & laudem oratoris ſuſtinent, quàm cauſidici & actores litium forenſium. Itaque ſi propriam & legitimam eloquentiæ notionem ſequamur, hæc diſsimilitudo minimè quadrabit, quia Plato cùm in Timæo de rebus obſcuris, & ab intelligentia communi remotis eleganter & ornatè ſcribit, non minus orator & eloquens appellandus eſt, quàm Demoſthenes, cùm agit cauſam Cteſiphontis.

20 Prolepſis eſt de tribus cauſis, quibus oratorum paucitas excuſari poſsit, quòd aut ſtudium, aut delectatio, aut præmia eloquentiæ defuerint, & propterea hanc artem pauci homines ſecuti fuerint, tanquam iniucundam & infructuoſam: ſed harum cauſarum prima & ſecunda cõfutantur exemplis Athenienſiũ & Romanorũ. Quòd autem ait Athenas fuiſſe omniũ doctrinarum inuentrices, ex communi ſuorum opinione loquitur, qui propter ignorationem uetuſtatis exiſtimabant Athenis omnes artes & diſciplinas natas fuiſſe, quia illic docerentur: cùm tamen ueteres annales loquantur Chaldæos, Hebræos, AEgyptios primos artium inuentores fuiſſe, à quibus Græci omnem ſuam ſapientiam acceperunt.

21 Illuſtrat ſtudij rationem tribus eloquentiæ cauſis, natura, doctrina, & exercitatione: quarum nulla Romanis adoleſcentibus defuit, qui conſtituto Romano imperio aciem ingeniorũ ſuorum ab externis armis ad domeſticas lites conuerterunt, & adhibitis Græcis doctoribus, artem litigandi, id eſt, eloquentiam forenſem ſtudioſe didicerunt: & qui in ſole & puluere contra hoſtem gladiis & telis pugnabant, parto otio nouum genus certaminis in foro & ſenatu linguа & uerbis inſtituerunt.

22 Suetonius Rhetoricam non ſolùm Romæ ſerò receptam eſſe, ſed aliquando prohibitam exerceri ſcribit, ut Strabone & Meſſala Cõſulibus, & Licinio Craſſo Cenſore, qui edicto ſuo Rhetoras expulit: poſtea uerò & ipſa utilis honeſtáque apparuit, & plærique eam præſidij & gloriæ cauſa appetiuerunt.

23 Partitur mercedem ſtudiis eloquẽtiæ propoſitam in tria quaſi genera, gratiam, opes, dignitatem, de quibus lege Ciceronem libro ſecundo de Officiis.

24 Epiphonema eſt ad augendam admirationem tantæ paucitatis, & ſolutio primæ quæſtionis, Cur tam pauci fuerunt oratores? quia eloquentia res eſt difficilis: quod approbatur epilogo ſuperiorum argumentorum.

25 Eloquentiæ difficultas item intelligi poteſt ex his partibus, ex quibus Cicero eam conſtare putat. Verùm ut ſententia Ciceronis qualis ſit, diligentius animaduertatur, orationem

de natura & perfectione eloquentiæ paulò altius repetamus: Omnes artes ſuis & proprijs præceptis tradi debent, ſic, ut uitioſiſſimum ſit quicquam ulla in arte ex alijs artibus confundere & permiſcere: atque ut grammaticæ nil præter etymologiam, orthographiam, ſyntaxin, proſodiam tribuitur, quia hæ ſolæ eius artis partes & uirtutes ſunt: ſic eloquentia nihil ſibi præter elocutionem & actionem uendicare debet, quia in his ſolis omnis ornatus & dignitas orationis uerſatur: eloquentiæ autem nomine rhetores duas ſignificationes conturbant, aliàs prudentiam quandam in ciuilibus cauſis ornatè & copioſe tractandis intelligunt, quæ quidem una, & ſpecialis ars, & à cæteris diſtincta non eſt, ſed ex multis artibus conflata, Grammaticis, Rhetoricis, Phyſicis, Dialecticis, Ethicis, & reliquis, quæ ſi partes eſſent eloquentiæ illius ciuilis, æquum erat, ut in Rhetorum præceptis omnes traderentur: quod tamen non faciunt: & idcirco ciuilis huius eloquentiæ perfectam artem non tradunt: aliàs eloquentiam definiunt, quaſi ſingularem artem, & à cæteris diſtinctam: cui partes quinque ſubijciunt, Inuentionem, Diſpoſitionem, Elocutionem, Memoriam & actionem: ubi dialecticam, cuius propriæ partes ſunt Inuentio, Diſpoſitio, & Memoria, non ſolùm alieno loco cum Rhetorica confundunt, ſed præceptis etiam non ſatis idoneis inſtituunt, ut in partibus ipſis diſputabitur. Eloquẽtiæ igitur uera propriáque doctrina cùm in elocutione & actione tota ſit, eius quoque perfectio in his partibus tota erit: perfectio enim & finis artium ex ipſarum artium uirtute eſt, non ex rebus alienis extrinſecus dependet: itaque perfectus erit orator, qui ſuæ artis, id eſt, elocutionis & actionis uim conſequutus erit, qui etiam ſi reliquas artes teneat, homo quidem multis uirtutibus inſtructior erit, perfectior orator non erit.

26 *Generalis eſt concluſio propoſitæ quæſtionis, ubi denuò difficultas eloquentiæ augetur à diſſimilibus: quòd nõn puerilibus Rhetorum præceptis & exercitationibus, ſed multis arduis rebus comparatur: ut doctrina plurimarum artium, elocutione in uerbis ſingulis & coniunctis, ratione mouendorum affectuum, facetijs, hiſtoria, iuris ciuilis ſcientia, actione, memoria: quæ omnia quin homini politico, & ei quidem homini, qui ſit in Rep. conſilio linguáque princeps, neceſſaria eſſe dicantur, non impedio: ſin autem eloquentiæ partes fecerimus, ſicuti Cicero facit, uidendum eſt ne plus eloquentiæ tribuamus, quàm artis eius & diſciplinæ natura ferre poſſit, & oratorem ridiculum informemus non modò ſuis & proprijs, ſed multò magis alienis pennis (inſtar Horatianæ cornicis) indutum & coloratum: nam de tam multis plumis, duæ tantùm ſunt oratoris propriæ, Elocutio & actio: reliquas orator ementitur ſuas: denique tam abſurdum eſſe iudico, hiſtoriam, philoſophiam, iuris ciuilis ſcientiam, membra Rhetoricæ artis appellare, quàm Grammaticæ.*

27 *Hæc ſententia Ciceronis plenius in hoc libro explicatur in dialogo & oratione L. Craſſi. Statuit igitur ad perfectionem oratoris neceſſariam eſſe rerum ſcientiam, quòd ſine hac elocutio ridicula ſit. Quo tamen argumento non concludit rerum ſcientiam magis eloquentiæ propriam eſſe, quàm eloquentiam ſcientiæ rerum: ut enim elocutio ſine rerum ſcientia irridetur, ſic rerum ſcientia ſine elocutione.*

28 *Prolepſis eſt contra proximam oratoris informationem. Infinitum eſt omnia uelle ſcire, & Græci Rhetores eloquentiam tantùm in ciuili materia poſuerunt: cui ita reſpondet, ut proponat rationem futuri ſermonis, quem fingit olim à doctiſſimis hominibus habitum de oratore, atque ita ſub alienis perſonis de opere ſuo promittit, illud uidelicet fore præſtantiſſimum, & Græcorum ſcriptis & præceptis multò excellentius, quaſi Cicero tacitè quidem, ſed ita tamen, ut facilè intelligas, glorietur ſe ut dicendi, ita ſcribendi & diſputandi palmam ſcriptoribus Græcis auferre.*

In Bruto. 29 *Pulſis è Sicilia tyrannis, ut ait Cicero, cùm ſinguli iudicio res ſuas repeterent, Tyſias*

& Corax artem litigandi uerius quàm benedicendi docere cœperunt, quam Rhetoricam nomine quidem parum apto & idoneo uocarunt, eámque totam poſuerunt in tractandis ciuilibus cauſis: cùm tamen generalior ſit Rhetorica uerè & legitimè tradita: quam primam uiam quamuis diſtortam & plenam erroris Ariſtoteles & poſteri in Rhetoricis libris ſecuti ſunt, unde uitioſa eloquentiæ deſcriptio nata eſt, & artium in hac una arte uaria confuſio.

[1] CVM igitur vehementius inueheretur in cauſam principum conſul[2] Philippus, Druſique Tribunatus pro ſenatus authoritate ſuſceptus, infringi iam ac debilitari videretur, dici memini,[3] ludorum Romanorum diebus L. Craſſum quaſi colligēdi ſui cauſa ſe in Tuſculanum contuliſſe. veniſſe eodem ſocer eius qui fuerat Q. Mutius, dicebatur, & M. Antonius, homo & conſiliorum in Rep. ſocius, & ſumma cum Craſſo familiaritate coniunctus. Exierant autem cum ipſo Craſſo duo adoleſcentes & Druſi maximè familiares, & in quibus magnā tum ſpem maiores natu dignitatis ſuæ collocarant, C. Cotta, qui tum Tribunatum pl. petebat, & P. Sulpitius, qui deinceps eum magiſtratum petiturus putabatur.[4] Hi primo die de temporibus illis, déque vniuerſa Rep. quam ob cauſam venerant, multum inter ſe vſque ad extremum tempus diei collocuti ſunt: quo quidem in ſermone multa diuinitus à tribus illis conſularibus[5] Cotta deplorata & commemorata narrabat, vt nihil incidiſſet poſtea ciuitati mali, quod non impēdēre illi tanto antè vidiſſent. Eo autem omni ſermone confecto, tantam in Craſſo humanitatem fuiſſe, vt cùm lauti accubuiſſent, tolleretur omnis illa ſuperioris triſtitia ſermonis, eáque eſſet in homine iucunditas, & tantus in iocando lepos, vt dies inter eos Curiæ fuiſſe videretur, conuiuium Tuſculani.[6] Poſtero autē die, cùm illi maiores natu ſatis quieſſent, in ambulationem ventum eſſe dicebat: tum Scæuolam duobus ſpatiis tribúſue factis dixiſſe, Cur non imitamur, Craſſe, Socratem illum qui eſt in Phædro Platonis? nam me hæc tua platanus admonuit, quæ nō minus ad opacandum hunc locum patulis eſt diffuſa ramis, quàm illa, cuius vmbram ſecutus eſt Socrates: quæ mihi videtur non tam ipſa aquula, quæ deſcribitur, quàm Platonis oratione creuiſſe.[7] Sed quod ille duriſſimis pedibus fecit, vt ſe abiiceret in herbam, atque ita illa quæ Philoſophi diuinitus ferunt eſſe

dicta, loqueretur:id meis pedibus certè concedi eſt æquius. Tum Craſſum, Imò verò commodius etiam, puluinóſque popoſciſſe, & omnes in iis ſedibus, quæ erant ſub platano, conſediſſe dicebat. Ibi, vt ex priſtino ſermone relaxarentur animi omnium, ſolebat Cotta narrare Craſſum ſermonem quendam de ſtudio dicēdi intuliſſe: qui cū ita eſſet exorſus, 'Non ſibi cohortandum Sulpitium & Cottam, ſed magis vtrunque collaudandū videri, quòd tantam iam eſſent facultatē adepti, vt non æqualibus ſuis ſolùm anteponerentur, ſed cum maioribus natu compararētur: ' Neque verò mihi quicquam, inquit, præſtabilius videtur, quàm poſſe dicendo tenere hominum cœtus, mentes allicere, voluntates impellere quò velis, vnde autem velis, deducere." Hæc vna res in omni libero populo, maximéque in pacatis tranquilliſque ciuitatibus præcipuè ſemper floruit, ſempérque dominata eſt. Quid enim eſt aut tam admirabile, quàm ex infinita multitudine hominū exiſtere vnū, qui id quod omnibus natura ſit datū, vel ſolus, vel cū paucis facere poſſit? aut tam iucūdum cognitu atque auditu, quàm ſapientiſſimis ſententiis, grauibúſque verbis ornata oratio & perpolita? aut tam potens, támque magnificū, quàm populi motus, iudicum religiones, ſenatus grauitatem, vnius oratione cōuerti?" Quid tam porrò regiū, tam liberale, tam munificum, quàm opem ferre ſupplicibus, excitare afflictos, dare ſalutem, liberare periculis, retinere homines in ciuitate? Quid autem tam neceſſariū, " quàm tenere ſemper arma, quibus vel tectus ipſe eſſe poſſis, vel prouocare improbos, vel te vlciſci laceſſitus?" Age verò, ne ſemper forum, ſubſellia, roſtra, curiámque mediteris, quid eſſe poteſt in otio aut iucundius, aut magis proprium humanitatis, quàm ſermo facetus, ac nulla in re rudis? Hoc enim vno præſtamus vel maximè feris, quòd colloquimur inter nos, & quòd exprimere dicendo ſenſa poſſumus. Quamobrem quis hoc non iure miretur, ſumméque in eo elaborandum eſſe arbitretur, vt quo vno homines maximè beſtiis præſtant, in hoc hominibus ipſis antecellat?" Vt verò iam ad illa ſumma veniamus, quæ vis alia potuit aut diſperſos homines vnum in locū congregare, aut à fera agreſtique vita ad hunc humanū cultum ci-

uilémque deducere, aut iam conſtitutis ciuitatibus leges, iudicia, iura deſcribere? Acne plura, quæ ſunt penè innumerabilia, conſecter, comprehendam breui." Sic enim ſtatuo, perfecti oratoris moderatione & ſapientia non ſolùm ipſius dignitatem, ſed & priuatorum plurimorum & vniuerſæ Reip. ſalutem maximè contineri. Quamobrem pergite, vt facitis, adoleſcentes, atque in id ſtudium in quo eſtis, incumbite, vt & vobis honori, & amicis vtilitati, & Reip. emolumẽto eſſe poſſitis." Tũ Scæuola comiter, vt ſolebat, Cætera, inquit, aſſentior Craſſo, ne aut de " C. Lælii ſoceri mei, aut de hui⁹ generi aut arte aut gloria detrahã: ſed illa duo, Craſſe, vereor vt tibi poſſim concedere: Vnũ, quòd ab oratoribus ciuitates & ab initio conſtitutas, & ſæpe conſeruatas eſſe dixiſti. Alterum, quòd remoto foro, concione, iudiciis, ſenatu, ſtatuiſti oratorẽ in omni genere ſermonis & humanitatis eſſe perfectum. " Quis enim tibi hoc conceſſerit, aut initio genus hominum in montibus ac ſyluis diſſipatum, non prudentum cõſiliis compulſum potius, quàm diſertorum oratione delinitum, ſe oppidis, mœnibúſque ſepſiſſe? aut verò reliquas vtilitates aut inſtituendis aut conſeruandis ciuitatibus, non à ſapientibus & fortibus viris, ſed à diſertis ornatéque dicentibus eſſe conſtitutas?" An verò tibi Romulus ille aut paſtores & conuenas congregaſſe, aut Sabinorum connubia coniunxiſſe, aut finitimorum vim repreſſiſſe eloquentia videtur, non conſilio & ſapientia ſingulari? Quid in Numa Pompilio? quid in Seruio Tullo? quid in cæteris regibus? quorum multa ſunt eximia ad conſtituendã Remp. num quod eloquentiæ veſtigium apparet? Quid exactis regibus? tametſi ipſam exactionem mente, non lingua perfectam L. Bruti eſſe cernimus. Sed deinceps omnia nónne plena conſiliorum, inania verborum videmus?" Ego verò ſi velim & noſtræ ciuitatis exemplis vti, & aliarum, plura proferre poſſim detrimenta publicis rebus, quàm adiumenta, per homines eloquentiſſimos importata. Sed vt reliqua prætermittam, omnium mihi videor, exceptis, Craſſe, vobis duobus, eloquentiſſimos audiſſe Tiberium & C. Sempronios: quorum pater homo prudens & grauis, haudquaquam eloquens, & ſæpe aliàs, & maximè Cenſor, ſaluti Reip. fuit: atque is non

accurata quadam orationis copia, ſed nutu atque verbo libertinos in vrbanas tribus tranſtulit.quod niſi feciſſet, Remp. quam nunc vix tenemus, iam diu nullam haberemus. At verò eius filii diſerti, & omnibus vel naturæ vel doctrinæ præſidiis ad dicendum parati, cùm ciuitatem vel paterno conſilio, vel auitis armis florentiſſimam accepiſſent, iſta præclara gubernatrice (vt ais) ciuitatum eloquentia Rempub. diſſipauerunt." Quid leges veteres, moréſque maiorũ: quid auſpicia, quibus & ego, & tu Craſſe, cum magna Reipublicæ ſalute præſumus: quid religiones & cerimoniæ: quid hæc iura ciuilia, quæ iampridem in noſtra familia ſine vlla eloquẽtiæ laude verſantur:num aut inuenta ſunt,aut cognita,aut omnino ab oratorum genere tractata? Equidem & Seruium Galbam memoria teneo diuinum hominem in dicendo, & M. AEmilium Porcinam,& Cn.ipſum Carbonem, quem tu adoleſcentulus perpuliſti,ignarum legum,hæſitantem in maiorum inſtitutis,rudẽ in iure ciuili. Et hæc ætas noſtra,præter te, Craſſe, qui tuo magis ſtudio, quàm proprio munere aliquo diſertorum,ius à nobis ciuile didiciſti, quod interdum pudeat, iuris ignara eſt." Quod verò in extrema oratione quaſi tuo iure ſumpſiſti, oratorem in omnis ſermonis diſputatione copioſiſſimè poſſe verſari, id, niſi hîc in tuo regno eſſemus, non tuliſſem:multíſque præeſſem qui aut interdicto tecum contenderent," aut te ex iure manu conſertum vocarent, quòd in alienas poſſeſſiones tam temerè irruiſſes." Agerent enim tecum lege primùm Pythagorei omnes, atque Democritici, cæteríque in ſuo genere Phyſici: vindicaréntque ornati homines in dicendo & graues,quibuſcum tibi iuſto ſacramento contendere non liceret." Vrgerent præterea philoſophorum greges, iam ab illo fonte & capite Socrate: nihil te de bonis rebus in vita, nihil de malis, nihil de animi permotionibus, nihil de hominum moribus, nihil de ratione vitæ didiciſſe, nihil omnino quæſiſſe, nihil ſcire conuincerent: & cùm vniuerſi in te impetum feciſſent,tum ſingulæ familiæ litem tibi intenderent. Inſtaret Academia, quæ quicquid dixiſſes, id te ipſum negare cogeret." Stoici verò noſtri diſputationũ ſuarum atque interrogationum laqueis te irretitum tenerent.

" Peripatetici autem etiam hæc ipſa, quæ propria oratorum putas eſſe, adiumēta atque ornamenta dicendi, ab ſe peti vincerent oportere: ac non ſolùm meliora, ſed etiam multò plura Ariſtotelem Theophraſtúmque de his rebus, quàm omnes dicendi magiſtros, ſcripſiſſe oſtenderent. " Miſſos facio Mathematicos, Grammaticos, Muſicos, quorum artibus veſtrà iſta dicendi vis ne minima quidem ſocietate coniungitur. " Quamobrem iſta tanta, támque multa profitenda Craſſe non cenſeo: ſatis id eſt magnum, quod potes præſtare, vt in iudiciis ea cauſa, quancunque tu dicis, melior & probabilior eſſe videatur: vt in concionibus, vt in ſentētiis dicendis, ad perſuadendum tua plurimum valeat oratio: denique vt prudentibus diſertè, ſtultis etiam verè dicere videaris. Hoc amplius ſi quid poteris, non id mihi videbitur orator, ſed Craſſus ſua quadam propria, non communi oratorum facultate poſſe.

1 *Hactenus generale totius operis exordium fuit: deinceps ſequitur apparatus proximi dialogi ex occaſione perſonarum temporis & loci: Craſſus enim cum familiaribus ſuis exit ex urbe recreandi animi gratia: & tempus fingitur uacuum à publicis negotiis: & Tuſculanum eligitur, locus quietus & pacatus.*

2 *Lucius Martius Philippus conſul fuit cum Iulio Cæſare anno urbis conditæ 663, qui cùm legem à Liuio Druſo Trib. pleb. pernicioſa largitione latam, ut iudicia penes ſenatum & equeſtrem ordinem ex æqua parte eſſent, improbaret, inuectus eſt in concione populi Romani in cauſam principum, dixitque ſibi eſſe uidendum aliud conſilium, illo ſenatu Remp. regere non poſſe, ut ait Cicero.* In proœmio libri tertij.

3 *Ludi Romani etiam Megalenſes dicti ſunt, id eſt, magnis diis conſecrati, & Scenici, & Circenſes, quos tum M. Marcellus faciebat, ut paulò pòſt ait Craſſus. Cogebat me M. Marcellus hic noſter, qui nunc ædilis Curulis eſt: & profectò niſi ludos nunc faceret, huic noſtro ſermoni intereſſet.*

4 *Sermo primi diei fuit de Repub. in quo laudatur prudentia trium perſonarum in proſpiciendis caſibus futuris: & eo perfecto ſermone laudatur etiam inter cœnandum urbanitas Craſſi.*

5 *Quanuis C. Cotta per equitum inuidiam depulſus tribunatu, & eiectus ciuitate fuerit, poſtea tamen rediit Romam, & geſſit conſulatum: Potuit igitur Cicero à Cotta de his ſermonibus inaudiſſe uel certè (quod ueriſimilius eſt) Cicero id ipſum ad diſputationis huius dignitatem & grauitatem confingit.*

6 *Scæuola ſecundo die ad imitationem Platonici Socratis locum oratorio ſermoni congruū deligit ſub platano, quæ erat in hortis Craſſi: Socrates enim diſputaturus cum Phædro exiit Athenis, ut trans Iliſſum fluuium æſtiuam platani umbram ſequeretur:* νὴ τὴν ἥραγε καλὴ ἡ καταγωγή, ἥ τε γὰρ πλάτανος αὕτη μάλα ἀμφιλαφής τε καὶ ὑψηλή, τοῦ τε ἄγνου τὸ ὕψος καὶ τὸ σύσκιον πάγκαλον, καὶ ὡς ἀκμὴν ἔχει τῆς ἄνθης, ὡς ἂν εὐωδέστατον παρέχοι τὸν τόπον, ἥ τε αὖ πηγὴ χαριεστάτη ὑπὸ τῆς πλατάνου ῥεῖ, μάλα ψυχροῦ ὕδατος, ὥστε γε τῷ ποδὶ

τεκμήρασθαι, νυμφῶν τέ τινων καὶ Ἀχελῴου ἱερὸν, ἀπὸ τῶν κορῶν τε καὶ ἀγαλμάτων ἔοικεν εἶναι, εἰ δ' αὖ βούλει τὸ εὔπνουν τοῦ τόπου, ὡς ἀγαπητόν τε, καὶ σφόδρα ἡδὺ, θερινόν τε, καὶ λιγυρὸν ὑπηχεῖ τῷ τῶν τεττίγων χορῷ, πάντων δὲ κομψότατον τὸ τῆς πόας, ὅτι ἐν ἠρέμα προσάντει ἱκανὴ πέφυκε κατακλινέντι τὴν κεφαλὴν παγκάλως ἔχειν, ὥστε ἄριστά σοι ἐξενάγηται), ὦ φίλε φαῖδρε. Per Iunonem quidem pulcherrimum diuerticulum: hæc enim platanus eſt admodum patulis diffuſa ramis & procera, & altitudo uitici opacitáſque perpulchra, & tanquam uigorem floris habet, adeò ut florentiſſimum locum efficiat: fons quoque gratiſſimus ſub platano fluit aquæ ualde frigidæ, ut ex tactu pedis licet conticere, nymphiſque nonnullis, & Acheloo ſacrum eſſe apparet ex puppis & imaginibus. quòd ſi uoluptate duceris, perflatus eſt locus, itaque & amabilis, & ualde ſuauis, æſtiuúſque & canorus reſonat cicadarum choro, ſed omnium pulcherrimum eſt ipſa herba, quòd ſenſim in accliui prato caput hominis molliter accumbentis parata ſit excipere, itaque abs te exceptus ſum ò amice Phædre. Hæc Socrates. Platanus autem ἀπὸ τοῦ πλάτους, id eſt latitudine dicitur, quia latè ſuos ſpargit ramos, cuius non eſt alia commendatio, quàm quòd æſtate ſolem arceat, & hyeme admittat, ut ait Plinius.

Libri 12. cap. 1. 7 Scæuola utitur collatione minorum, Socrates (ait) duriſſimis pedibus quæſiuit herbam, ubi cum Phædro quieſceret: quanto igitur æquius eſt nobis mollioribus & delicatioribus herbā

Libro 2. ſub pedibus concedi? Socrates (ut ait Gellius) ſtare ſolitus dicitur pertinaci ſtatu perdius & pernox, à ſummo lucis ortu ad ſolem alterum orientem inconniuens, immobilis, iiſdem in ueſtigiis, ore & oculis in eundem locum directis, cogitabundus tanquam quodam ſeceſſu mentis atque animi facto à corpore.

8 Primus L. Craſſi ſermo cohortationem continet ad eloquentiæ ſtudium ex uariis eloquentiæ laudibus, ubi eloquentiæ nomine ciuilem quandam facultatē in cauſis agendis intelligit, eloquentiam propriam & ueram ex elocutione & actione non diſtinguit, cuius laudes iſtæ propriæ non eſſent, ſed multarum artium & uirtutū communes: nam etſi excellens actor cauſarum forenſium hæc omnia efficit, quæ L. Craſſus longa oratione proſequitur, nō tamen ſola & propria facultate eloquentiæ efficit hæc omnia, ſed multarum aliarum artium & uirtutum muneribus & officiis quibus eſt ornatus: etenim uir ille politicus quem Craſſus tam magnificè laudat, non ſolùm eloquens eſt, ſed uir multarum præterea artium peritus, multiſque excellentibus animi uirtutibus inſtructus. Itaque quòd dicendo tenet hominum cœtus, quòd populi, iudicum, ſenatus mentes oratione conuertit, quòd dat ſalutem afflictis, quòd diſperſos homines unum in locum congregat, & ad humanitatem inſtituit, id aſſequitur non ſola uerborum elegantia, & actionis dignitate, quæ ſolæ ſunt oratoris & eloquentiæ uirtutes propriæ, ſed iuſtitia, prudentia, fortitudine, humanitate, authoritate, & ſententiarum, quæ ex diuerſis artibus promuntur, grauitate & pondere, præterea etiam dialectica in inueniēdis & diſponēdis rationibus ad confirmandum uel refellendum facultate, & ſcientia, quas tot artes & uirtutes homini politico qui uerſetur in magnis cauſis & negotiis, apprime utiles eſſe fateor, ſed tamen eos inſcienter facere contendo, qui laudes aliarum artium & uirtutum in unam ſolam eloquentiā deriuant, & quòd diſertus cauſidicus multarum artium uiribus adiutus, in dicēdo præſtat, eum ſola eloquentiæ ui, & facultate præſtare temerè & inconſideratè cōfirmant, nec ſatis animaduertunt, quid cuique arti propriè tribuendum ſit, quod perinde eſt ac ſiquis uolens grammaticum laudare, dixerit hunc ferre opem multis, & connubia inſtituere. quorum tamen alterum humanitati, alterum beneuolentiæ charitatique tribuendum eſt, non arti & ſcientiæ grammaticæ: quas quidem ignoratione & inſcitia diſtinguendi rerum genera & proprietates, plerique homines ſæpe falſas & alienas laudes tum perſonis, tum rebus ipſis affingunt.

9 Primus locus laudis ſumitur ex tribus officiis oratoris, id eſt hominis politici, & actoris

cauſarum ciuilium, quæ ſunt docere, delectare, mouere in foro, & cauſis ciuilibus.

10 Secundus locus illuſtratur facultate excellentis oratoris & orationis dignitate, in rebus & uerbis, & triplici genere auditorum, populi in roſtris, iudicum in foro, ſenatus in curia: quorum mentes & animos eloquentia regit & gubernat: exemplum potes ex Cicerone ſumere, qui nullam ferè cauſam uel ad populum, uel ad iudices, uel in ſenatu egit, quin quod uoluerit, dicendo & perſuadendo conſecutus fuerit.

11 Tertius locus ex officiis oratoris, per quaſdam ſpecies iuſtitiæ diuiſis & diſtinctis.

12 Allegoria eſt à gladiis & armis militum, quibus eloquentia ciuilis comparatur: quia quantum ualet in bello ferrum, ut ait Demetrius, tantum ualet in republica oratio: illic enim res uiribus geritur, hîc perſuaſione: unde Pyrrhus dicebat Cyneam legatum plures urbes oratione ſubegiſſe, quàm rex ipſe cepiſſet armis. Plutarch. in apoph.

13 Deducit eloquẽtiæ laudes à ciuilibus cauſis, ad priuatum otium, ubi dicendi uirtus etiam elucet: quartus igitur locus amplificatur à circumſtantiis: Syllogiſmus eſt ſimplex primi generis.

Virtus, qua homines præſtant beſtiis, diſcenda à nobis eſt, ut etiam reliquis hominibus antecellamus:

Eloquentia eſt uirtus, qua homines præſtant beſtiis:

Eloquentia igitur eſt diſcenda à nobis, ut etiam reliquis hominibus antecellamus.

14 Quintus locus ex aliis eloquentiæ factis ducitur, quæ ſunt, urbem condidiſſe, homines ad humanitatem inſtituiſſe, Rempub. legibus ornaſſe, qua quidem eloquentiæ propria non ſunt, ſed cum prudentia & aliis artibus communia: & Cicero laudes iſtas tribuit Philoſophiæ, ſicut Horatius poetis. Tuſcul. 5. In arte poëtica.

15 Poſtremum argumentum ex adiunctis auctis collatione minorum.

16 Scæuola ſenior primo loco inducitur aduerſus orationem Licinij Craſſi, qui magnificè eloquentiæ uim laudauit: nec tamẽ omnibus laudationis argumentis reſiſtit, ſed tantùm quarto & quinto, quòd non orator debeat eſſe in omni genere eruditionis perfectus, nec ab oratore ciuitates conditæ & conſeruatæ fuerint ubi præpoſterus ordo ſeruatur, priúſque refellitur quintum argumentum, & quartum poſterius.

17 C. Lælius qui & ſapiens & eloquens dictus & habitus eſt, Læliam filiam maiorem natu Q. Mutio Scæuolæ in matrimonium dedit, iſque dicendi glória floruit, ſicut Africanus bellica laude: ut uide Ciceronem. Licinius autem Craſſus Liciniam filiam Scæuolæ uxorem duxit. Itaque Scæuola gener C. Lælij & ſocer Licinij Craſſi fuit. In Bruto.

18 Quintum argumentum L. Craſſi in tria quaſi membra diuiditur, quorum unum fuit de conditis, alterum de conſeruatis per oratores ciuitatibus, tertium de legibus deſcriptis: quorum primum Scæuola refellit à diſſimili cauſa, quaſi prudentia, non eloquentia, ſummorum hominum conditæ & conſeruatæ ciuitates fuerint: utraque tamen cauſa huius effectus eſſe potuit, prudentiam dico & eloquentiam.

19 Exempla ſunt de Romanis regibus & L. Bruto primo conſule, illuſtrata diſſimilibus.

Veteres illi prudentia Rempub. conſtituerunt & conſeruarunt:

Non igitur eloquentia.

huic iam argumento reſpondimus: exempla diſcutiamus. Romulus interfecto Amulio auunculo ſuo, collectis paſtoribus, Romam condidit, & Aſylum conuenis patefecit: & cùm à finitimis coniugia negarentur, ſimulatis ludis Conſualibus, uirgines & mulieres, quæ conuenerant, rapi iuſſit, unde bella à finitimis illata ſunt, quæ partim repreſſit, partim icto fœdere pacauit. Numa Pompilius ſacra & ceremonias, quæ ad religionem pertinerent, Romæ primus inſtituit. Tullus Hoſtilius domuit Albanos, Ancus Martius amplificauit urbem, Tarquinius Priſcus ludos in-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſtituit, & ornamenta militiæ reperit. Seruius Tullus populum diſtribuit in claſſes. Tarquinius Superbus fundamenta Capitolij iecit. Brutus primus conſul Tarquinios, ob illatum Lucretiæ ſtuprum, urbe & regno expulit. de quibus omnibus lege Liuium.

Decadis primæ libro 1. & 2.

20 *Scæuola item refellit ſeparatim ſecundum membrum quinti argumenti, de conſeruatione ciuitatum, ex factis oratorum: quòd ab his plura detrimenta publicis rebus importata ſint: quod probatur exemplis duorum Gracchorum, quibus diſsimile T. Gracchi patris exemplum præponitur. T. Gracchus ſine eloquentia reipub. ſalutaris fuit: Tiberius & Caius Gracchi ſumma eloquentia præditi ſuadendis legibus Agrariis, authores ciuilis ſeditionis extiterunt: quod tamen eloquentiæ uitium non magis eſt, quàm eſſet gladij, ſiquis armatus gladio hominem interfeciſſe argueretur: Eloquentia enim eſt inſtrumentum quoddam, quo bene & malè quis uti poſsit: de Gracchorum eloquentia & ſeditionibus uide Plutarchum.*

21 *Tertium argumenti quinti membrum de legum deſcriptione refellitur item à diſsimili, quòd leges à prudentibus, non ab eloquentibus inuentæ & cognitæ & explicatæ ſint: idque Scæuola declarat exemplis oratorum, Galbæ, AEmilij, Carbonis, & aliorum multorum, qui ſummi oratores fuerunt ſine legum ſcientia: Sergius Galba grandis & penè tragicus orator, fuit ingenio acri & incitato, cuius tamen illa mens, quæ una uoce ſpirabat, in ſcriptis elanguit: M. AEmilius Lepidus, qui eſt dictus Porcina, iiſdem temporibus fuit, quibus Galba: ſed paulò minor natu, & ſummus orator habitus eſt, & fuit (ut apparet ex eius orationibus) ſcriptor ſanè bonus. Cn. Papyrius Carbo aptus turbulentis concionibus, quem Craſſus admodum adoleſcens accuſauit, unde ſummam ingenij non modò laudem, ſed etiam admirationem eſt conſecutus.*

Cicero in Bruto.

22 *Scæuola confutat quartum argumentum Craſsi, quo ſtatuebat oratorem in omni genere orationis eſſe perfectum, probátque artes oratori ſubiectas non eſſe, inductione facta per ſpecies. Philoſophia naturalis non eſt oratoris, neque Ethica, neque Mathematica, neque Muſica, neque Grammatica, eadémque eſt ratio de cæteris artibus: non igitur oratori reliquarum artium ſcientia ſubiecta eſt: qua in oratione Scæuola iuris peritus allegoriam perpetuam quæ ſumitur ex formulis & uerbis iuris ciuilis, retinet: alluditque ad improbos homines, qui temerè in alienas poſſeſsiones irruunt, & his oratorem Craſsi comparat uelut illegitimum poſſeſſorem ſuperiorum artium.*

23 *In lite uindiciarum ex duobus litigantibus, alter alterum ad conſerendum manu in rem, de qua lis eſſet, uocabat, atque ſimul in agrum profecti, aliquid ex eo in ius ad prætorem deferebant, ut in duabus glebis tanquam in toto agro uindicarent. Cicero pro Murena ueterem formam manu conſerendi his uerbis expreſsit, Fundus qui eſt in agro, qui Sabinus uocatur, meus eſt, eum meum eſſe aio, ibi te ego ex iure manu conſertum uoco: tum defenſor ait, Vnde tu me ex iure manu conſertum uocaſti, ibi te reuoco.*

24 *Primus locus inductionis eſt de phyſicis antiquiſsimis, & primis philoſophis, qui in rerum naturalium inquiſitione & contemplatione uerſabantur, quorum duo genera fuerunt, unum Italicum, quod à Pythagora: alterum Ionicum, quod à Thalete duxit originem. de quibus uide Diogenem Laërtium.*

25 *Secundus locus inductionis eſt de Ethicis philoſophis, quorum fons & caput eſſe dicitur Socrates, idque metaphoricῶs, quia ex eo tãquam ex fonte aliquo Philoſophi plurimi defluxerunt, & ex eius philoſophia doctrinam ſuam hauſerunt: Socrates enim primum philoſophari cœpit de uirtutibus & uitiis, cùm ante eum Philoſophi cogitationes & uigilias in inquirendis cauſis rerum naturalium ponerent.*

26 *Tertius locus de Dialecticis, Academicis, & Stoicis, quorum utrique in ea parte philoſophiæ, quæ dialectica appellatur, maximè elaborarunt, & ſtudioſiſsimè ſe ipſos exercuerunt.*

Mos autem academiæ fuit aduerſari ſemper in diſputando, qui profectus à Socrate, repetitus ab Archeſila, confirmatus à Carneade, ad Ciceronis uſque uiguit ætatem. Stoici uerò in diſputando ſubtiliſſimi, ad illaqueandum ſimplices & incautos homines, captioſiſſimum genus argumentationis fecerunt, quem Soritem uocant, additis etiam ad uehementius & acrius urgendum interrogatiunculis minutis, quibus homines capiuntur, non ſecus atque feræ plagis & retibus implicatæ.

27 *Quartus locus de Rhetorica arte falſo aſſumitur: non enim ſequitur ſi Philoſophi de Rhetorica arte præceperint, ut ea præcepta philoſophiæ propria ſint: Ariſtoteles æmulus Iſocratis, pomeridianis horis artem oratoriam docuit, eámque pluribus libris complexus eſt. Theophraſtus quoque Ariſtotelis diſcipulus de Rhetorica ſcripſit, atque hinc ſtudioſius philoſophi quàm Rhetores, præcipuéque Stoicorum & Peripateticorum principes.*

28 *Quintus locus tres artes inducit, Mathematicam, Grammaticam, & Muſicam, quæ ſunt ab oratoris artibus & exercitationibus remotiſſimæ.*

29 *Scæuola tandem concludit ſublatis de oratoris profeſſione tot artibus & diſciplinis, nullam eſſe oratoris propriam, niſi mediocrem quandam facultatem in tractandis cauſis ciuilibus: quæ quidem Scæuolæ ſententia eſt de homine politico, qui nunc nomine non proprio, ſed alieno orator appellatur, cui quidem multæ aliæ artes utiles ſunt: nulla tamen eſt eius propria, præter hanc forenſem & ciuilem.* Epilogus diſputationis Scæuolæ.

Duo ſunt capita in refutatione Scæuolæ aduerſus Craſſum, unũ de origine & inſtitutis ciuitatũ, alterũ de artibus oratoris: illud leuiter & Academicè refutatũ uidetur magis ad eliciẽdam ex Craſſo reſpõſionẽ, quàm ad aſſeuerationẽ certæ alicuius ſententiæ, quia ad cõgregandũ agreſtes homines unũ in locũ, & ſanciẽdas in ciuitate leges tam neceſſaria fuit eloquẽtia, quæ uiua uoce alliceret, quàm prudentia, quæ quod eſſet rectum & honeſtum, tacita mente cogitaret. Itaque potuit eadem uirtus eiuſdem rei cauſa eſſe: hoc autem alterum rectè & uerè cæteras humanitatis artes ab eloquentia diſtinguit, ut Phyſicam, Ethicam, Mathematicam, Grammaticam, Muſicam: nam ſingulæ ſuis propriis & finibus & præceptis definiendæ ſunt: ſed tamen ad extremum nimis anguſtam eloquentiæ & oratoris circunſcriptionem Scæuola facit in materia ciuilium cauſarum: ut enim Grammatica uitioſè definiretur ars rectè & emendatè in foro & cauſis ciuilibus loquendi, & grammaticus uir peritus emendata oratione res ciuiles tractandi, quia facultas & uſus grammaticæ multò latius patet, & in Mathematicis, Phyſicis, Ethicis, cunctiſque rebus, quæ puro & proprio ſermone explicantur, etiam cernitur: ita qui oratorem ad ſolas controuerſias ciuiles aſtringit, multò anguſtioribus terminis, quàm par ſit, concludit eloquentiam, quæ debet eſſe tam generalis, quàm grammatica.

TVM ille, Non ſum, inquit, neſcius, Scæuola, iſta inter Græcos dici & diſceptari ſolere. Audiui enim ſummos homines, cùm quæſtor ex Macedonia veniſſem Athenas, florente Academia, vt temporibus illis ferebatur, quòd eam Carneades & Clitomachus & AEſchines obtinebant. erat etiam Metrodorus, qui cum illis vnà ipſum illũ Carneadem diligẽtius audierat, hominem omniũ in dicẽdo, vt ferebãt, acerrimum & copioſiſſimum. Vigebat auditor Panætii illius tui Mneſarchus, & Peripatetici Critolaus & Diodorus. Multi erant præterea præclari in Philoſophia & nobiles, à quibus omnibus

vna penè repelli voce oratorem à gubernaculis ciuitatū, excludi ab omni doctrina,rerúmque maiorum ſcientia, ac tantùm in iudicia & conciunculas, ' tanquam in aliquod piſtrinum detrudi & compingi videbam.' Sed ego neque illis aſſentiebar,neque harum diſputationum inuentori & principi longè omnium in dicendo grauiſſimo & eloquentiſſimo Platoni, cuius tum Athenis diligentius legi cum Carneade Gorgiam: quo in libro in hoc maximè admirabar Platonē, quòd mihi in oratoribus irridēdis ipſe eſſe orator ſummus videbatur.' Verbi enim controuerſia tandiu torquet Græculos homines,contentionis cupidiores, quàm veritatis. ' Nam ſi quis hunc ſtatuet eſſe oratorem, qui tātummodo in iure aut in iudiciis poſſit, aut apud populum, aut in Senatu copioſe loqui, tamen huic ipſi multa tribuat & concedat neceſſe eſt: Neque enim ſine multa pertractatione omnium Rerumpub. neque ſine legum,moris, iuris ſcientia, neque natura hominum incognita, ac moribus, in his ipſis rebus ſatis callidè verſari & peritè poteſt. Qui autem hæc cognouerit, ſine quibus ne illa quidem minima in cauſis quiſquam rectè tueri poteſt, quid huic abeſſe poterit de maximarum rerum ſcientia?' Sin oratoris nihil vis eſſe,niſi compoſitè,ornatè,copioſè eloqui:quæro,id ipſum quî poſſit aſſequi ſine ea ſcientiaquam ei non cōceditis? Dicendi enim virtus, niſi ei qui dicit, ea de quibus dicit,percepta ſint,extare non poteſt.' Quamobrem ſi ornatè locutus eſt, ſicut fertur, & mihi videtur, phyſicus ille Democritus, materies illa fuit phyſici, de qua dixit: ornatus verò ipſe verborum, oratoris putandus eſt. Et ſi Plato de rebus à ciuilibus cōtrouerſiis remotiſſimis diuinitus eſt locutus, quod ego concedo:ſi item Ariſtoteles, ſi Theophraſtus, ſi Carneades, in rebus iis de quibus diſputauerunt, eloquentes, & in dicendo ſuaues atque ornati fuerunt: ſint eæ res de quibus diſputant, in aliis quibuſdam ſtudiis: oratio quidem ipſa propria eſt huius vnius rationis de qua loquimur & quærimus.' Etenim videmus iiſdem de rebus ieiunè quoſdam & exiliter, vt eum, quem acutiſſimum ferunt, Chryſippum, diſputauiſſe: neque ob eam rem philoſophiæ non ſatiſfeciſſe, quòd non habuerit hanc dicendi ex arte alienam facultatem. Quid ergo intereſt?

aut quî diſcernes eorum quos nominaui, vbertatem in dicendo & copiam, ab eorum exilitate qui hac dicendi varietate & elegantia non vtuntur? Vnum erit profectò, quòd ii qui bene dicunt, afferunt proprium, compoſitam orationem, & ornatam, & artificio quodam & expolitione diſtinctam.' Hæc autem oratio, ſi res non ſubeſt ab oratore percepta & cognita, aut nulla ſit neceſſe eſt, aut omnium irriſione ludatur. Quid eſt enim tam furioſum, quàm verborum vel optimorum atque ornatiſſimorum ſonitus inanis, nulla ſubiecta ſententia, nec ſcientia?" Quicquid erit igitur, quacunque ex arte, quocunque de genere, id orator ſi tanquam clientis cauſam didicerit, dicet melius & ornatius, quàm ille ipſe eius rei inuentor atque artifex." Nam ſiquis erit qui hoc dicat, eſſe quaſdam oratorum proprias ſententias atque cauſas, & quaſi certarum rerum forenſibus cancellis circunſcriptam ſcientiam, fatebor equidem in his magis aſſiduè verſari hãc noſtram dictionem: ſed tamen in his ipſis rebus permulta ſunt quæ iſti magiſtri, qui Rhetorici vocantur, nec tradunt nec tenẽt. Quis enim neſcit maximam vim exiſtere oratoris in hominum mentibus vel ad iram aut odium aut dolorem incitandis, vel ab hiſce iiſdem permotionibus ad lenitatem miſericordiámque reuocãdis? quæ, niſi qui in naturas hominũ, vímque omnẽ humanitatis, cauſáſque eas quibus mẽtes aut incitantur, aut reflectuntur, penitus perſpexerit, dicendo, quod volet, perficere non poterit. Atqui totus hic locus, philoſophorum putatur proprius: neque orator me authore vnquam repugnabit: ſed cùm illis cognitionẽ rerum conceſſerit, quòd in ea ſolùm illi voluerint elaborare:" tractationem orationis, quæ ſine illa ſciẽtia nulla eſt, ſibi aſſumet. Hoc enim eſt proprium oratoris, quod ſæpe iam dixi, oratio grauis & ornata, & hominum ſenſibus ac mentibus accommodata," quibus de rebus Ariſtotelem & Theophraſtum ſcripſiſſe fateor: ſed vide ne hoc, Scæuola, totum ſit à me. nam ego, quæ ſunt oratoris cum illis communia, non mutuor ab illis: iſti quæ de his rebus diſputãt, oratorum eſſe concedunt. Itaque cæteros libros, artis iſti ſuæ nomine: hos, rhetoricos & inſcribunt, & appellant." Etenim cùm illi in dicendo inciderint loci (quod perſæpe euenit) vt de diis

immortalibus, de pietate, de concordia, de amicitia, de communi ciuium, de hominum, de gentium iure, de æquitate, de temperantia, de magnitudine animi, de omni virtutis genere ſit dicendũ, clamabunt, credo, omnia gymnaſia, atque omnes philoſophorũ ſcholæ, ſua hæc eſſe omnia propria, nihil omnino ad oratorem pertinere. Quibus ego, vt de his rebus omnibus in angulis conſumendi otii cauſa diſſerant, cùm conceſſero, illud tamen oratori tribuam & dabo, vt eadem de quibus illi tenui quodam & exiguo ſermone diſputãt, hic cum omni grauitate & iucunditate explicet." Hæc ego cum ipſis philoſophis tum Athenis diſſerebam. cogebat enim me M. Marcellus hic noſter, qui nũc AEdilis Curulis eſt: & profectò niſi ludos nunc faceret, huic noſtro ſermoni intereſſet: ac iam tum erat adoleſcentulus his ſtudiis mirificè deditus." Iam verò de legibus inſtituẽdis, de bello, de pace, de ſociis, de vectigalibus, de iure ciuium generatim in ordines ætatéſque deſcripto, dicãt vel Græci, ſi volunt," Lycurgum aut Solonem (quãquam illos quidem cenſemus in numero eloquẽtium reponendos) ſciſſe melius quàm" Hyperidem aut Demoſthenem perfectos iam homines in dicendo, & perpolitos: vel noſtri" Decemuiros, qui XII tabulas perſcripſerũt, quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes, anteponant in hoc genere &" Ser. Galbæ, & ſocero tuo C. Lælio, quos conſtat dicendi gloria præſtitiſſe." Nunquam enim negabo eſſe quaſdam artes proprias eorum qui in his cognoſcendis atque tractandis ſtudium ſuum omne poſuerunt: ſed oratorem plenum atque perfectum eſſe eum dicam, qui de omnibus rebus poſſit variè copioſéque dicere. Etenim ſæpe in iis cauſis quas omnes proprias eſſe oratorũ confitentur, eſt aliquid quod non ex vſu forenſi, quem ſolum oratoribus conceditis, ſed ex obſcuriore aliqua ſcientia ſit promendum & aſſumendum. Quæro enim, num poſſit aut cõtra imperatorem aut pro imperatore dici ſine rei militaris vſu, aut ſæpe etiam ſine regionum terreſtrium aut maritimarũ ſcientia? Num apud populum de legibus iubendis aut vetandis, num in Senatu de omni Reip. genere dici ſine ſumma rerum ciuilium cognitione & prudẽtia? Num admoueri poſſit oratio ad ſenſus animorum atque motus vel inflammandos, vel

etiam extinguendos (quod vnum in oratore dominatur) ſine diligētiſſima perueſtigatione earum omnium rationum quæ de natûris humani generis ac moribus à philoſophis explicãtur? "Aque haud ſcio an minus hoc vobis ſim probaturus: equidem non dubitabo quod ſentio dicere: Phyſica iſta ipſa, quæ paulò antè, & mathematica,& cæterarū artium propria poſuiſti,ſcientiæ ſunt eorum qui illa profitentur: illuſtrare autem oratione ſi quis iſtas ipſas artes velit,ad oratoris ei confugiendum eſt facultatem. Neque enim ſi "Philonem illum architectum, qui Athenienſibus armamentarium fecit, conſtat perdiſertè populo rationem operis ſui reddidiſſe,exiſtimandū eſt architecti potius artificio diſertum, quàm oratoris fuiſſe. Nec ſi huic M. Antonio pro Hermodoro fuiſſet de naualium opere dicendum, non cū ab illo cauſam didiciſſet,ipſe ornatè de alieno artificio copioſéque dixiſſet.Neque verò "Aſclepiades is,quo nos medico amicóque vſi ſumus, tū cùm eloquētia vincebat cæteros medicos , in eo ipſo quod ornatè dicebat, medicinæ facultate vtebatur, non eloquentiæ. " Atque illud eſt probabilius,neque tamen verum,quod Socrates dicere ſolebat,omnes in eo quod ſcirent,ſatis eſſe eloquentes: illud verius,neque quenquam in eo diſertum eſſe poſſe,quod neſciat: neque,ſi id optimè ſciat, ignarúſque ſit faciundæ ac poliendæ orationis, diſertè id ipſum poſſe de quo ſciat, dicere."Quamobrem ſi quis vniuerſam & propriam oratoris vim definire complectíque vult,is orator erit mea ſententia, hoc tam graui dignus nomine,qui,quæcūque res inciderit, quæ ſit dictione explicanda,prudenter & compoſitè & ornatè & memoriter dicat cum quadam etiam actionis dignitate." Sin cuipiā nimis infinitum videtur quod ita propoſui,quacunque de re:licet hinc quantū cuique videbitur,circuncidat atque amputet: tamen illud tenebo , ſi quæ cæteris in artibus aut ſtudiis ſita ſunt, orator ignoret, tantúmque ea teneat quæ ſint in diſceptationibus aut in vſu forēſi,tamen his de rebus ipſis ſi ſit ei dicendum,cū cognouerit ab iis qui tenent, quæ ſint in quaque re, multò oratorē melius , quàm ipſos illos quorū eæ ſunt artes , eſſe dictur ū. Ita ſi de re militari dicendū huic erit Sulpitio,quæret à " C. Mario affini noſtro: & cū acceperit, ita pro-

nuntiabit,vt ipſi C. Mario penè hic melius,quàm ipſe ille ſcire videatur.Sin de iure ciuili tecum communicabit,téque hominem prudētiſſimum & peritiſſimum in iis ipſis rebus, quas abs te didicerit, dicendi arte ſuperabit. Sin quæ res inciderit, in qua de natura,de vitiis hominum,de cupiditatibus,de modo, de continentia, de dolore, de morte dicendum ſit: forſitan,ſi ei ſit viſum, (& ſi hæc quidem noſſe debet orator)" cum Sex.Pompeio erudito homine in philoſophia communicabit: hoc profectò efficiet, vt quamcunque rem à quoque cognouerit,de ea multò dicat ornatius, quàm ille ipſe vnde cognorit." Sed,ſi me audierit, quoniā philoſophia in treis partes eſt diſtributa,in naturæ obſcuritatem, in diſſerendi ſubtilitatem, in vitam atque mores: duo illa relinquamus, ídque largiamur inertiæ noſtræ: tertium verò, quod ſemper oratoris fuit, niſi tenebimus,nihil oratori in quo magnus eſſe poſſit, relinquemus. Quare hic locus de vita & moribus totus eſt oratori perdiſcendus: cætera ſi non didicerit,tamen poterit,ſiquando volet, ornare dicendo, cùm erunt ad eum delata & tradita." Etenim ſi conſtat inter doctos,hominem ignarum aſtrologiæ ornatiſſimis atque optimis verſibus" Aratum de cælo ſtelliſque dixiſſe," ſi de rebus ruſticis hominem ab agro remotiſſimum Nicandrum Colophonium, poetica quadam facultate, non ruſtica, ſcripſiſſe præclarè: quid eſt cur nō orator de rebus iis eloquentiſſimè dicat,quas ad certam cauſam tempúſque cognorit?" Eſt enim finitimus oratori poeta, numeris aſtrictior paulò, verborum autem licētia liberior,multis verò ornādi generibus ſocius,ac penè par: in hoc quidem certè propè idem," nullis vt terminis circunſcribat aut definiat ius ſuum, quo minus ei liceat eadem illa facultate & copia vagari quà velit." Nam quod illud Q. Scæuola negaſti te fuiſſe laturum, niſi in meo regno eſſes, quòd in omni genere ſermonis,in omni parte humanitatis dixerim oratorem perfectum eſſe debere: nūquam me hercule hoc dicerem, ſi eum quem fingo, meipſum eſſe arbitrarer: ſed vt ſolebat C. Lucilius ſæpe dicere, homo tibi ſubiratus, mihi propter eam ipſam cauſam minus quàm volebat familiaris,ſed tamen & doctus & perurbanus: ſic ſentio, neminem eſſe in oratorum

numero habendum, qui non ſit omnibus iis artibus, quæ ſunt libero homine dignæ, perpolitus: quibus ipſis ſi in dicēdo non vtimur, tamen apparet, atque extat, vtrum ſimus earum rudes, an didicerimus: " vt qui pila ludunt, non vtuntur in ipſa luſione artificio proprio palæſtræ, ſed indicat ipſe motus, didicerı́ntne palæſtram, an neſciant: & qui aliquid fingunt, etſi tum pictura nihil vtuntur, tamen vtrum ſciant pingere, an neſciant, non obſcurum eſt: ſic in orationibus hiſce ipſis iudiciorum, cōcionum, ſenatus, etiamſi propriè cæteræ non adhibentur artes, tamen facilè declaratur, vtrum is qui dicat, tantummodo in hoc declamatorio ſit opere iactatus, an ad dicendum omnibus ingenuis artibus inſtructus acceſſerit." Tum ridens Scæuola, Nō luctabor, inquit, tecum Craſſe amplius. id enim ipſum quod contra me locutus es, artificio quodam es cōſecutus, vt & mihi, quæ ego vellem, non eſſe oratoris concederes: & ea ipſa neſcio quo modo rurſus detorqueres, atque oratori propria traderes." Hæc cùm ego Prætor Rhodum veniſſem, & cum ſummo illo doctore iſtius diſciplinæ Apollonio, ea quæ à Panætio acceperam, contuliſſem, irriſit ille quidem, vt ſolebat, philoſophiam, atque contempſit: multaque nō tam grauiter dixit, quàm facetè: tua autem fuit oratio eiuſmodi, non vt vllam artem doctrinámue contemneres, ſed vt omnes comites ac miniſtras oratoris eſſe diceres: " quas ego, ſi quis ſit vnus complexus omnes, idémque ſi ad eas facultates iſtam ornatiſſimæ orationis adiunxerit, non poſſum dicere eum non egregiū quendam hominem atque admirādum fore: ſed is, ſi quis eſſet, aut ſi etiam vnquā fuiſſet, aut verò ſi eſſe poſſet, tu eſſes vnus profectò, qui & meo iudicio, & omnium vix vllam cæteris oratoribus (pace horum dixerim) laudem reliquiſti. Verùm ſi tibi ipſi nihil deeſt quod in forenſibus rebus ciuilibúſque verſetur, quin ſcias, neque eam tamen ſcientiam quam adiungis oratori, complexus es: videamus ne plus ei tribuas, quàm res & veritas ipſa concedat. " Hic Craſſus, Memento, inquit, me non de mea, ſed de oratoris facultate dixiſſe. Quid enim nos aut didicimus, aut ſcire potuimus, qui antè ad agendū, quàm ad cognoſcendum venimus? quos in foro, quos in ambitione,

quos in Rep. quos in amicorum negotiis res ipſa antè confecit, quàm poſſemus aliquid de rebus tantis ſuſpicari. Quòd ſi tibi tantum in nobis videtur eſſe, quibus etiamſi ingenium, vt tu putas, non maximè defuit, doctrina certè, & otium, & hercule etiam ſtudium illud dicendi acerrimum defuit: quid cenſes, ſi ad alicuius ingenium vel maius illa quæ ego non attigi, acceſſerint, qualem illum & quantum oratorem futurum?

1 *Scæuola primus eſt oppoſitus Craſſo ad reprehendendum duas laudes oratoris, quas Craſſus in oratione ſua poſuerat. Craſſus igitur deinde reſpondet ad reprehenſionem Scæuolæ, ac primùm indicat philoſophos Græcos à quibus iſta Scæuolæ diſputatio contra oratorem ſumpta ſit, Carneadem, Clitomachum, Aeſchinem, Metrodorum, Mneſarchum, Critolaum, Diodorum, qui oratori detrahebant, non ſolùm laudem urbium conditarum & conſeruatarum, ſed etiam cognitionem doctrinæ ingenuæ, & liberalis. De quibus philoſophus uide Diogenem Laërtium.*

2 *Comparat Carneadeium oratorem miſeris ſeruis, qui propter aliquam noxam contractam detruduntur in piſtrinum, ad uerſandas molas, quibus frumentum tunditur & comminuitur, ſicut ait Terentius:*

In Andria. *S. Verberibus cæſum te in piſtrinum Daue dedam uſque ad necem.*
his igitur confertur cauſidicus qui in tribus generibus cauſarum aſſiduiſſimè & laborioſiſſimè uerſatur.

3 *Craſſus incipit refellere contraria Philoſophorum teſtimonia, & imprimis Platonis, à repugnantibus: Plato in irridendis ſummis oratoribus ipſe eſt ſummus orator: non igitur eos ſeriò irridet. Socrates in Gorgia contra Polum & Calliclem diſputans, cùm ciuilis ſcientiæ duas ſpecies ad corpus retuliſſet, Gymnaſticam & medicinam, duas item ad animum, legalem & iuſtitiam, ſingulis artibus & uirtutibus vitioſas & fallaces earum imitationes oppoſuit, Gymnaſticæ, artem mangonum: medicinæ, artem coquorum: legali, ſophiſticam: iuſtitiæ, rhetoricam: ibique contendit rhetoricam non eſſe artem, ſed peritiam quandam inartificialem aucupandæ gratiæ & uoluptatis in foro & cauſis ciuilibus: Socratis uerba ſunt,* τέχνην δὲ αὐτὴν οὐ φημὶ εἶναι, ἀλλ' ἐμπειρίαν, ὅτι οὐκ ἔχει λόγον οὐδένα, ᾧ προσφέρει ἃ προσφέρει ὁποῖα ἄττα τὴν φύσιν ἐστὶν, ὥστε τὴν αἰτίαν ἑκάστου μὴ ἔχειν εἰπεῖν· ἐγὼ δὲ τέχνην οὐ καλῶ, ὃ ἂν ᾖ ἄλογον πρᾶγμα· τούτων δὲ πέρι εἰ ἀμφισβητεῖς, ἐθέλω ὑποσχεῖν λόγον. τῇ μὲν οὖν ἰατρικῇ, ὥσπερ λέγω, ἡ ὀψοποιητικὴ κολακεία ὑπόκειται· τῇ δὲ γυμναστικῇ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τοῦτον ἡ κομμωτικὴ, κακοῦργός τε καὶ ἀπατηλὴ, καὶ ἀγεννὴς, καὶ ἀνελεύθερος, σχήμασί τε καὶ χρώμασι, καὶ λειότητι, καὶ αἰσθήσει, ἀπατῶσα, ὥστε ποιεῖν ἀλλότριον κάλλος ἐφελκομένους, τοῦ οἰκείου τοῦ διὰ τῆς γυμναστικῆς ἀμελεῖν. ἵν' οὖν μὴ μακρολογῶ, ἐθέλω σοι εἰπεῖν, ὥσπερ οἱ γεωμέτραι, ἤδη γὰρ ἂν ἴσως ἀκολουθήσαις, ὅτι ὃ κομμωτικὴ πρὸς γυμναστικὴν, τοῦτο ὀψοποιητικὴ πρὸς ἰατρικήν· μᾶλλον δὲ ὧδε, ὅτι ὃ κομμωτικὴ πρὸς γυμναστικὴν, τοῦτο σοφιστικὴ πρὸς νομοθετικὴν, καὶ, ὅτι ὃ ὀψοποιητικὴ πρὸς ἰατρικὴν, τοῦτο ῥητορικὴ πρὸς δικαιοσύνην. *hanc uerò artem eſſe non dico, ſed peritiam: quoniam nullam eorum quæ adfert, qualia ſint natura, rationem habet, nec poteſt uniuſcuiuſque rei cauſam dicere: ego uerò artem non appello quæ ratione careat. de his autem ſi dubitas, uolo ratio-*

nem reddere. Medicinæ quidem (ut dico) ſubiicitur blanda ars parandorum obſoniorum: Gymnaſticæ autem eodem modo ars fucandi, improba, fallax, minimè generoſa, & liberalis, figuris, coloribus, lineamentis & ſenſu ſic imponens, ut faciat nos aliena forma captos propriam, quæ per gymnaſticen inducitur, negligere. ac ne ſim lõgior, uolo tibi dicere quemadmodũ ſolent geometræ: iam enim fortaſſe aſſequaris: quod fucandi ars eſt ad gymnaſticen, hoc ipſum eſt ars coquorum ad medicinam, immò uerò ſic, quod ars fucandi ad gymnaſticen, hoc eſt ſophiſtica ad legalem: & quod ars coquorum ad medicinam, hoc rhetorice ad iuſtitiam. Verùm Socrates eam Rhetoricam, quæ ſuis temporibus exercebatur, exagitat, & uituperat, non autem ueram & honeſtam, ut ait Fabius. Cap 10. libri 2.

4 Craſſus indicat de oratore controuerſiã in nomine ipſo conſiſtere, quòd alio atque alio modo definiatur: oratoris ſiquidem nomine triplex orator diſtingui uidetur, primus perfectus & omni ſcientia cumulatus, qui de omnibus rebus ornatè & copioſe poſſit dicere, quẽ Craſſus antea laudauit, & Antonius poſtea eloquentem appellabit: ſecundus mediocris, qui de tribus generibus cauſarum poſſit aptè dicere, quem Scæuola aduerſus Craſſum defendit, & Antonius poſtea diſertum appellabit. Sed neutra definitio recta eſt: quia neque perfectus orator ex artium ſcientia, ſed ex elocutionis & actionis perfectione: neque mediocris ex actione ciuilium cauſarum, ſed ex mediocri facultate eloquendi & pronunciandi definiri debet, ut poſtea plenius oſtendemus. Tertius autem communis à Craſſo interdum uelut per tranſennam demonſtratur, cùm is oratori ſolum ornatum orationis, hoc eſt elocutionis & actionis, attribuit. De primo & perfecto Craſſus ita reſpondet, ut quamuis ſecundum uel tertium conſtituas, tamẽ perfectum illis nominibus neceſſe ſit inſtitui: quæ Craſſi diſputatio quamuis perſæpe in ueram & generalem & ſimplicem eloquentiæ informationem incidat, non tamen in ea permanet, ſed eo relabitur, ut eloquentiæ nomine politicam & forenſem quandam facultatem multarum artium diſciplinis inſtructam confundat, non unius artis propriam uirtutem definiat.

5 Diſputat definitione ſecundi & mediocis oratoris, ſuum oratorem contineri: Argumentum eſt ex cauſa quæ dicitur ſine qua, ita concluſum:

Qui res magnas cognouerit, ſine quibus cauſas forenſes tractare non poteſt, is magnarum rerum eſt ſcientiam conſecutus:

Orator autem Scæuolæ res magnas percipere debet, ſine quibus non poſſit agere cauſas:

Orator igitur Scæuolæ magnarum rerum ſcientiam ſit conſecutus, neceſſe eſt.

Aſſumptio præcedit, quæ illuſtratur enumeratione rerum oratori & cauſidico tenẽdarum. Verùm Scæuola negaret Craſſo aſſumptionis huius rationẽ, ſicut etiam poſtea Antonius negabit.

6 Craſſus item diſputat definitione tertij oratoris ſummum & perfectum oratorem ſuum contineri: quia ſine magnarum rerum ſcientia non poſſit orator copioſè & ornatè eloqui: qui locus eſt diligenter animaduertendus: nam Craſſus argumento, & argumentatione peccat: argumento quidem, quia puer in propoſitis poetis & oratoribus poſſit à magiſtro omnia ornamenta eloquentiæ doceri, & in his exerceri: Argumentatione uerò, quia non ſequitur, ſi ornatus rhetorici uſus ſine magnarum rerum ſciẽtia conſiſtere non poteſt, idcirco magnarum rerum ſcientiam oratoris proprium eſſe: Aliud enim eſt quippiam oratori eſſe neceſſarium, aliud eſſe proprium.

7 Hic Craſſus uerè de oratoris facultate philoſophatur, & eloquentiam uerè à cæteris artibus diſtinguit: ſic ſi Democritus, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, Carneades purè & emendatè locuti ſunt, puritas ſermonis ſit grammatici propria, materies uerò aliarum artium, quas ipſi docuerunt: & ſi iidem philoſophi ſubtiliter & prudenter argumentati & ratiocinati ſunt, hæc rationis ſubtilitas dialecticæ propria ſit, materies uerò aliarum artium: ſed Craſſus

in hac tam uera diſtinctione artiũ non conſiſtit, ſed ad ſuum politicum hominem, & ad artium confuſionem ſtatim reuertitur: Democritus res phyſicas imprimis docuit, de cuius libris ita ſcribit Suidas: γνήσια δὲ βίβλια εἰσὶ δύο, ὅ, τε μέγας διάκοσμος, καὶ περὶ φύσεως κόσμου. id eſt, germani autem eius ſunt duo libri, magnus diacoſmus & de ornatu naturæ. Plato Athenienſis omnium politiſſimè & elegantiſſime ſcripſit de mundo, & partibus eius, de homine, & plæriſque rebus minimè uulgatis & popularibus. Ariſtoteles eius diſcipulus non ſolùm philoſophus, ſed etiam eloquens habitus eſt. Theophraſtus, Ariſtotelis auditor, a dignitate orationis hoc nomen inuenit. Carneades patronus nouæ Academiæ, tantùm in dicendo ualuit, ut ad eum audiendum etiam Rhetores accederent, de quo uide Diogenem Laërtium.

Lib. 2. de finib. bon. & mal.

8 *Exemplum Chryſippi ſuperioribus diſsimile eſt, quo eloquentia rectè & uerè à philoſophia ſeparatur: quia Chryſippus ſine eloquẽtia ſummus extitit philoſophus: A philoſopho autem ſi afferas eloquentiam, non aſperner: ſi non habeat, non admodum flagitem, ut ait Cicero. Chryſippus itaque Stoicus cùm inuentionis acumine & rerum copia abundaret, non itaque tamen adeo dictione clarus fuit, ut author eſt Laërtius: is compoſuit uolumina & philoſophica, & hiſtorica, & grammatica, ut ait Suidas.*

In Orat. ad Brutum.

9 *Oratio hominis politici elegans uerbis, ſed inanis ſententiarum, merito quidem iure irridenda eſt, quia nullam habeat ad docendum authoritatem: & furorem nõ ſani hominis indicat, qui audeat multis audientibus multa uerba temerè & inaniter effutire. Compoſitè & aptè ſine ſententiis dicere, ait Cicero, inſania eſt: ſententioſe autem, ſine uerborum ordine & modo, infantia. Duæ ſunt igitur magnæ laudes orationis, una in apparatu rerum, altera in ornatu uerborum. & ambæ quidem homini politico ſic utiles, non ut uni eloquentiæ propriè conueniant, uerùm ut laus rerum artibus his, unde res nobis ſuppetunt, laus ornatæ dictionis, rhetoricæ uirtuti debeatur.*

10 *Concludit oratorem de omni re, quam didicerit, melius eſſe dicturum, quàm hominẽ artis peritum, ſed eloquentiæ expertem: quæ concluſio uerißima eſt. nam qui arithmeticus erit & orator, melius de numeris dicet, quàm qui arithmeticus tantùm fuerit, & non orator.*

11 *Πρόληψις eſt: Orator tantùm in tribus generibus cauſarum uerſatur. non igitur ad eum pertinet rerum omnium ſcientia ubi Craſſus ita primùm concedit, ut tamen neget ſine rerum ſcientia oratorem in ciuilibus cauſis uerſari poſſe: idque probat à phyſica, quæ ſpecies eſt ſcientiæ, quæ (ut ipſe putat) maximè neceſſaria eſt oratori, ad mouendos uel ſedandos affectus.*

12 *Craſſus hic redit ad ueram & germanam diſtinctionem oratoris, à philoſophis, cùm oratori ſolum ornatum tribuit.*

13 *Argumentum Scæuolæ de Theophraſto & Ariſtotele, Rhetoricæ artis ſcriptoribus Craſſus cõcedit, ſed ex eo contrarium concludit per diſtinctionem: Orator communem habet philoſophiam cum philoſopho, non communem eloquentiam: ſed propoſitio huius diſtinctionis falſa eſt, quia Philoſophia tam propria eſt philoſophorum, quàm Rhetorica rhetorum: nec uerò Philoſophia rhetorum, aut philoſophorum Rhetorica eſt, non magis quàm Philoſophia grammaticorum, aut Grammatica philoſophorum, ſed ſingularum artium certi ſunt homines, qui ab his denominantur.*

14 *Occurritur huic obiectioni (Philoſophia moralis eſt philoſophorum: non igitur oratorum) quæ refellitur à diſsimilibus, quòd philoſophi tenuè & exiliter, oratores copioſè & grauiter diſputent. quod magis decorè & conuenienter perſona Craßi dictum eſt, quàm uerè: philoſophi enim quidam copioſè & ornatè loquuntur, ut Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus. atque hæc diſsimilitudo de artibus intelligenda non eſt, quæ uſu coniungi & disiungi poſſunt, ut oratio aliquando ſit philoſophica & ornata, aliàs ornata, ſed non philoſophica, uel philoſophica,*

ſed non ornata:de antiquis igitur hominum ſtudiis hic locus intelligatur,quorum nonnulli extiterunt philoſophi qui contempta eloquentia,philoſophiam præcipuè in ſcholis meditarentur,ut Stoici:alij etiam dicti oratores, qui ornatè & copioſè cauſas ciuium agerent, & hac dictione forenſi interdum locos graues ex philoſophia tractarent, qui uel politici, uel cauſidici propriè dicerentur: ſed neſcio quomodo nomen oratoris, quod erat commune omnium bene & ornatè dicentium, proprium & ſuum effecerunt.neque tamen tam de nomine ipſo contendo, quàm de congerie artium, uno eloquentiæ nomine confuſarum, ut Dialecticæ, philoſophiæ,ſcientiæ iuris, hiſtoriæ: quæ confuſio contra naturam ipſam eſt, & hominum ingeniis magnas tenebras offundit.

15 Concluditur locus de philoſophia oratori neceſſaria, cum honorifica interfatione de Marco Marcello: qui locus etiam ſignificat ex Græcis ſumptam eſſe hanc diſputationem: & tranſitum facit ad ea quæ ſequuntur.

16 Scæuola negauerat res politicas inuentas & tractatas fuiſſe ab oratoribus: cui loco Craſſus reſpondet, collatione parium: Lycurgus & Solon non melius leges ſcierunt, quàm Demoſthenes & Hyperides: nec melius decemuiri quàm Galba & Lælius: quod argumentum Craſſi parum probabile eſt,nec ſatis cõſequens: quia oratores illi res politicas perceperunt,non eloquentiæ.ſed prudentiæ quadam facultate.

17 Lycurgus Lacedæmoniis leges ſuas authoritate Apollinis Delphici, Solon Athenienſibus authoritate Palladis cõfirmauit, quarum capita Plutarchus refert,ſummámque uiri utriuſque ſapientiam in condendis legibus commendat:uterque etiam eloquens ut temporibus illis habitus eſt.

18 Demoſthenes orator Athenienſis fuit,quem (ut ait Cicero) planè quidem perfectum,& (In Bruto.)
cui nil admodum deſit, facilè dixeris: nihil acutè inueniri potuit in eis cauſis, quas ſcripſit, nihil(ut ita dicam)ſubdolè,nihil uerſutè,quod ille non uiderit,nihil ſubtiliter dici, nihil preſſè,nihil enucleatè, quo fieri poßit aliquid limatius, nihil contrà grande, nihil incitatum, nihil ornatum,uel uerborum grauitate,uel ſententiarum, quo quicquam eſſet elatius. huic proximus fuit Hyperides.

19 Decemuiri creati ſunt centuriatis comitiis,Appius Claudius, & Titus Genutius, qui deſignati Coss. fuerant, cúmque his Publius Sextius eius anni conſul, & tres legati, qui à Græcis leges attulerant, P. Poſthumius, Seruius Sulpitius,Aulus Manlius: & unus ex ſuperioris anni Coss. T. Romulius, qui accuſante Siccio damnatus,pòſt author popularis ſentẽtiæ fuerat:ex reliquo deinde ſenatu C. Iulius,T. Veturius,P. Horatius, conſulares omnes: hi leges tum ex Græcorum iure,tum ex inſtitutis patriis propoſuerunt in decem tabulis,ut à quouis ciue cognoſci poſſent:deinde centuriatis comitiis ſancitas,& in æs inciſas conſtituerunt in maximè conſpicuo loco fori, & quia aliquid legum deeſſe uidebatur, in proximum annum rurſus decemuiri creati
ſunt.Author Dionyſ.Halicarn. (Lib.10.)

20 Cicero Lælium & Galbam in numero oratorum aſcribit, & elegantiam in Lælio, uim (In Bruto.)
in Galba fuiſſe ſcribit:ſed Lælij mentem ſpirare etiam in ſcriptis,Galbæ autem uim occidiſſe.

21 Craſſus ita concludit diſtinctionem artium ab oratore, ut tamen neget illum uel in ciuilibus cauſis uerſari poſſe ſine multarum & magnarum artium ſcientia :idque probatur inductione artium,militaris, Geographicæ, Politicæ, Phyſicæ, quæ ad diſputandas cauſas ciuiles oratori conferunt: ſed Craſſus oratoris perfectionem non aduentitiis illis & extrinſecus aſſumptis artibus,uerũ Rhetoricæ artis poteſtate,& fine(ſicut aliàs diximus)metiri definiréq; debuit.

22 Præmunitio eſt ad proximam diſtinctionem eloquentia à cæteris artibus,quæ quidẽ ueriſſima eſt:ſed in ea Craſſus non permanet, quia eò tandem relabitur,ut oratori non ſolùm fa-

cultatem ornandæ & poliendæ orationis, ſed etiam artium cognitionem & ſcientiam ſubiiciat: utitur enim exemplis ualde idoneis Philonis, Antonij, & Aſclepiade, in quibus ſingulis oſtendit quid eloquentia differat ab alienis artibus: ſed neſcio quo modo Craſſus quaſi oblitus ſui, nec ſatis acutè conſyderans quid in hac cauſa dicendum ſit, oratorem legitimum poſſeſſorem omnium artium paulò pòſt ſtatuit: & in oratoris definitione ſummáque comprehenſione cæteras artes & diſciplinas confundit.

Cap.37.lib.7. 23 Laudatus eſt, ait Plinius, Creſiphon Gnoſius æde Epheſiæ Dianæ admirabiliter fabricata, Philon Athenis armamentario mille nauium.

24 Aſclepiades ex Rhetore factus medicus, condita noua ſecta, reperit rationem qua ui-

Ibidem. nũ ægris mederetur, ut ait Plinius, & relato è funere homine, & conſeruato, ſponſionem fecit cũ fortuna, ne medicus crederetur, ſi unquam inualidus ullo modo fuiſſet ipſe: & uictor ſuprema ſenecta lapſu ſcalarum exanimatus eſt.

25 Dictum Socratis refellitur accommodatè ad ſententiam Craſſi, quia eloquentia & ſcientia rerum ita ſeparantur, ut tamen ad perfectam oratoris, id eſt politici hominis laudem coniunctæ eſſe debeant.

26 Craſſus concludit oratoris ſui perfecti definitionem, ex artium ſcientia, & Rhetoricis quinque uirtutibus cumulati, Inuentione, diſpoſitione, elocutione, memoria, & actione: quæ ſententia Craſſi de uiro politico ſummo & excellenti uera quidem eſt, qui multis & uariis artibus inſtructus, ad tractandas ciuiles cauſas debet accedere: de oratore uerò unius artis homine, & à cæteris artibus diſtincto, falſa planè eſt: cuius perfectio (ſicut antè diximus) non conſtat ex aliis artibus, ſed ex artis ſuæ perfecta conſecutione: ut qui optimè eloqui & pronũtiare poteſt, is ſummus & perfectiſsimus orator ſit: ſiquam præterea artem didicit, non orator quidem perfectior, ſed homo doctior, & pluribus artibus excellentior æſtimandus ſit.

27 Πρόληψις eſt de particula definitionis (quacunque de re) quaſi oratori propoſitum non ſit omnem rem ſcire, ſed cùm ſciuerit, eius proprium ſit ornatè explicare: quod quidem uerißimum eſt: quia ornatus orationis duntaxat ad oratorem pertinet: ſcientia rerum quæ ornatè explicãtur, ex aliis artibus & ſtudiis ſumenda eſt: uerùm Craſſus ridiculè pronunciat oratorem, cùm ex aliis rem quampiam cognouerit, melius dicturum, quàm hos ipſos, quorum hæ ſunt artes: non enim tum orator ſolùm fuerit, ſed arithmeticus, ſi de numeris: medicus, ſi de morbis: imperator, ſi de bellis dicat: nec uideo cur melius de re quapiam dicat forenſis orator, quàm proprius eius rei artifex, qui etiam diſertus & eloquens fuerit: ut exempli gratia, non melius Demoſthenes, nec ornatius de uirtute & moribus dicet, quàm Plato, aut Theophraſtus. Itaque inductio illa per ſpecies quarundam artium, ut militiæ, iuris, philoſophiæ, ineptam comparationem oratoris cum aliis proſequitur.

28 C. Marius bellicam uitam magis quàm urbanam ſecutus, in Numidia Iugurtham uicit: ad aquas Sextias Teutones & Ambrones, in Italia etiam Cymbros debellauit: bello ſociali Marſos fudit. ex Africa reuerſus, in Italia magnam ciuium & municipum ſtragem fecit. Lege Florũ.

In officiis. 29 Cicero (ut ipſe ait) Sextum Pompeium in aſtrologia ſtudioſe uerſatum cognouit: Idémque

In Bruto. ait, Pompeius Sexti filius aliquem numerum obtinebat: nam Sextus frater eius præſtantiſsimum ingenium contulerat ad ſummam iuris ciuilis, & ad perfectam Geometriæ, & rerũ Stoicarum ſcientiam.

30 De tribus philoſophiæ partibus Craſſus ait moralem eſſe oratori politico apprime ne-

9. de Oratore. ceſſariam: ſicut ipſe quoque alibi teſtatur. Ariſtoteles quoque Rhetoricam philoſophiæ partem moralis facit, propter morum & affectuum ſcientiam.

31 Argumentum eſt à paribus: Aratus & Nicander de alienis ſtudiis ornatè locuti ſunt. Igi-

tur & orator poteſt, cùm aliunde cognouerit.

32 *Aratus Solenſis Athenodori filius, natus eſt (ſi Suidæ credimus) Olympiade 124* συνέταξε δὲ *(ut ait ille)* βίβλια ταῦτα, τὰ φαινόμενα, ὧν θαυμάσιος ἡ εἰσβολὴ, καὶ ὁ ζῆλος ὁμηρικός· ὕμνους εἰς Πᾶνα, σπονδοφόρους, παίγνια, ἀστρολογίαν, ἀστροθεσίαν, σύνθεσιν φαρμάκων θηριακῶν ἐπιτηδείαν, ἀνθρωπογονίαν. *id eſt, Cõpoſuit autem hos libros, phænomena, quorum admirabilis ingreſſus, & imitatio homerica: hymnos in pana, ſpondophoros, ludicra, aſtrologiam, aſtrotheſiam, hoc eſt, aſtrorum ſitum, theriacorum pharmacorum idoneam compoſitionem de ortu hominum. Potuit autem fieri, ut Aratus ignarus aſtrologiæ, numero poëtico uerſuque aſtrologiam tractarit, ſicut orator in agricultura non uerſatus optimè de agricultura dicet, cùm in commentariis legerit, uel à litigatore acceperit: Sic Aratus potuit de commentariis aſtrologorum in ſuum poëma tranſferre, non quòd huius artis cauſas & rationes penitus intelligeret: quod idem de Nicandro exiſtimandum eſt.*

33 *Nicander filius Xenophanis, Colophonius, grammaticus, medicus, & poëta fuit temporibus noui Attali, ſeu poſtremi Galatonicæ, quem Romani interemerunt, ut ait Suidas: ſcripſit autem* θηριακὰ, ἀλεξιφάρμακα, γεωργικὰ, ἑταιρουμένων βίβλια πέντε, ἰάσεων συναγωγὴν, προγνωστικὰ δι᾽ ἐπῶν, μεταπέφρασται δὲ ἐκ τῶν τοῦ Ἱπποκράτους προγνωστικῶν. *id eſt Theriaca, Alexipharmaca, Georgica, ſodalitiorum libros quinque, remediorum collectionem, prognoſtica carminibus, tranſlata autem ſunt ex Hippocratis prognoſticis.*

34 *Proxima comparatio declaratur per aliam collationem rerum, quibus poëta cum oratore cõuenit, aut non conuenit: ſed hæc diſtinctio oratoris & poëtæ ex uulgari opinione, non ex ueritate ſumitur: poëſis enim pars eſt oratoriæ elocutionis: quia elocutio aliàs dicitur ſoluta, aliàs magis aſtricta numeris, nec alia troporum & figurarum doctrina eſt in oratione ſoluta & in carmine, ſed uſus nonnihil diuerſus.*

35 *Facultas oratoris & poëtæ circa res omnes communiter uerſatur, quia eloquentia communis eſt omnium rerum ornatè explicandarum: res autem ornatè explicantur uel oratione libera, uel deuincta aſtrictioribus numeris: & in utroque genere perpoliẽdæ & ornandæ orationis una & communis doctrina eloquentiæ in tropis & figuris ualet.*

36 *Craſſus modeſtiæ gratia remouet à ſe laudem perfecti oratoris, quem defendit: & tamen diſputat eum omnibus artibus ingenuis cumulatum eſſe debere: primùm teſtimonio Lucilij, deinde duplici ſimilitudine eorum, qui pila ludunt, & aliquid fingunt. C. Lucilius ſatyricum ſtylum acuit in nobiles ciues ſui temporis, ut in Vectium & Scæuolam, in quo (ut ait Fabius) eruditio mira fuit & libertas, atque inde acerbitas & abundantia ſalis: obiit Neapoli anno ætatis ſuæ 46.* Lib. 10.

37 *Artificium palæſtræ non tantùm in ipſa luctatione ſitum erat, ſed in cõformatione geſtus corporis ut ſtatus & flexus: atque omnino habitus ipſe uenuſtatem & dignitatem quandam præ ſe ferret: ne brachia recta eſſent, ne indoctæ ruſticæue manus, ne ſtatus indecorus, ne qua in proferendis pedibus inſcitia, ne caput oculiue ab alia corporis inclinatione diſſiderent.*

38 *Scæuola deducitur è ſermone, quia ſenem non decet longa & prolixa his de rebus oratio: diſcedens tamen epilogum quendam ſuperioris diſputationis colligit, & ad extremum leuiter Craſſo repugnat, quòd Craſſus aliarum artium ſcientiam diſtinguit ab eloquentia, ſed earum tamen uſum oratori neceſſarium ſubiicit: quæ de politico homine dicta ſunt, non de oratore & facultate communis oratoris.*

39 *Scæuolæ reprehenſio conſtat exemplis diſſimilibus.*
Apollonius rhetor philoſophiam contempſit:
Craſſus eloquentiæ miniſtram facit.

Apollonius Molo Rhodius orator unus in cauſis, ſcriptórque præſtantiſsimus fuit, cui Cicero dedit operam: Dictatore enim Sylla legatus ad ſenatum de Rhodiorum præmiis uenerat, ut
In Bruto. *ait Cicero.*

40 *Altera reprehenſio magis eſt contra perſonam Craßi, quàm contra rem ipſam. Syllogiſmus eſt connexus ſecundi modi:*

Siquis eſſet omni laude perfectus orator, Craſſus is eſſet:
At Craſſus talis non eſt:
Nemo igitur omni laude perfectus orator.

Animaduertendum autem eſt (quod ait Scæuola) uirum illum omnibus artibus cumulatum, egregium & admirãdum eſſe, quod quidem uerum eſt: ſed hic uir admirandus non potius orator, quàm philoſophus, quam ciuitatis rector, quam hiſtoricus, quàm denique iuris peritus appellandus eſt: præſertim cùm non minus philoſophiam, & politiam, & hiſtoriam, & ius ciuile teneat, quam eloquentiam: ut non minus perfectus philoſophus, aut politicus, aut hiſtoricus, aut iuris conſultus, quàm perfectus orator dici poſſe uideatur.

41 *Craſſus reiicit à ſe laudem oratoris ex cauſis perfectæ eloquentia, quòd neque doctrinam, neque ſtudium bonarum artium ad cauſas forenſes adhibuerit. & inde argumentatur à minore ad maius: Si Craſſus ſine doctrina & ſtudio magnarum artium tamen orator uidetur, ſiquis profectò artem & ſtudium ad dicendum adhibuerit, is perfectus erit. Aſſumptionis ſententia præceßit in oratione Scæuola:*

Quid inter Scæuolam & Craſſum de oratore conueniat, & quid interſit.

Scæuola & Craſſus in hoc primùm de oratore conſentiunt, ut ſit is inueniendi, diſponendi, recordandi, eloquendi, pronuntiandi peritus: quod ſi de unius artis artifice à Grammatico dialectico & cæteris artificibus diſtincto ſentiunt, confuſè faciunt: cùm inuentio, diſpoſitio, & memoria dialecticorum propriè partes ſint, elocutio & pronũtiatio ſola rhetorum ſint: ſi de oratore tanquam politico principe præcipiunt, indiſertè facultatem eius exprimunt, quæ non ſolùm Rhetorica & dialectica, ſed cæteris artibus continetur, quæ tamen in Rhetoricis libris non explicãtur. Deinde etiam inter ſe conueniunt, ut oratoris propria materies ſit in diſceptatione cauſarum ciuilium, in quo uterque labitur: quia eloquentia communis eſt omnium quæſtionum ciuilium & non ciuilium ornatè dicendarum. diſſentiunt autem inter ſe, quòd Scæuola materiem rerum forenſium ſine doctrina & cognitione magnarum artium agi & tractari poſſe defendit: ſi modò uir politicus prudentiam & uſum & facultatem mediocrem in agendis cauſis nactus fuerit: & idcirco negat oratorẽ in omni genere humanitatis uerſatum eſſe oportere. Craſſus in hoc gradu Scæuolæ reſiſtit, quòd perſæpe cauſæ eiuſmodi incidunt, in quibus de uirtutibus & uitiis, de natura & rebus occultis, de Repub. de iure ciuili, de exemplis antiquitatum, déque cunctis rebus, quæ in artibus tractantur, oratori dicendum ſit: Itaque concludit oratorem nullius eruditionis expertem atque ignarum eſſe debere: in qua contentione uterque nomine oratoris abutitur ad ſignificandum hominem politicum actorem ciuilium cauſarum. Illud etiam conſyderemus, Craſſum, dum Scæuolæ reſpondet, parum ſibi conſtare, & inſtar Proteos uarium & mutabilem eſſe: aliàs enim uera & germana notione oratorem informat, cùm ei ſolùm ornatum orationis attribuit: aliàs hominem politicum hoc nomine definit omnibus artibus inſtructum, qui de omni re ſcienter & ornatè poßit dicere: aliàs ut homo ille politicus aliquid ignoret, concedit, ſed hoc addit, cùm rem quampiam ab homine docto cognouerit, eum melius & ornatius eſſe dicturum, quàm eum, à quo didicerit. quæ collatio qualis eſſet, ſuo loco diximus.

TVM Antonius, 'Probas mihi, inquit, iſta Craſſe quæ di-

cis:nec dubito quin multò locupletior in dicendo futurus ſit, ſi quis omnium rerum atque artium rationem naturámque comprehenderit. Sed primùm id difficile factu eſt, præſertim in hac noſtra vita, noſtríſque occupationibus: deinde illud etiam verendũ eſt, ne abſtrahamur ab hac exercitatione & conſuetudine dicendi populari & forenſi. Aliud enim mihi quoddam genus orationis eſſe videtur eorum hominum de quibus paulò antè dixiſti, quanuis illi ornatè & grauiter, aut de natura rerum, aut de humanis rebus loquantur. ¹ Nitidum quoddam genus eſt verborum & lætum, ſed palæſtræ magis & olei, quàm huius ciuilis turbæ ac fori. Nanque egomet, qui ſerò ac leuiter Græcas literas attigiſſem, tamẽ cùm Proconſul in Ciliciam proficiſcens, Athenas veniſſem, complures tum ibi dies ſum propter nauigandi difficultatem commoratus: ³ ſed cùm quotidie mecum haberem homines doctiſſimos, eos ferè ipſos qui abs te modò ſunt nominati, cúmque hoc, neſcio quo modo, apud eos increbuiſſet, me in cauſis maioribus, ſicuti te, ſolere verſari: pro ſe quiſque eorum, quãtum poterat, de officio & ratione oratoris diſputabat. ⁴ Horũ alii, ſicut iſte ipſe Mneſarchus, hos quos nos oratores vocaremus, nihil eſſe dicebat niſi quoſdã operarios lingua celeri & exercitata: oratorem autem, niſi qui ſapiens eſſet, eſſe neminem: atque ipſam eloquentiam, quòd ex bene dicendi ſcientia conſtaret, vnam quandam eſſe virtutem: & qui vnam virtutem haberet, omnes habere: eáſque ipſas eſſe inter ſe æqualeis & pares. Ita qui eſſet eloquens, eum virtutes omnes habere, atque eſſe ſapientem. Sed hæc erat ſpinoſa quædam & exilis oratio, longéque à noſtris ſenſibus abhorrebat. ⁵ Carneades verò multò vberius iiſdem de rebus loquebatur, non quò aperiret ſententiã ſuam, (hic enim mos erat patrius Academiæ, aduerſari ſemper omnibus in diſputando) ſed tum maximè tamen hoc ſignificabat, eos qui Rhetores nominarentur, & qui dicendi præcepta traderent, nihil planè tenere: neque poſſe quenquam facultatem aſſequi dicendi, niſi qui philoſophorũ inuenta didiciſſet. Diſputabant contrà diſerti homines Athenienſes, in Rep. cauſiſque verſati, in quibus erat etiam is qui nuper Romæ fuit, Menedemus hoſpes meus: qui cùm diceret eſſe quandam pru-

dentiam, quæ verſaretur in perſpiciendis rationibus conſtituendarum & regẽdarum rerumpublicarum, excitabatur homo prõptus ab homine abũdanti doctrina, & quadã incredibili varietate rerũ atque copia: Omneis enim parteis illius ipſius prudentiæ petendas eſſe à philoſophia dicebat, neque ea quæ ſtatuerentur in Repub. de diis immortalibus, de diſciplina iuuentutis, de iuſtitia, de patientia, de temperantia, de modo rerum omnium, cæteráque ſine quibus ciuitates aut eſſe, aut bene moratæ eſſe nõ poſſent, vſquam in eorum libris inueniri. Quòd ſi tantam vim rerum maximarum arte ſua rhetorici illi doctores complecterentur, quærebat cur de prooemiis & de epilogis & de huiuſmodi nugis (ſic enim appellabat) referti eſſent eorũ libri: de ciuitatibus inſtituendis, de ſcribendis legibus, de æquitate, de iuſtitia, de fide, de frangendis cupiditatibus, de cõformandis hominum moribus, litera in eorum libris nulla inueniretur? Ipſa verò præcepta ſic illudere ſolebat, vt oſtenderet non modò eos illius expertes eſſe prudẽtiæ, quam ſibi adſciſcerent, ſed ne hanc quidem ipſam dicendi rationem ac viam noſſe: Caput enim eſſe arbitrabatur oratoris, vt & ipſis apud quos ageret, talis, qualem ſe ipſe optaret, videretur, (id fieri vitæ dignitate, de qua nihil Rhetorici iſti doctores in præceptis ſuis reliquiſſent) & vti qui audirent, ſic afficerentur animis, vt eos affici vellet orator: quod itẽ fieri nullo modo poſſe, niſi cognoſceret is qui diceret, quot modis hominum mentes, & quibus rebus, & quo genere orationis in quanque partem mouerentur. hæc autem eſſe penitus in media philoſophia retruſa atque abdita, quæ iſti Rhetores ne primoribus quidem labris attigiſſent. Ea Menedemus exemplis magis quàm argumentis conabatur refellere: Memoriter enim multa ex orationib⁹ Demoſthenis præclarè ſcripta pronuntians, docebat illum in animis vel iudicum vel populi in omnem partem dicendo permouendis, non fuiſſe ignarũ quibus ea rebus conſequeretur: quæ negaret ille ſine philoſophia quenquam ſcire poſſe. Huic reſpondebat, non ſe negare Demoſthenem ſummam prudẽtiam, ſummámque vim habuiſſe dicendi: ſed ſiue ille hoc ingenio potuiſſet, ſiue (id quod conſtaret) Platonis ſtudioſus audiendi fuiſſet: non quid ille po-

tuiſſet,ſed quid iſti docerent, eſſe quærendum.' Sæpe etiam in eam partem ferebatur oratione, vt omnino diſputaret, nullam artem eſſe dicẽdi: idque cùm argumentis docuerat, quòd ita nati eſſemus,vt & blãdiri, & ſuppliciter inſinuare iis à quibus eſſet petẽdum, & aduerſarios minaciter terrere poſſemus, & rem geſtam exponere, & id quod intenderemus, confirmare,& id quod contrà diceretur, refellere, & ad extremum deprecari aliquid,& conqueri:quibus in rebus omnis oratorum verſaretur facultas: & quòd conſuetudo exercitatióque & intelligendi prudentiam acueret, & eloquendi celeritatem incitaret:tum etiam exemplorum copia nitebatur:Nam primùm quaſi dedita opera neminem ſcriptorem artis ne mediocriter quidem diſertum fuiſſe dicebat,cùm repeteret vſque à" Corace neſcio quo,& Tiſia,quos artis illius inuentores & principes fuiſſe conſtaret: eloquentiſſimos autem homines,qui iſta nec didiciſſent, nec omnino ſciſſe curaſſent, innumerabiles quoſdam nominabat: in quibus etiam, ſiue ille irridens, ſiue quòd ita putaret,atque ita audiſſet, me in illo numero, qui illa non didiciſſem,& tamen (vt ipſe dicebat) poſſem aliquid in dicendo,proferebat.Quorum ego illi alterum facilè aſſentiebar,nihil me didiciſſe: in altero autem me illudi ab eo, aut etiam ipſum errare arbitrabar. " Artẽ verò negabat eſſe vllam,niſi quæ cognitis,penitúſque perſpectis, & in vnum exitum ſpectantibus,& nunquam fallentibus rebus contineretur: Hæc autem omnia quæ tractarentur ab oratoribus, dubia eſſe & incerta, cùm & dicerentur ab iis qui ea omnia non planè tenerent, & audirentur ab iis quibus non ſcientia eſſet tradenda, ſed exigui temporis aut falſa aut certè obſcura opinio." Quid multa?ſic mihi tum perſuadere videbatur,neque artificium vllum eſſe dicendi,neque quenquam poſſe,niſi qui illa quæ à doctiſſimis hominibus in philoſophia dicerẽtur, cognoſſet, aut callidè aut copioſè dicere. Quibus dicere Carneades ſolebat, ingenium tuũ Craſſe vehementer admirans, me ſibi perfacilem in audiẽdo, te perpugnacẽ in diſputãdo eſſe viſum." Tumque ego hac eadem opinione adductus,ſcripſi etiam illud quodã in libello, qui me imprudente & inuito excidit,& peruenit in manus hominum, Diſertos me cognoſſe nõnullos, eloquen-

tem adhuc neminem: quod cum ſtatuebam diſertum, qui poſſet ſatis acutè atque dilucidè apud mediocres homines ex communi quadam hominum opinione dicere: eloquentem verò, qui mirabilius & magnificentius augere poſſet, atque ornare quæ vellet, omnéſque omnium rerum quæ ad dicendum pertinerent, fonteis animo ac memoria contineret. [4] Id ſi eſt difficile nobis, qui antè quàm ad diſcendum ingreſſi ſimus, obruimur ambitione & foro, ſit tamen in re poſitum atque natura. Ego enim, quantum auguror coniectura, quantáque ingenia in noſtris hominibus eſſe video, non deſpero fore aliquem aliquando, qui & ſtudio acriore, quàm nos ſumus atque fuimus, & otio ac facultate diſcēdi maiore ac maturiore, & labore atque induſtria ſuperiore, cùm ſe ad audiendum, legendum, ſcribendúmque maiore opera dediderit, exiſtat talis orator, qualem quærimus: qui iure non ſolùm diſertus, ſed etiam eloquens dici poſſit: qui tamen mea ſententia aut hic eſt iam Craſſus: aut ſi quis pari fuerit ingenio, pluráque quàm hic & audierit, & lectitarit, & ſcripſerit, paulũ huic aliquid poterit addere.

1 *Antonius inducitur velut honorarius arbiter contẽtionis oratoriæ inter Craſſum & Scæuolam, quorum ſententias neque prorſus condemnat, neque prorſus approbat, ſed ea moderatione diſceptat, ut Scæuolam de oratore forenſi, Craſſum de perfecto rectè dixiſſe & ſenſiſſe doceat: & oratorem quidem Scæuolæ diſertum, Craßi verò eloquentem nominet. Principio duæ rationes adferuntur quæ dici & proferri ſolẽt contra oratorem Craßi: quòd vix quiſquam talis eſſe poßit, qualem fingit Craſſus: & quòd eloquentiæ cum Philoſophia coniunctione forenſis dictio amittatur.*

2 *Allegoria ducitur ab athletis, qui quemadmodum ad voluptatem ſpectantium nitidius & elegantius certabant, quàm acrius & vehementius: ſic philoſophorum oratio magis ad delectandos animos, quàm ad permouendos compoſita ſit.*

3 *Cicero indicat hanc contentionem & diſputationem de oratoris genere & natura ex Græcorum philoſophorum libris ſumptam eſſe, nec aliud ſe mandare his dialogis oratoriis, quàm quod à Græcis philoſophis diſputatum & perſcriptum cognouit: ut urbanitas huius orationis tota ſit Ciceronis, ſententiæ verò & capita diſputationis Græcorum philoſophorum.*

4 *Antonius incipit referre contrarias Græcorum opiniones de oratore, quales prius inter Craſſum & Scæuolam extiterũt: prima eſt Stoici Mneſarchi, qui fuit Panætij auditor, oratorem non uſu forenſi quodam, ſed perfecto ſapientiæ & virtutum omnium cumulo definientis: eius ſorites duobus ſyllogiſmis cõprehenditur. Primus ſic eſt,*

Qui unam virtutem habet, omnes adeptus eſt:
Qui eloquentiam habet, unam virtutem habet:
Ergo qui eloquentiam habet, omnes virtutes adeptus eſt.

Secundus ſic,

Qui adeptus eſt omnes uirtutes, ſapiens eſt:

Orator eſt adeptus omnes uirtutes:

Orator igitur eſt ſapiens.

Quam ſententiam parum probabilem eſſe ait Antonius: & reuera propoſitio prioris ſyllogiſmi Stoica magis eſt, quàm uera: quia uirtutes morum & intelligentia ſeparari poſſunt: nec enim qui temperantiam habet, protinus omnes uirtutes habet morales: nec qui geometriam didicit, omnes artes didicit.

5 *Carneades patronus Academiæ nouæ, uehemens fuit in diſputationibus, cuius argumenta contra rhetoras ſummatim referuntur: ac primùm facilioris intelligentiæ gratia Carneadis diſputatio duas in partes diſtribuenda eſt: quòd philoſophia, quæ eſt oratori neceſſaria, non explicetur à rhetoribus: quòd nulla ſit ars rhetorum: prioris contentionis explicandæ gratia interponitur ſententia Menedemi detrahentis oratori philoſophiam, & oratorem ex mediocri prudentia definientis: cui Carneades protinus reſiſtit, probátque eiuſmodi eiuſdem prudentiam à Rhetoribus non rectè informari: quia nihil de philoſophia præcipiũt, ſine qua orator in ciuilibus cauſis uerſari non poßit: ſumma eius ratio ſic concluditur:*

Si rhetores philoſophiam tenerent, eam libris ſuis complecterentur & explicarent:

Sed philoſophiam libris ſuis non explicant:

Non igitur philoſophiam rhetores tenent.

6 *Alterum Carneadis argumentum (quòd artem ſuam oratores neſciant) ſumitur ex præcipuis cauſis benedicendi: Syllogiſmus ſic eſt,*

Morum dignitas, & affectuum ratio explicantur à philoſophis, non à rhetoribus:

Dignitas morum & affectuum ratio, duo ſunt oratoris capita:

Duo igitur oratoris capita explicantur à philoſophis, non à rhetoribus.

Propoſitio fallax eſt, quia de moribus & affectibus ſatis multa præcipiuntur in Rhetorum libris, ut Ariſtotelis. Aſſumptio de ciuili & politico homine dicitur, non de uero & propriè dicto oratore: qui ſi informandus eſſet, eius certè facultati neque mores, neque affectus ſubiiceremus, ſed ſolam uim ornandæ & cum dignitate uocis & geſtus exprimendæ orationis. 1. & 2. lib. Rhet. ad Theod.

7 *Menedemus contra proximũ Carneadis argumentũ de naturali philoſophia opponitur, utens exemplo Demoſthenis, qui ſummus orator fuerit, neque tamen artes phyſicas didicerit.*

8 *Carneades refellit Menedemũ dupliciter, & quòd Demoſthenis philoſophiã tenuerit, & quòd ſi non tenuiſſet, non ſequitur tamen artes Rhetorum probari oportere, quæ philoſophiam non docent. de Demoſthene quemadmodum Platonis auditor fuit, lege Ciceronem & Gellium.* In Bruto & perfecto orat. Cap. 13. lib. 3.

9 *Secũda pars Carneadaa cõtentionis (quòd nulla ſit ars dicẽdi) cõfirmatur ad hũc modũ:*

Eloquentia natura & uſu conſtat:

Non igitur doctrina.

Sed argumentum fallax & captioſum eſt, quia quod natura fit, & uſu, etiam arte fieri poteſt: imò uerò ex tribus rebus cõſtat omnium uirtutum perfectio, natura, doctrina & exercitatione. Illud præterea conſyderandum eſt, ordiri, narrare, confirmare, refutare, perorare, nihil eſſe Rhetoricæ facultatis, ſed dialectica inuentionis & diſpoſitionis. Quòd uerò Carneades citat aliquos Rhetoras, qui minimè eloquentes fuerint, & aliquos oratores, qui Rhetoricæ nullam artem didicerint, non inde concluditur nullam artem eſſe dicendi, quia neque ars ſola facit eloquentem hominem, neque natura & exercitatio ſolæ oratorem perfectum efficiunt, ſed ad oratoris perfectionem arte præterea opus eſt. Itaque neque mirum eſt Rhetoras illos ſine natura caruiſſe laude dicendi, neque hos oratores ſine doctrina perfectos non fuiſſe.

Cap.1.lib.3. 10 *Artium ſcriptores antiquiſsimi, ait Fabius, Corax & Tiſias Siculi, quos inſecutus eſt uir eiuſdem inſulæ Gorgias Leontinus. Suidas Coracem appellat τῆς ῥητορικῆς ἀρετὴν, περὶ οὗ, καὶ τὸ, κακοῦ κόρακος κακὸν εἰρημένον ᾠόν. id eſt, Rhetoricæ inuentorem, de quo & illud eſt, Mali corui malum dictum ouum: neque tamen hic elocutionis & pronuntiationis leges inuenit aut docuit, ſed de generibus cauſarum & ſtatuum, déque partibus orationis aliquid primus ſcribere cœpit: forenſem igitur & litigioſam quandam artem Corax inuenit, non ueram & propriè dictam Rhetoricam. Ariſtoteles ait, cùm ſublatis in Sicilia tyrãnis, res priuatæ longo interuallo iudiciis repeterentur, tum primùm quòd eſſet acuta illa gens & controuerſa natura, artem & præcepta Siculos Coracem & Tiſiam conſcripſiſſe: nam antea neminem ſolitum uia nec arte, ſed accuratè tamen & de ſcripto plæroſque dicere.*

11 *Vltimum Carneadis argumentũ à definitione artis. Syllogiſmus ſimplex ſecũdi generis:*

Ars conſtat ex rebus certis:

Rhetorica non conſtat ex rebus certis:

Rhetorica igitur non eſt ars.

Quod rectè concluſum eſt de Rhetorica ciuili, in qua res inconſtantes & uariæ tractantur.

12 *Carneadis diſputatio per epilogũ concluditur, ubi duæ principes totius orationis partes repetitæ ſunt: oratorem ſine philoſophia neminem eſſe poſſe: & nullam eſſe rhetoricam artem.*

Sententia Antonij de oratore.

13 *Antonius hic tãquam arbiter Græcorũ philoſophorum & diſceptator eſt: oratorémque Menedemi uocat diſertum, Carneadis uerò & Mneſarchi eloquentem: quem utrunque definitione expliæt, ut intelligatur in hac tanquam peroratione ſuperioris cõtentionis qualem oratorem Craſſus, & qualem Scæuola inſtituit: & quid inter utrunque interſit. Nos uerò ſatis (ut opinor) ſupérque docuimus neque illum Craſsi, neque hunc Scæuolæ oratorem uerè & propriè dici & informari: quia ut Grammaticus ex purè & emendatè loquendi uirtute, ſic orator ex elocutionis & actionis facultate propriè & uerè definitur: ſed recepto & uſitato errore & abuſu nominis ab utroque oratorem dici pro actore forenſium & ciuilium cauſarũ, qui ſi omnibus artibus ingenuis inſtructus ad agendum uenerit, is eſt orator, quem Craſſus quærit & definit: ſin tantùm ſit mediocri prudentia & facultate præditus, is eſt orator & diſertus, quem Scæuola definit. Itaque tota contentio quæ fuit in dialogo Craſsi & Scæuolæ, ad unius uerbi controuerſiam referri debet, quòd nomen oratoris alio atque alio modo ſumitur: ob eámque cauſam adductus eſt Antonius arbiter, & quaſi diſcepeator totius controuerſiæ de definitione oratoris.*

14 *Πρόληψις eſt ad proximam definitionem eloquentis, id eſt, oratoris perfecti: quòd is definiatur, qui nuſquam ſit, aut uix eſſe poſsit: cui reſpondetur abſolutam oratoris uirtutem definiri, non huius aut illius hominis eloquentiam. Antonij autem augurium de eiuſmodi oratore uidetur ad Ciceronem referri, in quo & ingenium ſummum, & doctrina multiplex, & ſtudium acerrimum, & cætera omnia, quibus eloquentia conſtat, longè maiora fuerunt, quàm in ſuperioribus, qui illum ætate præceſſerunt: ut ipſe eſt de ſe ipſo teſtis, qui etiam nonnunquã in dialogis* In Bruto. *ſuis, aliena tamen perſona, de eloquentia ſua dicit, ut author eſt Quintilianus.* Lib.10.

HOC loco Sulpitius, Inſperanti mihi, inquit, & Cottæ, ſed valde optanti vtrique noſtrum cecidit, vt in iſtum ſermonem Craſſe delaberemini. Nobis enim huc veniẽtibus iucundum ſatis fore videbatur, ſi cùm vos de rebus aliis loquere mini, tamen nos aliquid ex ſermone veſtro memoria dignũ ex-

cipere poſſemus: Vt verò penitus in eã ipſam totius huius vel ſtudii, vel artificii, vel facultatis diſputationem penè intimam perueniretis, vix optãdum nobis videbatur. Ego enim, qui ab ineunte ætate incenſus eſſem ſtudio vtriuſque veſtrum, Craſſi verò etiam amore: cùm ab eo nuſquã diſcederem, verbum ex eo nũquam elicere potui de via ac ratione dicendi, cùm & per me ipſum egiſſem, & per Druſum ſæpe tẽtaſſem: quo in genere tu Antoni (verè loquar) nunquam mihi percunctanti aut quærenti aliquid, defuiſti: & perſæpe me, quæ ſoleres in dicendo obſeruare, docuiſti. Nunc quoniam vterque veſtrum patefecit earũ rerum ipſarum aditũ quas quærimus, & quoniam princeps Craſſus eius ſermonis ordiendi fuit, date nobis hanc veniam, vt ea quæ ſentitis de omni genere dicendi, ſubtiliter proſequamini. Quod quidẽ ſi erit à vobis impetratũ, magnam habebo, Craſſe, huic palæſtræ & Tuſculano tuo gratiam, & longè Academiæ illi ac Lycio tuum hoc ſuburbanum gymnaſium anteponam. Tum ille, Imò verò, inquit, Sulpiti, rogemus Antoniũ, qui & poteſt facere id quod requiris, & conſueuit, vt te audio dicere. Nam me quidem ſemper à genere hoc toto ſermonis refugiſſe, & tibi cupienti atque inſtanti ſæpiſſime negaſſe, tute paulò antè dixiſti: quod ego non ſuperbia, neque inhumanitate faciebam, neque quò tuo ſtudio rectiſſimo atque optimo non obſequi vellem, præſertim cùm te vnum ex omnibus ad dicendum maximè natum aptúmque cognoſſem: ſed me hercule iſtius diſputationis inſolentia, atque earũ rerũ quæ quaſi traduntur in arte, inſcitia. Tum Cotta: Quoniam id quod difficillimũ nobis videbatur, vt omnino de his rebus Craſſe loquerere, aſſecuti ſumus, de reliquo iã noſtra culpa fuerit, ſi te, niſi omnia quæ percũctati erimus, explicaris, dimiſerimus. De his credo rebus, inquit Craſſus, vt in cõditionibus ſcribi ſolet de quibus ſciã, poteróque. Tum ille. Nãque quod tu non poteris, aut neſcies, quis noſtrũ tam impudens eſt, qui ſe ſcire aut poſſe poſtulet? Iam verò iſta conditione, dum mihi liceat negare poſſe quod non potero, & fateri neſcire quod neſciam: licet, inquit Craſſus, veſtro arbitratu percũctemini. Atqui, inquit Sulpicius, hoc primùm ex te, de quo modò Antonius expoſuit, quid ſentias, quærimus, exi-

ſtiméſne artem aliquam eſſe dicendi? Quid mihi nunc vos, inquit Craſſus, tãquam alicui Græculo otioſo & loquaci, & fortaſſe docto atque erudito, quæſtiunculam, de qua meo arbitratu loquar, ponitis? Quando enim me iſta curaſſe aut cogitaſſe arbitramini, & non ſemper irriſiſſe potius eorum hominũ impudẽtiam, qui cùm in ſchola aſſediſſẽt, ex magna hominũ frequentia dicere iuberent, ſi quis quid quæreret? Quod primùm ferunt Leõtinum feciſſe Gorgiam, qui permagnum quiddam ſuſcipere ac profiteri videbatur, cùm ſe ad omnia de quibus quiſque audire vellet, eſſe paratum denũtiaret. Poſtea verò vulgò hoc facere cœperunt, hodiéque faciunt: vt nulla ſit res neque tanta, neque tam improuiſa, neque tam noua, de qua ſe non omnia quæ dici poſſunt, profiteantur eſſe dicturos. Quòd ſi te Cotta arbitrarer, aut te Sulpiti de iis rebus audire velle, adduxiſſem huc Græcum aliquem, qui nos iſtiuſmodi diſputationibus delectaret: quod ne nunc quidem difficile factu eſt. eſt enim apud M. Piſonem adoleſcentem iam huic ſtudio deditum, ſummo hominem ingenio, noſtríque cupidiſſimum, Peripateticus Staſeas, homo nobis ſanè familiaris, & vt inter homines peritos cõſtare video, in illo ſuo genere omniũ princeps. Quem tu, inquit, mihi Mutius, Staſeã, quẽ Peripateticũ narras? Gerendus eſt tibi mos adoleſcẽtibus Craſſe, qui non Græci alicuius quotidianã loquacitatem ſine vſu, neque ex ſcholis cantilenam requirũt: ſed ex homine omniũ ſapientiſſimo atque eloquẽtiſſimo, atque ex eo, qui nõ in libellis, ſed in maximis cauſis, & in hoc domicilio imperii & gloriæ ſit conſilio linguáque princeps: cuius veſtigia qui perſequi cupiunt, eius ſententiam ſciſcitantur. Equidem te cùm in dicẽdo ſemper putaui deum, tum verò tibi nunquam eloquentiæ maiorem tribui laudem, quàm humanitatis: qua nũc te vti vel maximè decet, neque defugere eam diſputationem, ad quam te duo excellentis ingenii adoleſcentes cupiũt accedere. Ego verò, inquit, iſtis obſequi ſtudeo: neque grauabor, breuiter, meo more, quid quaque de re ſentiã, dicere. Ac primũ illud (quoniã authoritatẽ tuam negligere Scæuola fas mihi eſſe nõ puto) reſpõdeo, mihi dicẽdi aut nullã artẽ, aut pertenuẽ videri, ſed omnẽ eſſe contentionẽ inter homines doctos

in verbi controuerſia poſitam. Nam ſi ars ita definitur, vt paulò antè expoſuit Antonius, ex rebus penitus perſpectis, planéque cognitis, atque ab opinionis arbitrio ſeiūctis, ſcientiáque comprehenſis, non mihi videtur ars oratoris eſſe vlla. Sunt enim varia, & ad vulgarem popularémque ſenſum accommodata omnia genera huius forēſis noſtræ dictionis. Sin autem ea quæ obſeruata ſunt in vſu ac ratione dicēdi, hæc ab hominibus callidis ac peritis animaduerſa ac notata, verbis deſignata, generibus illuſtrata, partibus diſtributa ſunt, id quod fieri potuiſſe video: non intelligo quamobrem non, ſi minus illa ſubtili definitione, at hac vulgari opinione ars eſſe videatur. " Sed ſiue eſt ars, ſiue artis quædam ſimilitudo, nō eſt quidem ea negligenda: verùm intelligendum eſt alia quædam ad conſequendam eloquentiam eſſe maiora. Tum Antonius vehementer ſe aſſentiri Craſſo dixit, quòd neque ita amplecteretur artem, vt ii ſolerent, qui omnem vim dicendi in arte ponerēt: neque rurſum eam totam, ſicut plerique philoſophi facerēt, repudiaret. Sed exiſtimo, inquit, gratum te his eſſe Craſſe facturum, ſi iſta expoſueris quæ putas ad dicendum plus quàm ipſam artem poſſe prodeſſe.

1 *Hactenus per Craſſum & Scæuolam oratoris definitio varias in partes diducta & diſputata fuit: & per Marcum Antonium velut arbitrum quendam diſceptata & diiudicata: deinceps diſputabitur, de cauſis & partibus eloquentiæ perfectæ, quibus orator Craſſi perfectus & abſolutus efficitur: quæ ſunt natura, doctrina, & exercitatio: ad quas præparatur aditus interlocutione Sulpitij laudantis ſuperiorem ſermonem de definitione oratoris: & Craſſum ipſum ad ſequentem exhortantis. In quo interim ex decoro perſonarum Craſſus fingitur grauis & refractarius, Antonius verò facilis & humanus: ſeruatur etiam decorum in adoleſcentibus, Sulpitio & Cotta: qui dicendi cauſa, ſenes interrogant, & ad reliquum ſermonem de cauſis perfectæ eloquentiæ ſubtiliter explicandis inſtigant: tranſitus itaque à generali definitione oratoris ad generalem partitionem eloquentiæ perfectæ ex tribus cauſis, natura, doctrina, & exercitatione: quas Craſſus in adoleſcentium gratiam demonſtrabit.*

2 *Μετωνυμία eſt, qua per Ariſtotelis Lycium, & Academiam Plato ſignificatur: & per Tuſculanum, Ciceronis oratorius dialogus: qui Lycio & Academiæ, id eſt Græcorum diſputationibus & libris longè anteponitur.*

3 *Craſſus (quæ eius eſt modeſtia) reiicit in Antonium propoſitam diſputationem: & ſeipſum excuſat à cauſis diſſimilibus, quòd non in humanitate, ſed inſcitia hanc differēdi prouinciam fugerit, & fugiat: ſed Cotta iuuenis alter additur ad urgendum Craſſum, ut inchoatum de oratore ſermonem continuet. Argumentum Cottæ eſt à maiori ad minus:*

Quod erat difficillimum, à Craſſo iam impetrauimus:

Quod igitur minus difficile eſt, non negabit.

4 *Craſſus quaſi adoleſcentum precibus victus, aſſentitur: decorum igitur in hoc dialogiſmo*

mirificè ſeruatum eſt, in quo & adoleſcentes præ ſe ferunt ingenuum quendam amorem diſcendi: & Craſſus homo grauis, & in rebus magnis occupatus, non tam ſua, quàm adoleſcentium uolũtate, ad leuem & ſcholaſticum de Rhetoricis rebus ſermonem deſcendit: hæc autem Craſsi aſſenſio concluſa eſt ad hunc modum:

Craſſus dicturus eſt de quibus ſciterit, aut poterit:
De oratoris autem facultate poterit:
De oratoris igitur facultate dicturus eſt.

5 Sulpitius admonitus ſuperiore oratione Carneadis, primam quæſtionem ponit: ſitne ulla ars dicendi? quam Craſſus pro decoro perſonæ ſuæ contemnit, quòd ſcholaſtica & ſophiſtica eiuſmodi diſputatio à uiro graui, & in negotiis Reipub. uerſato procul abhorreat: Itaque commemorat Sophiſtarũ Græcorum ueterum exemplum, qui impudẽter ſe de omni re dicturos eſſe profitebantur. Chærepho apud Platonem εἰπέ μοι, ὦ γοργία, ἀληθῆ λέγει καλλικλῆς ὅδε, ὅτι ἐπαγγέλλῃ ἀποκρίνεσθαι ὅ,τι ἄν τίς σε ἐρωτᾷ; Γοργ. ἀληθῆ, ὦ χαιρεφῶν· καὶ γὰρ δὴ νῦν αὐτὰ ταῦτα ἐπηγγελλόμην, καὶ λέγω, ὅτι οὐδείς μέ πω ἠρώτηκε καινὸν οὐδὲν πολλῶν ἐτῶν. Χαιρεφ. ἦπου ἄρα ῥᾳδίως ἀποκρίνῃ, ὦ γοργία. Γοργ. πάρεστι τούτου πεῖραν λαμβάνειν ὦ χαιρεφῶν. Id eſt, Dic mihi ò Gorgia, an uerè Callicles hoc dicit, te profiteri ad id de quo quis te interroget, reſponderet? Gorg. uerè ait, Chærepho: id enim ipſum profitebar, atque nihil noui multis iam annis me ab ullo homine interrogatum eſſe dico. Chære. facile igitur reſpondes, Gorgia. Gorg. licet tibi, ò Chærepho, periculum eiuſce rei facias.

6 Alterum exemplum non habet diſsimilitudinis, quòd hæc quæſtio à Staſea Græco philoſopho petenda fuerit, non à Craſſo.

Staſeas Neapolitanus, multos annos fuit apud M. Piſonem, nobilis ſanè Peripateticus, ut ait
Lib. 5. de Finib. Cicero: hic autem Piſo, de quo mentio fit, maximè ex omnibus, qui antè fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit: qui cùm in cauſis floruiſſet adoleſcens, minor haberi eſt cœptus poſtea: deinde ex uirginum iudicio magnam laudem eſt adeptus, & ex eo tempore quaſi reuocatus in curſum, te-
In Bruto. nuit locum tandiu, quàm ferre potuit laborem. Lege plura in Cicerone.

7 Authoritas Scæuolæ interponitur, ad impellendum Craſſum, inuerſa proxima diſsimilitudine: Adoleſcentes non requirunt Staſeam hominem loquacem & inexpertum: ſed Craſſum potius doctiſsimum hominem, & uſu rerum ciuilium peritiſsimum, ubi Cicero indicat (quod etiam in proœmio fecit) hãc oratoriam diſputationem nõ tam ex rhetorum ſcholis, quam ex uſu ciuili & forenſi ſumptam eſſe: neque ſe tractare Græcas & Latinas rhetorum ſcholas, ſed eam potius eloquentiam, quam in agendis ciuilibus cauſis expertus eſt, & cognouit.

8 Alterum Scæuolæ argumentum per ὑπερβολικὴν commendationem humanitatis: à minori ad maius.

In Craſſo ſumma ineſt eloquentia:
Sed humanitas multò maior.

Quæ ratio laudis pertinet ad impellendum animum Craſsi, ut id uelit, quod duo adoleſcentes exoptant & rogant: in quo dialogiſmo iuuenilis ardor ad diſcendum percipiendùmque res honeſtas & utiles demonſtratur.

9 Craſſus reſpondet ad quæſtionem de arte, adhibita diſtinctione nominis ambigui: ut cùm ars duobus modis definiatur, non priore quidẽ definitione, ſed poſteriore rhetorica ſit ars: nam prima definitio artis pertinet ad diſciplinas mathematicas, quæ certiſsimæ ſunt, & ex rebus planè cognitis, ſcientiáque comprehenſis conſtant: ſecunda conuenit aliis artibus, quarum decreta non certis quidem, & euidentibus demonſtrationibus, ſed obſeruatione quadam, & probabili ratione continentur: in quo genere ſunt artes philoſophorum de moribus & rebus occultis proba-

biliter differentium, & rhetorum, & opificum: in quibus tamen legitima & recta poteſt eſſe diſciplinæ deſcriptio, ut ea res, de qua agitur, primùm definiatur: deinde in genera diuidatur: tum partes generibus ſubiectæ uia & ordine declarentur, donec ad extremas & infimas quaſque ſpecies diſputatio deducta fuerit.

10 *Craſſus expedita queſtione Sulpitij, monet utilem quidem eſſe artem rhetoricam, neque contemnendam: ſed alias eſſe tamē praeterea cauſas ad dicendum multò maiores, & excellentiores: de quibus ut diſſerat, ab Antonio in adoleſcentium gratiam inuitatur.*

[1] DICAM equidem, quoniam inſtitui, petámque à vobis, inquit, ne has meas ineptias efferatis: quanquam moderabor ipſe, ne vt quidam magiſter atque artifex, ſed quaſi vnus è togatorū numero, atque ex forenſi vſu homo mediocris, neque omnino rudis, videar non ipſe aliquid à me prōpſiſſe, ſed fortuitò in ſermonem veſtrū incidiſſe. Equidem cùm peterem magiſtratus, ſolebam in prehenſando dimittere à me Scæuolam, cùm ei ita dicerem, me velle eſſe ineptum: id erat petere blandius: quod niſi ineptè fieret, bene nō poſſet fieri. Hunc autem eſſe vnum hominem ex omnibus, quo præſente ego ineptus eſſe minimè vellem: quem quidem nūc mearum ineptiarum teſtem & ſpectatorem fortuna conſtituit. [2] Nam quid eſt ineptius, quàm de dicendo dicere, cùm id ipſum dicere nunquam ſit non ineptum, niſi cùm eſt neceſſarium? Perge verò Craſſe, inquit Mutius. iſtam enim culpam quam vereris, ego præſtabo. [3] Sic igitur ſentio, inquit Craſſus, naturam primùm atque ingenium ad dicendum vim afferre maximā: neque verò iſtis, de quibus paulò antè dixit Antonius, ſcriptoribus artis, rationem dicendi & viam, ſed naturam defuiſſe. Nam & animi atque ingenii celeres quidam motus eſſe debēt, qui ad excogitandum acuti, & ad explicandum ornandúmque ſint vberes, & ad memoriam firmi atq; diuturni. Et ſi quis eſt qui hæc putet arte accipi poſſe, quod falſum eſt (præclarè enim ſe res habeat, ſi hæc accēdi aut commoueri arte poſſint, inſeri quidem & donari ab arte non poſſunt omnia: ſunt enim illa dona naturæ) quid de illis dicet, quæ certè cum ipſo homine naſcuntur, linguæ ſolutio, vocis ſonus, latera, vires, conformatio quædā & figura totius oris & corporis? [4] Neque hæc ita dico, vt ars aliquid limare non poſſit, (neque enim ignoro & quæ bona ſint, fieri meliora poſſe doctrina: & quæ nō optima, aliquo modo acui tamen & corrigi poſſe) ſed ſunt quidam aut

ita lingua hæſitantes, aut ita voce abſoni,aut ita vultu motúque corporis vaſti atque agreſtes,vt etiam ſi ingeniis atq; arte valeant, tamen in oratorum numerum venire non poſſint. Sunt autẽ quidam ita naturæ muneribus in iiſdẽ rebus habiles,ita ornati,vt non nati,ſed ab aliquo deo ficti eſſe videãtur. 'Magnum quoddam eſt onus atque munus, ſuſcipere atque profiteri, ſe eſſe omnibus ſilentibus vnum maximis de rebus magno in conuentu hominum audiendum. Adeſt enim ferè nemo, quin acutius atque acrius vitia in dicente, quàm recta videat. Ita quicquid eſt in quo offenditur,id etiã illa quæ laudanda ſunt, obruit.' Neque hæc in eam ſententiam diſputo, vt homines adoleſcentes ſiquid naturale fortè non habeant, omnino à dicẽdi ſtudio deterream.Quis enim non videat,' C. Cælio æquali meo, maximo honori fuiſſe, homini nouo, illam ipſam quancunque aſſequi potuerit,in dicẽdo mediocritatem? Quis veſtrũ æqualem meũ Q. Varium, vaſtum hominem atque fœdũ,non intelligit illa ipſa facultate quãcunque habet, magnam eſſe in ciuitate gratiam cõſecutum? Sed quia de oratore quærimus, fingẽdus eſt nobis oratione noſtra detractis omnibus vitiis orator, atque omni laude cumulatus. 'Neque enim ſi multitudo litiũ, ſi varietas cauſarum, ſi hæc turba & barbaria forenſis dat locum vel vitioſiſſimis oratoribus, idcirco nos hoc quod quærimus, omittemus. Itaque in iis artibus,in quibus non vtilitas quæritur neceſſaria,ſed animi libera quædam oblectatio,quàm diligenter, & quàm propè faſtidioſè iudicamus? Nullæ enim lites, neque controuerſiæ ſunt, quæ cogant homines ſicut in foro non bonos oratores,item in theatro actores malos perpeti. Eſt igitur oratori diligenter prouidendum, nõ vt illis ſatiſfaciat,quibus neceſſe eſt,ſed vt iis ipſis admirabilis eſſe videatur,quibus liberè liceat iudicare.' Ac ſi quæritis planè quid ſentiam,enuntiabo apud homines familiariſſimos quod adhuc ſemper tacui, & tacendum putaui.Mihi etiam quíque optimè dicunt, quíque id facillimè atque ornatiſſimè facere poſſunt, tamẽ niſi timidè ad dicendum accedunt, & in exordienda oratione perturbantur, penè impudentes videntur, tametſi id non accidere nõ poteſt. Vt enim quiſque optimè dicit, ita maximè dicendi difficulta-

tem,varióſque euentus orationis, hominúmque expectatione pertimeſcit. Qui verò nihil poteſt dignum re, dignum nomine oratoris,dignum hominum auribus efficere atque edere,is mihi,etiamſi commouetur in dicendo, tamen impudens videtur : non enim pudendo , ſed non faciendo id quod non decet,impudentiæ nomen effugere debemus:quẽ verò nõ pudet(id quod in pleriſque video) hunc ego nõ reprehẽſione ſolùm, ſed etiam pœna dignũ puto. Equidẽ & in vobis animaduertere ſoleo, & in meipſo ſæpiſſime experior , vt exalbeſcam in principiis dicendi, & tota mẽte atque omnibus artubus cõtremiſcã. Adoleſcẽtulus verò ſic in initio accuſationis exanimatus ſum, vt hoc ſummũ beneficium Quinto Maximo debuerim, quòd cõtinuò concilium dimiſerit,ſimul ac me fractum ac debilitatum metu viderit. Hìc omnes aſſenſi,ſignificare inter ſeſe,& colloqui cœperunt : fuit enim mirificus quidam in Craſſo pudor : qui tamen non modò non obeſſet eius orationi,ſed etiam probitatis cõmendatione prodeſſet." Tum Antonius,Sæpe,vt dicis,inquit,animaduerti Craſſe, & te,& cæteros ſummos oratores(quanquam tibi par,mea ſentẽtia,nemo vnquam fuit)in dicẽdi exordio permoueri.Cuius quidem rei cũ cauſam quærerem, quídnam eſſet cur vt in quoque oratore plurimũ eſſet,ita maximè is pertimeſceret: has cauſas inueniebam duas . Vnam quòd intelligerẽt ii quos vſus ac natura docuiſſet, nonnunquam ſummis oratoribus non ſatis ex ſententia euentũ dicendi procedere : ita nõ iniuria quotieſcũque dicerẽt, id quod aliquando poſſet accidere , ne tũ accideret,timere.Altera eſt hæc,de qua queri ſæpe ſoleo:Cæterarum homines artium ſpectati & probati , ſiquando aliquid minus bene fecerũt quàm ſolẽt,aut noluiſſe, aut valetudine impediti non potuiſſe conſequi id quod ſcirent,putantur. Noluit, inquiunt,hodie agere Roſcius, aut crudior fuit:" Oratoris peccatũ ſi quod eſt animaduerſum, ſtultitiæ peccatũ videtur:Stultitia autẽ excuſationẽ non habet,quia nemo videtur,aut quia crudus fuerit,aut quòd ita maluerit,ſtultus fuiſſe.Quo etiam grauius iudicium in dicẽdo ſubimus. Quoties enim dicimus, toties de nobis iudicatur. Et qui ſemel in geſtu peccauit, non continuò exiſtimatur neſcire geſtum: Cuius autem in dicẽdo

aliquid reprehenſum eſt, aut æterna in eo, aut certè diuturna valet opinio tarditatis." Illud verò, quod à te dictũ eſt, eſſe permulta quæ orator niſi à natura haberet, non multum à magiſtro adiuuaretur, valde tibi aſſentior: inque eo vel maximè probaui ſummũ illum doctorem Alabandenſem Apolloniũ: qui cùm mercede doceret, tamen non patiebatur eos, quos iudicabat nõ poſſe oratores euadere, operam apud ſeſe perdere: dimittebátque, & ad quã quenque artẽ putabat eſſe aptum, ad eã impellere atque hortari ſolebat. "Satis eſt enim cæteris artificiis percipiendis tantummodo ſimilem eſſe hominis: & id quod tradatur, vel etiã inculcetur ſiquis fortè ſit tardior, poſſe percipere animo, & memoria cuſtodire: Nõ quæritur mobilitas linguæ, non celeritas verborum: nõ deníque ea quæ nobis non poſſumus fingere, facies, vultus, ſonus: In oratore autem acumen dialecticorũ, ſententiæ philoſophorum, verba propè poetarum: memoria iuriſconſultorũ, vox tragœdorum, geſtus penè ſummorum actorũ eſt requirendus. Quamobrẽ nihil in hominũ genere rarius perfecto oratore inueniri poteſt. Quæ enim ſingularum rerum artifices ſingula ſi mediocriter adepti ſunt, probátur: ea niſi omnia ſumma ſunt in oratore, probari nõ poſſunt." Tũ Craſſus, Atqui vide, inquit, in artificio & opera perquã tenui & leui quãto plus adhibeatur diligẽtiæ, quàm in hac re, quam conſtat eſſe maximã. "Sæpe enim ſoleo audire Roſcium cũ ita dicat, ſe adhuc reperire diſcipulum quem quidẽ probaret, potuiſſe neminem: non quò nõ eſſent quidam probabiles, ſed quia ſi aliquid modò eſſet vitii, id ferre ipſe non poſſet. Nihil eſt enim tam inſigne, nec tam ad diuturnitatem memoriæ ſtabile, quàm id in quo aliquid offenderis. Itaque vt ad hanc ſimilitudinẽ huius hiſtrionis oratoriam laudẽ dirigamus, videtíſne quàm nihil ab eo niſi perfectè, nihil niſi cum ſumma venuſtate fiat, niſi ita vt deceat, & vti omnes moueat atq; delectet? Itaque hoc iãdiu eſt conſecutus, vt in quo quiſque artificio excelleret, is in ſuo genere Roſcius diceretur. Hãc ego abſolutionẽ perfectionémque in oratore deſyderãs, à qua ipſe longè abſum, facio impudenter. Mihi enim volo ignoſci, cæteris ipſe non ignoſco. Nam qui nõ poteſt, qui vitioſe facit, quẽ denique nõ decet, hũc (vt Apollonius iubebat) ad id quod

facere poſſit, detrudẽdum puto. "Num tu igitur, inquit Sulpitius, me aut hunc Cottam ius ciuile, aut rem militarem iubes diſcere? Nam quis ad iſta ſumma atque in omni genere perfecta poteſt peruenire? Tum ille, Ego verò, inquit, quòd in vobis egregiam quandã ac præclaram indolem ad dicendum eſſe cognoui, idcirco hæc expoſui omnia: nec magis ad eos deterrendos qui nõ poſſent, quàm ad vos, qui poſſetis, exacuendos accõmodaui orationem meã. Et quanquã in vtroque veſtrum ſummũ eſſe ingenium ſtudiúmque perſpexi: tamẽ hæc quæ ſunt in ſpecie poſita, de quibus plura fortaſſe dixi, quàm ſolẽt Græci dicere, in te Sulpiti diuina ſunt. Ego enim neminẽ nec motu corporis, neque ipſo habitu atq; forma aptiorẽ, nec voce pleniorẽ aut ſuauiorem mihi videor audiſſe, " quæ quibus à natura minora data ſunt, tamẽ illud aſſequi poſſunt, vt iis quæ habeant, modicè & ſcienter vtantur, & vt ne dedeceat. Id enim eſt maximè vitandum, & de hoc vno minimè eſt facilè præcipere, nõ mihi modò, qui ſicut vnus paterfamiliàs his de rebus loquor, ſed etiam ipſi illi Roſcio, quem ſæpe audio dicere, caput eſſe artis, decere: " quod tamen vnũ id eſſe, quod tradi arte non poſſit. " Sed, ſi placet, ſermonem aliò transferamus, & noſtro more aliquando, non rhetorico loquamur. Minimè verò, inquit Cotta. nunc enim te iam exoremus neceſſe eſt, quoniam retines nos in hoc ſtudio, nec ad aliam dimittis artem, vt nobis explices quicquid eſt iſtud quod tu in dicẽdo potes. Neque enim ſumus nimis auidi: iſta tua mediocri eloquentia cõtenti ſumus: idque ex te quærimus (vt ne plus nos aſſequamur, quàm quãtulum tu in dicendo aſſecutus es) quoniã quæ à natura expetenda ſunt, ea dicis non nimis deeſſe nobis: quid præterea eſſe aſſumendum putes? Tum Craſſus arridens, " Quid cenſes, inquit, Cotta, niſi ſtudium & ardorem quendam amoris? ſine quo cùm in vita nihil quicquam egregium, tum certè hoc quod tu expetis, nemo vnquam aſſequetur. Neque verò vos ad eam rem video eſſe cohortãdos, quos, cùm mihi quoque ſitis moleſti, nimis etiam flagrare intelligo cupiditate. Sed profectò ſtudia nihil proſunt perueniendi aliquò, niſi illud quod eò quò intẽdas, ferat, deducátque, cognoris. Quare quoniam mihi leuius quoddam onus imponitis,

neque ex me de oratoris arte, ſed de hac mea, quantulacunque eſt,facultate quæritis:exponam vobis non quandam aut perreconditam,aut valde difficilem,aut magnificam,aut grauem rationem conſuetudinis meæ, qua quōdam ſolitus ſum vti,cùm mihi in iſto ſtudio verſari adoleſcenti licebat. Tum Sulpitius, O diem Cotta nobis, inquit, optatum. Quod enim neque precibus vnquam,nec inſidiando,nec ſpeculando aſſequi potui,vt,quid Craſſus ageret, meditandi aut dicendi cauſa,non modò videre mihi, ſed ex eius ſcriptore & lectore Diphilo ſuſpicari liceret, id ſpero nos eſſe adeptos, omniáque iã ex ipſo,quæ diu cupimus,cognituros.

1 *Craſſus excitatus ad dicendum de maioribus eloquentiæ cauſis,nouo quaſi proœmio utitur: & dignitatis retinendæ gratia, ſeipſum extenuat, quaſi res leues & ineptas dicturus ſit: qui locus illuſtratur duobus diſsimilibus:primū ſic eſt,Dicā nō ut artifex,ſed ut mediocris cauſidicus,non omnino imperitus. Secundum ſic,Cum prehenſabam,non habebam Scæuolam teſtē,*
Val. Max. lib. 4.cap.5. *at teſtis hic eſt mearum ineptiarum. Licinius Craſſus,cùm omnium candidatorū more, circum forum ſupplex populo ire cogeretur, nunquam adduci potuit, ut id præſente Scæuola faceret: Itaque rogabat eum,ut à ſe,dum ineptæ rei inſeruiret,diſcederet.*

2 *Ratio à coniugatis:*

Dicere ſine aliqua cauſa eſt ineptum:

Ergo præcipere de dicendo ſine aliqua cauſa item ineptum eſt.

3 *Craſſus incipit exponere cauſas eloquentiæ maiores arte,& præſtantiores, naturam ſcilicet,& exercitationem:ac primùm naturæ partes enumerat, inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem,memoriam:ubi dialecticæ naturalis partes cum eloquentiæ partibus confundit: quia acumen ad inueniendum, & prudentia ad diſponendum, bonitáſque memoriæ,naturales dotes ſunt dialecticæ uirtutis propriæ:Nec uerò Craſſum,ſi maximè uelis, excuſare poſsis,quòd naturam politici hominis,& non cōmunis oratoris,oratione ſua definiuerit:non enim naturā totam eiuſmodi hominis oſtendit,quem cū uellet eſſe perfectum omnibus artibus, æquum certè erat,ut quemadmodū dialecticæ & rhetoricæ, ſic aliarū artium naturales dotes ei traderet,ut ſemina uirtutum ad percipiendam philoſophiam moralem,igniculos ingenij ad contemplationē phyſicam,naturæ propenſionem ad ſtudium iuris: doceréſque quemadmodum uir ille politicus ad omnis diſciplinæ ſcientiam egregiè natus & aptus eſſet, & in eo mirabilis indoles omnium uirtutum eluceret. Cæterùm natura oratoris quæ ſecundum ueterem & antiquam conſuetudinem artium malè traditur à Craſſo,duabus in rebus cernitur,animo & corpore: ut animi dotes ſint ad percipiendam eloquentiam,acumen,ubertas,memoria: corporis autem bona ſint linguæ ſolutio,cùm omnibus ſublatis impedimentis expeditè & articulatè loquimur, qualem legimus fuiſſe*
Philip 3. *in Cotta & Sulpitio,& plæriſque aliis oratoribus:huic opponitur hæſitantia linguæ,quam Cicero notauit in Bambalione:tum uocis ſonus preſſus,ſuauis,urbanus,uenuſtus, ingenuus, liberalis,qualis fuit in Catulo.huic opponitur uox agreſtis,dura,& uaſta,& inculta:qualis fuit Cot-*
In Bruto. *tæ.Tum latera firma,& robuſta ad eliciendum & ſuſtinendum ſpiritum uocis: ſic Cn.Pompeius lateribus pugnans dicitur,incitans animos,acer, acerbus,criminoſus: tum conformatio quædam totius oris, & corporis uenuſta & decens, unde magnam laudem tulit Hortenſius: contrà uerò uituperatus eſt Sextus Titius,ut ſolutus & mollis in geſtu: & C. Curio, qui cùm cauſam age-*

ret, toto corpore in utranque partem uacillabat: hæc & eiuſmodi dona naturæ, licet ab arte iuuari poßint, ut ſi bona ſint, meliora fiant, ſi non omnino bona, arte quodammodo corrigantur & emendentur, ſicut de Demoſthene accepimus: tamen ab arte & doctrina non donantur, ſed à natura.

4 Actio arte quidem iuuatur, ſed natura tamen potißimum conſtat: qui locus illuſtratur dißimilitudine hominum, quorum alÿ uoce & geſtu corporis habiles & ornati ſunt, alÿ iÿdem in rebus inepti & deformes.

5 Craſſus expoſitis naturæ dotibus, quibus inſtructus eſſe debet orator, amplioris commendationis gratia amplificat eloquentiæ difficultatem, Magnum, inquit, & arduum eſt in conuentu multorum hominum dicere, quia in eo nihil niſi rectum & perfectum requiritur.

6 Prolepſis eſt, quòd Craſſus non idcirco adoleſcentes, in quibus hæc omnia naturæ dona non fuerint, uelit ab eloquentia deterrere: quia & mediocribus oratoribus ſua laus eſt, (ut probat duobus exemplis Cælÿ & Varÿ) ſed quòd hoc loco ſtatuat docere, qualis ſit optimus orator, quem non exemplo proprio & ſingulari, ſed uniuerſa quadam definitione & cogitatione comprehendit.

7 Cicero ſcribit in Cælio induſtriam ſummam fuiſſe, ſummáſque uirtutes, eloquentia tantùm, quàm eſſet in rebus priuatis, amicis eius, in Repub. ipſius dignitati ſatis. Ibidem de Qu. Vario uidetur honorificentius ſentire, quàm in hoc dialogo. Aequtor (inquit) Carbone Qu. Varius rebus inueniendis, nec minus uerbis expeditus, fortis uerò actor & uehemens, & uerbis nec humilis, nec abiectus, & quem planè oratorem dicere auderes. In Bruto.

8 Prolepſis eſt à dißimilibus:

Non ſi malus orator in foro toleratur, idcirco perfectus non eſt à nobis exquirendus. qui locus illuſtratur diſsimilitudine artium ludicrarum & foréſium: Non quemadmodum malus actor è theatro, ſic malus orator è foro exploditur: quia in hoc retinendo aliqua neceßitas eſt, in illo non eſt.

9 Craſſus excitat attentionem ad præceptum de ingenuo pudore oratoris, præſertim in principio orationum: res igitur ita ſe habet, ut orator quo melior, eò uerecundior ſit: & quò deterior, eò ſit impudentior: ſic in principiis orationum Ciceronis ſæpe datur aliqua uerecundia & metus ſignificatio: ut pro Quintio, Quæ res in ciuitate plurimum poſſunt, hæ contra nos faciunt ambæ hoc tempore, ſumma gratia & eloquentia: quarum alterā C. Aquili uereor, alteram metuo: eloquentia Qu. Hortenſÿ ne me dicendo impediat, nonnihil commoueor: gratia Sex. Næuÿ ne P. Quintio noceat, id non mediocriter pertimeſco. Et Agraria ſecūda, De me autem ipſo uereor ne arrogantis ſit apud uos dicere, ingrati tacere. Et pro Milone, Etſi uereor, Iudices, ne turpe ſit pro fortißimo uiro dicere incipientē, timere, minimèque deceat cùm T. Annius Milo ipſe magis de Reip. ſalute, quàm de ſua perturbetur, me ad eius cauſam parem animi magnitudinem afferre non poſſe: tamen hæc iudicÿ noua forma terret oculos, qui quocūque inciderint, ueterem conſuetudinem fori, & priſtinū morem iudiciorū minimè uident. Et pro Deiotaro, Cùm in omnibus cauſis Cai Cæſar, initio dicēdi cómoueri ſoleam uehementius, quàm uidetur uel uſus uel ætas mea poſtulare, tum in hac cauſa ita, me multa perturbant, ut quantū mea fides ſtudÿ mihi adferat ad ſalutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Et Fabius, Iudex, inquit, odit litigātis ſecuritatem. Item, Conuenit frequētißimè proœmio lenis pronunciatio: nihil eſt enim ad conciliandum gratius uerecūdia: non tamen ſemper. Lib. 4. Lib 11.

10 Antonius approbat ſentētiam Craſſi de ingenuo pudore oratoris: cuius duas cauſas adfert, & quòd orator timet, ne cauſa aut famæ ſua non reſpondeat: & quòd in oratore peccatum non excuſetur. explicatio ſecundæ cauſæ comparatione dißimilium tractatur.

Hiſtriones ſiquando peccant, excuſantur:
Orator non excuſatur.

Prima pars diſſimilitudinis probatur exemplo Roſcij: atque hæc collatio de bono oratore, & excellenti hiſtrione intelligenda eſt.

11 *Ἀνταπόδοσις diſſimilitudinis, ubi ſyllogiſmus eſt ſimplex primi generis:*
Stultitia non excuſatur:
Oratoris peccatum eſt ſtultitia:
Oratoris itaque peccatum non excuſatur.

12 *Antonius item approbat ſententiam Craſſi de naturalibus dotibus mentis & corporis, quæ in oratore requiruntur. idque teſtimonio Apollonij Rhetoris Alabandenſis, qui diſcipulos indociles, & ad rhetoricam ineptos à ſe dimittebat. Alabanda autem (ut ait Stephanus) oppidum eſt Cariæ, ab Alabando Caris filio ita nominatum.*

13 *Confirmatio ex diſſimilitudine aliarum artium, quæ contentæ ſunt mediocri ingenio, & facultate hominu, eloquentia autem uariam & multiplicem naturæ facultatē & gratiam requirit. Secunda pars diſſimilitudinis illuſtratur enumeratione earum rerum quas orator à natura aſſumit: ubi Antonius iudicat tam multa, quæ oratori uelut legitimo poſſeſſori tribuūtur, non eſſe eloquentiæ propria (nam ſingula propriis ſuis artificibus attribuit,) neque oratorem definiri hominem unius artis, ſed utrum politicum multis ingenuis naturæ dotibus inſtructum, ut dialecticu, philoſophicu, poëticu, tragicu, comicu, &c.*

14 *Craſſus auget eloquentiæ difficultatem collatione hiſtrionicæ artis, quæ tametſi eloquentia minor eſt, tamen maximè induſtrios & laborioſos habet artifices. qui locus facto & exemplo Roſcij declaratur.*

15 *Collatio eſt ex diſſimilibus, Non quemadmodū Roſcius in arte ſua perfectus eſt, & detractis omnibus uitiis omni laude cumulatus hiſtrio, ſic in eloquentia quiſquam perfectus inueniri poteſt. hæc ſententia (Roſcius in ſuo genere) abiit in prouerbium, quo utimur ad ſignificandum hominem in aliqua arte excellentem: Qu. enim Roſcius tanta dignitate uocis & geſtus comœdias in ſcena agebat, ut hominis actione nihil uideretur eſſe uenuſtius & excellentius: de quo Cicero in orationibus pro Quintio, pro Roſcio, & pro Archia poëta.*

16 *Πρόληψις eſt ad pudorem & decorum perſonarum, ne adoleſcentes Cotta & Sulpitius ea ſibi uideantur arrogare, quæ Craſſus de natura oratoris commemorauit: eſt enim elegantius laudes noſtras alieno, quàm noſtro ore prædicari. Itaque Craſſus eam laudem magis decorè proſequitur, & auget collatione maiorum.*

Magnæ ſunt ingenij & corporis dotes in Cotta & Sulpitio.
Sed in Sulpitio maiores & excellentiores ſunt.

Vbi Sulpitius adducitur in exemplum excellentis oratoris, & maximis naturæ dotibus prediti,
In Bruto. *Cotta uerò in exēplum mediocris & tolerabilis oratoris. Fuit Sulpitius (ut ait Cicero) omnium quos quidem audierim, grandis, & (ut ita dicam) Tragicus orator: uox cùm magna, tum ſuauis: geſtus & motus corporis ita uenuſtus, ut tamen ad forum, non ad ſcenam inſtitutus uideretur.*

17 *De natura mediocris oratoris Craſſus hoc præcipit, ut ab eo decorum præcipuè ſeruetur: idque dicit maximè propter Cottam, in quo non erat tam excellens uis naturæ, quàm in*
In Bruto. *Sulpitio. erat enim, ut ait Cicero, infirmus lateribus.*

18 *Tametſi in ſingulis artibus intelligitur, quid in his rebus, quas artes maximè tractant, decorum ſit, ut ex grammatica, quomodo loquamur, ex arithmetica, quomodo rectè numeremus, ex geometria, quomodo aptè metiamur: tamen infinitæ ſunt res artibus non comprehenſæ, in quibus quid decorum ſit, nulla ars & doctrina tradit.*

19 Craſſus ſimulat ſe aliò uelle transferre ſermonem, ut habeat perpetuam perſonæ & grauitatis ſuæ rationē, ne indicio & uoluntate ſua, ſed potius adoleſcentum cohortatu, & precibus in hac diſputatione Rhetoricæ cōmorari uideatur: itaque huic additur Cotta ſupplex, qui Craſſi eloquentiam per iocum & εἰρωνείας extenuat, ne Craſſus (ſicut antea) ſe moroſum & difficilem ad reſpondendum, & reliqua explicandum præbeat.

20 Ardens amor naturæ coniunctus eſt, quia naturale eſt incitamentū ad percipiendam & cōſequendam eam uirtutem, ad quam natus ſit & habilis: res enim magnæ ab hominibus comparantur: primum ſi ad eas ſint apti, deinde ſi eas ardore quodam amoris optent: tum ſi uiam & artem in agendo cognoſcant. poſtremò ſi uſum & exercitationem adhibeant.

[1] TVM Craſſus, Atqui arbitror Sulpiti, cùm audieris, non tam te hæc admiraturum quæ dixero, quàm exiſtimaturum. tum, cùm ea audire cupiebas, cauſam cur cuperes, non fuiſſe. Nihil enim dicam reconditum, nihil expectatione veſtra dignum, nihil aut inauditū vobis, aut cuiquam nouum.[2] Nam principio illud, quod eſt homine ingenuo liberaliterque educato dignum, non negabo me iſta omnium communia & contrita præcepta didiciſſe, primùm oratoris officium eſſe, dicere ad perſuadēdum accommodatè:[3] deinde eſſe omnem orationē aut de infinitæ rei quæſtione ſine deſignatione perſonarum & temporum, aut de re certis in perſonis ac temporibus locata.[4] In vtraque autem re quicquid in controuerſiam veniat, in eo quæri ſolere aut factúmne ſit, aut ſi eſt factū, quale ſit, aut etiam quo nomine vocetur: aut quod nonnulli addunt, recténe factum eſſe videatur.[5] Exiſtere autem cōtrouerſias etiam ex ſcripti interpretatione, in quo aut ambiguè quid ſit ſcriptum, aut contrariè, aut ita, vt à ſententia ſcriptū diſſideat:[6] His autem omnibus partibus ſubiecta quædam eſſe argumenta propria:[7] ſed cauſarum quæ ſint à communi quæſtione ſeiunctæ, partim in iudiciis verſari, partim in deliberationibus: Eſſe etiam genus tertium, quod in laudandis aut vituperandis hominibus poneretur: certóſque eſſe locos quibus in iudiciis vteremur, in quibus æquitas quæritur: alios in deliberationibus, qui omnes ad vtilitatem dirigerentur eórum quibus conſilium daremus: alios item in laudationibus, in quibus ad perſonarū dignitatem omnia referrētur. [8] Quúmque eſſet omnis oratoris vis ac facultas in quinque partes diſtributa, vt deberet reperire primùm quid diceret: deinde inuēta non ſolùm ordine, ſed etiam momēto quodam atque iudicio diſpenſare atque diſponere:[9] tum ea denique

veſtire atque ornare oratione: poſt memoria ſepire: ad extremũ, agere cum dignitate & venuſtate: " etiam illa cognoram & acceperam antè quàm de re diceremus, initio conciliãdos eorum eſſe animos qui audirẽt: deinde rem demonſtrandam: poſtea controuerſiam conſtituendam: tum id quod nos intenderemus, confirmandum: poſt, quæ contrà dicerentur, refellenda: extrema autem oratione, ea quæ pro nobis eſſent, amplificãda & augenda, quǽque eſſent pro aduerſariis, infirmanda atque frangenda." Audieram etiam quæ de orationis ipſius ornamentis traderentur: in qua præcipitur primùm, vt purè & Latinè loquamur, deinde vt planè & dilucidè, tum vt ornatè, poſt ad rerum dignitatem aptè, & quaſi decorè: ſingularúmque rerum præcepta cognoram. Quinetiam quæ maximè propria eſſent naturæ, tamen his ipſis artem adhiberi videram. Nam de actione & de memoria quædam breuia, ſed magna cum exercitatione præcepta guſtaram." In his enim ferè rebus omnis iſtorum artificum doctrina verſatur: quam ego ſi nihil dicam adiuuare, mentiar: habet enim quædã quaſi ad commonendum oratorem quò quidque referat, & quò intuens, ab eo quodcunque ſibi propoſuerit, minus aberret. " Verùm ego hanc vim intelligo eſſe in præceptis omnibus, non vt ea ſecuti oratores, eloquentiæ laudem ſint adepti: ſed quæ ſua ſponte homines eloquẽtes facerent, ea quoſdam obſeruaſſe, atque id egiſſe: ſic eſſe non eloquentiam ex artificio, ſed artificium ex eloquentia natum: quod tamen, vt antè dixi, non eiicio: eſt enim etiamſi minus neceſſarium ad bene dicendum, tamen ad cognoſcendum non illiberale.

1 *Expoſitis naturalis eloquentiæ, ſtudiique muneribus, oratori neceſſariis, Craſſus dicturus de Rhetorica arte ſecunda cauſa perfectæ eloquentiæ modeſtè extenuat quod dicturus eſt, ad retinendum ingenuum pudorem Dicam (inquit) non magnum aliquid, ſed quod adoleſcentulus didici, & facere conſueui de artificio Rhetorico.*

2 *Craſſus breuiter perſtringit artis Rhetoricæ praecepta, quæ fuſius duobus reliquis libris explicantur: hæc autem ſummatim ſunt in definitione oratoris, & in tribus partibus artis, quæſtione, facultate oratoris, & oratione, quam diſtributionẽ Cicero quoque in partitionibus oratoriis ſecutus eſt. Definito oratoris ex eius fine ſumitur: nam oratori, id eſt (ut nunc loquimur) aduocato ciuili propoſitum eſt aptè dicere ad perſuadendum: quæ definitio communis oratoris propria non eſſet, quia dialectica inuentio & diſpoſitio magis ad perſuadendũ, quàm Rhetorica uel elocuto uel actio ualet.*

3 *Quæſtio diuiditur ex grammaticis circunſtantiis nominum: ut enim hæc ſunt cõmunia uel propria, ita uel cõmuniter uel propriè aliquid quæritur: quæ diuiſio uera quidẽ eſt, ſed inutilis,*

uel in hæc quinque partibus confuſa rhetorica: quia tota ars & inuentionis & diſpoſitionis, & elocutionis, & actionis, & memoriæ, bene tradita, cõmunis eſt omnium quæſtionum. quemadmodum igitur doctrina diſpoſitionis, uel elocutionis non requirit diuiſionem quæſtionis in infinitam & finitam, ita neque ars inuentionis, cuius generalia præcepta omnibus explicandis quæſtionibus inſeruiunt.

4 *Vtrunque genus quæſtionis infinitum & finitum diuiditur in quæſtionem uel de re, uel de ſcripto: & quæſtio de re diuiditur in ternas ſpecies, an ſit aliquid factum, quid ſit, recténe factum ſit: ut An ſit tyrannus, quid ſit tyrannus, recténe occidatur tyrannus, an non & , An ſit Clodius inſidiator, quid ſit Clodius, recténe cæſus ſit Clodius. Sed hæc partitio uidetur eſſe manca & imperfecta, quia multa quæruntur, quæ in nullum horum generum cadunt: ut Vbi uiuit Salamandra, quando ueniet Antichriſtus, ex qua materia factus eſt murus Babylonis?*

5 *Quæſtio legalis, & communiter & propriè tripartita eſt: aliàs enim naſcitur ex ambiguè ſcripto, ut quidam teſtamento iuſſit poni ſtatuam auream haſtam tenentem: quæritur an ſtatua debeat eſſe aurea, an haſta. aliàs ex contrariis ſcriptis: ut Tyrãnicidæ ſtatua in gymnaſio ponatur: &, Mulieris ſtatua in gymnaſio ne ponatur. Mulier occiſo tyranno ſtatuam petit, quæſtio ex contrariis legibus naſcitur, aliàs ex ſcripto & uoluntate ſcribentis: ut Peregrinus ſi muros aſcẽderit, capite plectatur: peregrinus cùm hoſtes muro deieciſſet, depoſcitur ad ſupplicium: quæritur hic ſenſus & interpretatio legis.*

6 *Rhetores quæſtionem uariè diuidunt, quòd non putent unam communem eſſe inuentionem omnium quæſtionum, & idcirco ſingulis generibus ſuos locos accommodant, ſicut facit Antonius libro ſecundo: ſed tamen ſicut eſt una pronuntiatio communis omnium rerum pronuntiandarũ, ſic quoque una inuentio cõmunis omniũ argumentorũ tradi potuit, & à Cicerone ipſo tradita eſt: nam cauſæ, effectus, ſubiecta, adiuncta, diſſentanea, cõparata, notatio, coniugatio, diuiſio, definitio, teſtimonia, ſunt loci quidã generales, qui tractãdis omnibus quæſtionibus cõueniunt, & ſub quibus omnes Rhetorici loci, qui adhibentur ad ſingulas quæſtiones, continentur.*

7 *Quæſtio finita, quam Græci ὑπόθεσιν, Latini cauſam nominãt, diuiditur in tria genera, iudiciũ, deliberationẽ, & demõſtrationem: quæ partitio ex Ariſtotelis primo libro ad Theodectem ſumpta eſt, ſed manca & imperfecta, quia non omnis quæſtio ſpecialis in his tribus generibus ponitur: ſed idcirco ab antiquis retenta eſt, quòd in his ferè ſolis generibus politicus orator exerceretur.*

8 *Diuiſio Rhetoricæ facultatis in inuentionem, diſpoſitionem, elocutionem, memoriam, & actionem, ſi de uera & communi Rhetorica intelligitur, ſuperuacua eſt: quia inuentio, diſpoſitio, & memoria cõmunis huius Rhetoricæ nihil ſunt, ſed dialecticæ artis partes ſunt: ſin de Rhetorica forẽſi intelligitur, mutila & imperfecta eſt: quia forẽſis illa Rhetorica non ſolùm cõſtat ex his quinque partibus, ſed etiam ex philoſophia morali & naturali, ex hiſtoria, iuriſprudentia, & multis aliis diſciplinis, quæ ad uſum forenſem neceſſariæ ſunt. Itaque utrãuis Rhetoricæ ſignificationem rhetores ſequuntur, peccant in diuiſione: quia uel illic multa non neceſſaria ponunt, uel hic multa neceſſaria prætermittunt.*

9 *Elocutio ueſti comparatur, uelut inuentio corpori, ut lib. 2. de Oratore, Non erit, ut opinor, iniqua partitio, ſi cùm hunc ego oratorem, quem fingo, ut inſtitui, crearo, aluero, cõfirmaro, tradam eum Craſſo ueſtiẽdum atque ornandum. Et in Bruto, Reconditas exquiſitáſque ſententias mollis & pellucens ueſtiebat oratio.*

10 *Diuiſio orationis in quinque partes, earũmque ordo partium, rhetoricum nihil habet, quia in his quinque partibus nihil præcipitur de ornatu & actione orationis, ſed ex dialectica methodi legibus dependet, quæ iubent ut in exordio res primùm proponatur, deinde narratio-*

ne explicetur, tum certas in partes diuidatur: quæ adhibita confirmatione uel refutatione doceantur uel improbentur, tum ad extremum disputatio concludatur: eámque ordinis descriptionem, siquid artis est, non oratoria, ſed dialectica ars ſuo iure ſibi uendicat: quippe cuius ſit proprium munus docere, quæ in longa oratione proponi, & quæ ſequi uia & ordine debeant.

11 *De quatuor elocutionis uirtutibus, quas Craſſus propoſuit, una dūtaxat eſt oratoris propria & germana: nam Latinè loqui, non eſt laus oratoris, ut ait Cicero, ſed ciuis Romani: & perſpicuitas in oratione communis eſt uirtus Grammaticæ, Rhetoricæ, Dialecticæ: & decorum item commune eſt omnium artium, omni, que humanæ prudentiæ & humanitatis: ſolus igitur ornatus in tropis & figuris Rhetoricæ elocutionis proprius eſt.* Lib. 3. de Orat.

12 *Concludit Rhetoricæ artis utilitatem allegorica ſimilitudine ſagittariorum: qui ſcopum, quò tela ſua dirigant, intuentur: nec tamen omnem uim dicendi ſtatuit in arte ipſa: quia ante artem repertam multi fuerunt eloquentes, ex quorum obſeruatione ars ipſa nata ſit: homines enim, ut ait Fabius, ſicut in medicina cùm uiderent alia ſalubria, alia inſalubria, ex obſeruatione eorum fecerunt artem: ita cùm in dicendo alia utilia, alia inutilia deprehenderent, notarunt ea ad imitandum, uitandúmque, & quædam ſecundum rationem eorum adiecerunt ipſi quoque: hæc confirmata ſunt uſu, tum quæ quiſque ſciebat, docuit.* Cap. 2. lib. 3.

13 *Artis Rhetoricæ obſeruatio ab antiquis Rhetoribus uitioſe facta uitioſam artem genuit. nam cùm in ſingulis artibus propria & diſtincta materies obſeruari debeat, ut Grāmaticæ materies in Grammatica, & Rhetoricæ in Rhetorica: Græci tamen & Latini Rhetores non propriam quandam eloquentiæ uim & facultatē ſpectarunt, ſed potius hominem unum, in quo ſpecies multarum artium elucerent: & cùm eloquentia ad omnes res accommodari poſſit, nihilominus tamen illi Rhetoricam artem duntaxat ad materiem cauſarum ciuilium traduxerunt: Itaque in tota artis deſcriptione propter uitioſam obſeruationem grauiter erratum eſt.*

'ET exercitatio quædam ſuſcipienda vobis eſt, quanquam vos quidem iampridem eſtis in curſu: ſed iis qui ingrediuntur ad ſtudium, quíque ea quæ agenda ſunt in foro, tanquam in acie, poſſunt etiam nūc exercitatione quaſi ludicra prædiſcere ac meditari. Hanc ipſam, inquit Sulpitius, noſſe volumus: attamē iſta quæ abs te breuiter de arte decurſa ſunt, audire cupimus: quāquam ſunt nobis quoque non inaudita: verùm illa mox, nunc de ipſa exercitatione quid ſentias, quærimus. Equidem probo iſta, Craſſus inquit, quæ vos facere ſoletis, vt cauſa aliqua poſita conſimili cauſarum earum quæ in forum deferuntur, dicatis quammaximè ad veritatem accōmodatè. Sed plerique in hoc vocem modò, neque eam ſcienter, & vires exercent ſuas, & linguæ celeritatem incitant, verborúmque frequentia delectantur: in quo fallit eos quod audierunt, dicendo homines, vt dicant efficere ſolere. Verè enim etiam illud dicitur, Peruerſe dicere homines, peruerſe dicendo facillimè conſequi. Quamobrem in iſtis ipſis exercitationibus etſi vtile eſt etiam ſubitò ſæpe dicere, tamen illud vtilius, ſumpto

ſpatio ad cogitandum, paratius atque accuratius dicere. ' Caput autem eſt, quod (vt verè dicam) minimè facimus (eſt enim magni laboris, quem plerique fugimus) quamplurimũ ſcribere. ' Stylus, optimus & præſtantiſſimus dicendi effector ac magiſter: neque iniuria. Nam ſi ſubitam & fortuitam orationem commentatio & cogitatio facilè vincit, hanc ipſam profectò aſſidua ac diligens ſcriptura ſuperabit. Omnes enim ſiue artis ſunt loci, ſiue ingenii cuiuſdam atque prudentiæ, qui modò inſunt in ea re de qua ſcribimus, inquirentibus nobis, omnı́que acie ingenii contemplantibus oſtendunt ſe, & occurrunt: omnéſque ſententiæ, verbáque omnia quæ ſunt cuiuſque generis maximè propria, maximéque illuſtria, ſub acumen ſtyli ſubeant & ſuccedant neceſſe eſt: tum ipſa collocatio conformatióque verborum perficitur in ſcribendo non poetico, ſed quodam oratorio numero & modo. ' Hæc ſunt quæ clamores & admirationes in bonis oratoribus efficiunt: neque ea quiſquã, niſi diu multúmque ſcriptitarit, etiam ſi vehemẽtiſſimè ſe in his ſubitis dictionibus exercuerit, cõſequetur: & qui à ſcribendi conſuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, vt etiam ſubitò ſi dicat, tamen illa quæ dicãtur, ſimilia ſcriptorum eſſe videantur: atque etiam ſi quando in dicendo ſcriptum attulerit aliquid, cùm ab eo diſceſſerit, reliqua ſimilis oratio conſequetur. Vt concitato nauigio cùm remiges ' inhibuerunt, retinet tamen ipſa nauis motum & curſum ſuum intermiſſo impetu pulſúque remorum: ſic in oratione perpetua cùm ſcripta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reliqua curſum, ſcriptorum ſimilitudine & vi concitata. ' In quotidianis autem cogitationibus equidem mihi adoleſcentulus proponere ſolebam illam exercitationem maximè, qua C. Carbonem, noſtrum illum inimicum, ſolitum eſſe vti ſciebam, vt aut verſibus propoſitis quammaximè grauibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem quem memoria poſſem comprehendere, eam rem ipſam quam legiſſem, verbis aliis quammaximè poſſem lectis pronuntiare. Sed pòſt animaduerti hoc eſſe in hoc vitii, quòd ea verba quæ maximè cuiuſque rei propria, quǽque eſſent ornatiſſima atque optima, occupaſſet aut Ennius, ſi ad eius verſus me exer-

cerem: aut Gracchus, ſi eius orationem mihi fortè propoſuiſſem: Ita ſi iiſdẽ verbis vterer, nihil prodeſſe, ſi aliis, etiam obeſſe, cũ minus idoneis vti conſueſcerẽ. ^r Poſtea mihi placuit, eóque ſum vſus adoleſcens, vt ſummorũ oratorum Græcas orationes explicarẽ: quibus lectis hoc aſſequebar, vt cùm ea quæ legerẽ Græcè, Latinè redderem, non ſolùm optimis verbis vterer, & tamen vſitatis, ſed etiam exprimerẽ quædam verba imitando, quæ noua noſtris eſſent, dummodo eſſent idonea. ^s Iam vocis, & ſpiritus, & totius corporis, & ipſius linguæ motus & exercitationes, non tam artis indigent, quàm laboris: quibus in rebus habẽda eſt ratio diligenter quos imitemur, quorum ſimiles velimus eſſe. Intuendi nobis ſunt non ſolùm oratores, ſed etiam actores: ne mala conſuetudine ad aliquam deformitatem prauitatémque veniamus. ^t Exercẽda eſt etiam memoria ediſcẽdis ad verbum quamplurimis & noſtris ſcriptis, & alienis. Atque in ea exercitatione non ſanè mihi diſplicet adhibere, ſi cõſueris, etiam iſtam locorum ſimulacrorúmque rationem, quæ in arte traditur. ^u Educẽda deinde dictio eſt ex hac domeſtica exercitatione & vmbratili medium in agmen, in puluerem, in clamorem, in caſtra, atque aciem forenſem: ſubeundus vſus omnium, & periclitandæ vires ingenii: & illa commentatio incluſa, in veritatis lucem proferenda eſt. ^x Legendi etiam poetæ, cognoſcenda hiſtoria: omnium bonarum artium ſcriptores ac doctores & legendi, & peruolutãdi, & exercitationis cauſa laudandi, interpretãdi, corrigendi, vituperãdi, refellendi: diſputandúmque de omni re in cõtrarias partes: & quicquid erit in quaque re quod probabile videri poſſit, eliciẽdum atque dicendũ. Perdiſcẽdum ius ciuile, cognoſcendæ leges, percipienda omnis antiquitas, ſenatoria conſuetudo, diſciplina Reip. iura ſociorũ, fœdera, pactiones: cauſa imperii cognoſcenda eſt. ^y Libandus eſt etiam ex omni genere vrbanitatis, facetiarum quidam lepos, quo tanquam ſale perſpergatur omnis oratio. ^z Effudi vobis omnia quæ ſentiebam: quæ fortaſſe, ſi quencũque patremfamiliàs arripuiſſetis ex aliquo circulo, eadem vobis percunctantibus reſpondiſſet.

r *Craſſus tranſit ab arte Rhetorica ad exercitationẽ, tertiam cauſam cõſequẽda eloquentia, cuius duo ſunt prima & ſumma genera: eloquentia enim exercetur partim domi, partim*

*in foro & ciuilibus cauſis: & prior illa domeſtica exercitatio poſterioris huius forenſis gra-
tia ſuſcipitur, ut cùm adoleſcentes in Rhetorum ſcholis diu multùmque declamauerint, lege-
rint, audierint, ſcripſerint, multa & uaria didicerint, multò paratiores & inſtructiores ad ue-
ram eloquentiæ exercitationem, id eſt, ad agendas ciuiles cauſas accedant. quo in loco uidemus
exercitationis oratoriæ campum anguſtioribus terminis concludi, quàm expediat: Craſſus enim
eloquentiæ ſtudium ad uſum forenſis dictionis totum refert: at eloquentia exercenda eſt non ſo-
lùm ut in foro & ſenatu, ſed ut in hiſtoria, ut in philoſophia, ut denique in omni re, quæcunque
oblata fuerit, eleganter & ornatè dicas: nec minus eloquentiam exercuit in philoſophia Plato,
aut in hiſtoria Theopompus, aut in poëſi Pindarus, quàm Athenis Demoſthenes, aut Romæ Ci-
cero, in iudiciis aut concionibus publicis. Sed Craſſi ſententiam explicemus: Declamatio primum
genus eſt domeſticæ & ludicræ exercitationis, & declaratur ſimilitudine tyronum, qui prius
exercentur in campo, quàm in aciem & prælium ueniant: interpoſita igitur Sulpitij adoleſcentis
rogatione, Craſſus tradit duo declamationis oratoriæ præcepta. primum, ut ea ſit forenſium cau-
ſarum ſimilis, quod etiam præcipit Fabius. ſecundum, ut ſit meditata: ubi reprehendit iactatum* Lib.2 & 10.
*in ſcholis prouerbium, ἐν τῷ λέγειν τὸ λέγειν προσίζεται id eſt, dicendo conſequimur ut dicamus:
quia ut bene dicendo, boni oratores, ſic male dicēdo, mali & uitioſi fiunt: cum igitur duplex ſit
ratio declamandi, una ſubita & extemporalis, altera prouiſa & meditata, licet priorem interdum
ſit utilis, poſteriorem tamen magis approbat Craſſus.*

2 *Secundum genus exercendæ eloquentiæ eſt ſtylus, qui cùm ſit duplex, alter ſubitus, alter
meditatus, Craſſus hunc meditatum magis probat, primùm à ſimilibus: Vt declamatio meditata
melior eſt, quàm extemporalis, ita ſcriptio: deinde, quòd illic partes Rhetoricæ (quæ uulgò dicun-
tur) diligentius exercentur, inuentio, diſpoſitio, & elocutio: quem locum Fabius explicat. Sit pri-* Lib.10.cap.3.
*mò tardus, dum diligens, ſtylus: quæramus optima: nec protinus ſeſe offerentibus gaudeamus: ad-
hibeatur iudicium inuentis, diſpoſitio probatis: delectus enim rerum uerborúmque habendus eſt,
& pondera ſingulorum examinanda: poſtea ſubeat ratio collocādi, uerſentúrque omni loco nu-
meri. Et paulo pòſt, Sic ſcripſiſſe Salluſtium accepimus, & ſanè manifeſtus eſt etiam ex opere
ipſo labor. Virgilium quoque pauciſſimos ſcripſiſſe die uerſus author eſt Varius: oratoris qui-
dem alia eſt conditio, itaque hanc moram & ſolicitudinem initiis impero: nam primùm hoc con
ſtituendum, hoc obtinendum eſt, ut quàm optimè ſcribamus: celeritatem dabit conſuetudo: paula-
tim res facilius ſeſe oſtendent: uerba reſpondebunt: compoſitio ſequetur: cuncta denique, ut in fa-
milia bene conſtituta, in officio erunt: ſumma hæc eſt rei, Cito ſcribendo non fit ut bene ſcriba-
tur, bene ſcribendo fit ut citò.*

3 *Stylus erat inſtrumentum, quo ueteres in tabulis ſcribebant, hinc factum eſt, ut ſtylus pro
ſcriptione per metonymiam dicatur: ut in Bruto, Etiam artifex (ut ita dicam) ſtylus. Et in epiſt.
Stylus dicendi opifex. Et libro tertio de Oratore, Hanc ad legem cùm exercitatione, tū ſtylo, qui
& alia, & hoc maximè ornat & limat, formanda nobis oratio eſt.*

4 *Commendatur diligens & accuratus ſtylus ex his quæ bonis oratoribus accidunt, cuiuſ-
modi ſunt clamores & admirationes audientium, ex accurata diligentia faciendæ & poliendæ
orationis.*

5 *Inhibere, uerbum eſt nauticum, quo Cicero hīc abutitur: non enim eſt remos ſuſtinere, ſed
contrà remigare: nec tamen ſi impropriè locutus eſt Cicero, idcirco locus hic corrigendus & im-
mutandus eſt, ut pro eo Suſtinere reponatur: ſed ſatis eſt admonere Ciceronem impropriè locu-
tum eſſe: in quo cùm ipſe rurſus in alio opere peccaſſet, peccatum ſuum à nautis didicit, ut ſcribit
ad Atticum: Inhibere illud tuum, quod ualde mihi arriſerat, uehementer diſplicet: eſt enim uer-* Lib.15.
bum totum nauticum: quanquam id quidem ſciebam, ſed arbitrabar ſuſtineri remos, cùm inhi-

beri eſſent remiges iuſsi: id non eſſe eiuſmodi didici heri, cùm ad ullam noſtram nauis appelleretur. Non enim ſuſtinent, ſed alio modo remigant: id ab ἐποχῆς remotiſsimum eſt. quare facies, ut ita ſit in libro quemadmodum fuit. Dices hoc idem Varroni, ſi fortè mutauit: nec eſt melius quicquã, quàm ut Lucullus ſuſtineat currum, ut bonus ſæpe agitator, equóſque: ſempérque Carneades προβολὴν pugilis, & retentionem auriga ſimilem facit ἐποχῇ. Inhibitio autem remigum motum habet, & uehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim. Vides quantò hoc diligentius curem, quàm aut de rumore, aut de Pollione.

6 Duplex exercendi ſtyli ratio proponitur: una, cùm Latini alicuius authoris ſententiæ uerbis aliis explicãtur: altera, cũ Græca Latinè redduntur: priorẽ Craſſus improbat hoc argumẽto:

Si utimur iiſdem uerbis, nihil proficimus: ſi aliis, minus idoneis uti conſueſcimus:

Sed utimur iiſdem, aut aliis uerbis:

Quare in hoc genere exercitationis aut nihil proficimus, aut minus idoneis uerbis uti conſueſcimus.

Sed Craſſus dupliciter fallitur, in partitione, & in partium unius reiectione. In partitione quidem, quia non tantùm duo ſunt modi, quibus ſtylus Latinè conformari poſsit, ſed etiam tertius adiici debet, cùm authoris alicuius Latini non ſententiam eandem, ſed argumentum ſimile nobis proponimus, quod uerbis ipſius authoris aut omnibus, aut quamplurimis exprimamus: quomodo pueri utiliter in Ciceronis imitatione exercentur. In partium etiã reiectione fallitur Craſſus, quia poſſumus ſententiam propoſiti alicuius authoris tam idoneis & illuſtribus uerbis reddere, quàm au-

Lib.10. thor ipſe ſit uſus: itaque Fabius conuerſionem ex Latinis ait multũ conferre, neque παράφρασιν, tantùm interpretationem eſſe uult, ſed circa eoſdem ſenſus certamen atque æmulationem: ideóque ab aliis & à Cicerone diſſentit, qui uertere Latinas orationes uetãt, quia occupatis optimis, quicquid aliter dixerimus, neceſſe ſit eſſe deterius: nam (ut ait Fabius) non ſemper deſperandum eſt aliquid illis quæ dicta ſunt, melius poſſe reperiri: neque natura tam ieiunam & pauperem fecit eloquentiam, ut una de re niſi ſemel dici non poſsit. Quid? quòd Cicero nobile certamen cum Roſcio Comœdo inſtituit, utrũ hiſtrio circa uoces eaſdem plura geſtu uariare, an orator ipſe eandem rem pluribus uerbis ornare poſſet? Et de Archia poëta Cicero loquitur his uerbis, Quoties uidi reuocatum dicere eandem rẽ commutatis uerbis atque ſententiis? Et rhetores cõmorationem uocant figuram, cùm eadem res commutatis uerbis iteratur. Itaque Craſſus hoc loco nobis audiendus non eſt.

7 Altera ſtyli exercendi ratio tum ualet, cùm ſtylus Latinè iam factus eſt: non enim Græca Latinè bene reddi poſſunt, niſi Latina iam noris: qua exercitatione multi decepti ſunt, qui cùm Latinè neſcirent, ſperarunt tamen ex hac Craſsi ſententia Græcis authoribus Latinè uertendis magnam ſe ſtyli laudem conſecuturos: cùm tamen eorum ſcriptis nihil ſit ineptius & infantius. Cicero autẽ prius Romæ Latinè didicit, quàm Athenis Græcè: & cùm Demoſthenis, Platonis, Xenophontis Græcos libros Latinè uertebat, optimè tum Latinè ſciebat: & quod Fabius præcipit, à Græcis eſſe incipiendum, id tum in Romana conſuetudine ualuit, qua infantes & pueri à nutricibus Latinè loqui diſcebant.

8 Tertium genus domeſticæ exercitationis eſt in actione, in qua Craſſus præcipit, ut nobis optimos quoſque non oratores ſolùm, ſed hiſtriones proponamus: ſic Demoſthenes ex Græcis oratoribus Calliſtratum, ex hiſtrionibus Satyrum: & Cicero ex Latinis oratoribus Craſſum, Antonium, Sulpitium, & Hortenſium: ex hiſtrionibus uerò, Roſcium & AEſopũ diligenter obſeruauit.

9 Exercitatio memoriæ plurimum confert, quia ſuppeditat oratori promptuarium multarum rerum, & copiam uerborum: itaque utile eſt oratori multa ſcripta ad uerbum ediſcere, ut & ſententiis & uerbis abundet: quòd uerò Craſſo nõ diſplicet artem memoriæ, quã Simonides inue-

niſſe dicitur, adhibere ex locis & imaginibus, ab eo Quintilianus diſſentit, & hanc artem totam deridet, ut confuſam & operoſam nimis: cenſetque potius compoſitione & diuiſione rerum, quæ ediſcere uolumus, utendū eſſe. ſi qua uerò doctrina eſt iuuandæ memoriæ, ea tota eſt artificis dialectici, in legibus ſyllogiſmi & methodi. quēadmodum dialecticæ inſtitutiones Petri Rami planius indicant. Lib.11.

10 *Eloquentia non ſolùm exercetur domi in declamando, ſcribendo, uocem & geſtum conformando, multa memoriæ mandando, ſed etiam in foro, ut in actionibus ciuilium cauſarum, quæ per allegoricam ſimilitudinem bello & prælio comparantur. quia ut illic ferro & ſtrepitu inter milites, ita hic uoce & clamore inter oratores decertatur. Itaque perſæpe Cicero res forenſes metaphoris rerum bellicarum ſignificat, propter uicinam & germanam quandam earum inter ſe ſimilitudinem. ut in Bruto, Phaleræus eruditiſſimus ille quidem horum omnium, ſed non tam armis inſtitutus, quam palæſtra: itaque delectabat magis Athenienſes, quàm inflammabat: proceſſerat enim in ſolem & puluerem, non ut è militari tabernaculo, ſed ut è Theophraſti doctiſſimi hominis umbraculis. Et Cicero de ſeipſo ſic ait, Quanus illa clamoribus adoleſcentuli diximus de ſupplicio parricidarum?* In Orat.

11 *Craſſus relabitur ad reliquas partes exercitationis domeſticæ, quas ſummatim & breuiter perſequitur, ut lectionem poëtarum, quam Theophraſtus ait oratori plurimum conferre: hiſtoriam, quæ, ut ait Fabius, orationem alit uelut molli quodam ſucco: cognitionem omnium bonarū artium, unde copia dicēdi comparatur. diſputationē de rebus in contrarias partes, quæ ingeniū hominis acuit ad forenſes controuerſias: iuris ſcientiam, qua egent cauſæ forēſes quotidie: ſciētiam politicam, quæ mores Reipub. & diſciplinam continet: facetiáſque, quæ ad delectādum auditorem plurimùm ualent.* Lib.10.

12 *Facetiarum lepos comparatur ſali: quòd ut ſal aſperſus cibis, gratiores eos efficit, ita facetiæ condimenta quædam ſunt, & deliciæ orationis, quæ riſum & uoluptatem mouent: Quintiam facetiæ μεταφορικῶς dicuntur ſales: ut in Officiis, Sale uerò & facetiis Cæſar Catuli patris frater uicit omnes. Et ad Pætum, Accedunt nūc Attici, ſed ſalſiores, quàm illi Atticorum, Romani ueteres atque urbani ſales.* Lib.1. Libr.9. Epiſtol. famil.

13 *Generalis eſt concluſio de tribus eloquentiæ cauſis, natura, doctrina, & exercitatione: cum modeſta extenuatione Craſſi penè deſpicientis ſermonem ſuum tritum & uulgarem, & uel imperitiſſimis hominibus notiſſimum.*

[a] HAEC cùm Craſſus dixiſſet, ſilentium eſt conſecutū: ſed quanquam ſatis iis qui aderant, ad id quod erat propoſitum, dictum videbatur, tamen ſentiebant celerius eſſe multò, quàm ipſi vellent, ab eo peroratum. Tum Scæuola, Quid eſt, Cotta, inquit, quid tacetis? nihílne vobis in mētem venit, quod præterea à Craſſo requiratis? Immò id me hercule, inquit, ipſum attendo. tantus enim curſus verborum fuit, & ſic euolauit oratio, vt eius vim & incitationem aſpexerim, veſtigia ingreſſúmque non viderim: & tanquam in aliquam locupletem ac refertam domum venerim, non explicata veſte, neque propoſito argēto, neque tabulis & ſignis propalam collocatis, ſed his omnibus multis magnificíſque rebus conſtructis ac recondi-

tis,ſic modò in oratione Craſſi diuitias ac ornamēta eius ingenii per quædam inuolucra atque integumenta perſpexi:ſed ea cū contemplari cuperem, vix aſpiciēdi poteſtas fuit:ita neque hoc poſſum dicere, me omnino ignorare quid poſſideat, neque planè noſſe ac vidiſſe. ' Quin tu igitur facis idē, inquit Scæuola,quod faceres,ſi in aliquā domum plenam ornamentorum illam veniſſes?Si ea ſepoſita,vt dicis,eſſent,tu'que valde ſpectandi cupidus eſſes,non dubitares rogare dominū vt proferri iuberet, præſertim ſi eſſet familiaris: ſimiliter nūc petes à Craſſo,vt eam copiam ornamentorū ſuorum,quam conſtructam vno in loco ' quaſi per trāſennam prætereuntes ſtrictim aſpeximus,in lucē proferat,& ſuo quicque loco collocet.' Ego verò,inquit Cotta,à te peto Scæuola:me enim & hunc Sulpitium impedit pudor ab homine omnium grauiſſimo,qui genus huiuſmodi diſputationis ſemper contempſerit, hæc quæ ipſi forſitan puerorū elementa videātur,exquirere: ſed tu hoc nobis da Scæuola , & perfice , vt Craſſus hæc quæ coarctauit, & peranguſtè referſit in oratione ſua , dilatet nobis atque explicet.Ego me hercule,inquit Mutius,antea veſtra magis hoc cauſa volebam,quàm mea. Neq; enim tantopere hāc à Craſſo diſputationem deſyderabam,quātopere eius in cauſis oratione delector. Nūc verò Craſſe mea quoque etiam cauſa rogo,vt quoniam tantum habemus otii,quantum iam diu nobis nō contigit, ne grauere exædificare id opus quod inſtituiſti.Formam enim totius negotii opinione maiorē meliorémque video,quam vehementer probo.' Enimuero,inquit Craſſus, mirari ſatis non queo etiam te hæc Scæuola deſyderare, quæ neque ego teneo,vti ii qui docēt:neque ſunt eius generis, vt ſi optimè tenerem, digna eſſent iſta ſapientia, ac tuis auribus.' An tu, inquit ille, ſi de iſtis cōmunibus & peruagatis vix huic ætati audiēdum putas, etiámne illa negligere poſſumus, quæ tu oratori cognoſcēda eſſe dixiſti? de naturis hominum, de moribus, de rationibus iis quibus hominum mentes & incitarentur & reprimerentur,de hiſtoria,de antiquitate, de adminiſtratione Reip. denique de noſtro ipſo iure ciuili? Hanc enim ego omnem ſcientiam & copiam rerum in tua pruden tia ſciebam ineſſe, in oratoris verò inſtrumento ' tam lautam

ſupellectilem nunquam videram. ' Potes igitur, inquit Craſſus (vt alia omittam, quæ ſunt immenſa, & vt ad ipſum tuum ius ciuile veniam) oratores putare eos, quos multas horas expectauit, cùm in campum properaret & ridens & ſtomachans Scæuola ? cùm Hypſeus maxima voce, plurimis verbis à M. Craſſo prætore contenderet, vt ei quem defendebat, cauſa cadere liceret, Cn. autem Octauius homo conſularis non minus longa oratione recuſaret, ne aduerſarius cauſa caderet, ac ne is pro quo ipſe diceret, turpi tutelæ iudicio, atque omni moleſtia, ſtultitia aduerſarii liberaretur. Ego verò iſtos, inquit, (memini enim mihi narrare Mutium) nõ modò oratoris nomine, ſed ne foro quidem dignos putarem. Atqui non defuit illis patronis, inquit Craſſus, eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, ſed iuris ciuilis prudentia, quòd alter plus lege agendo petebat, quàm quantum lex in XII tabulis permiſerat: quod cùm impetraſſet, cauſa caderet: alter iniquum putabat plus ſecum agi, quàm quod eſſet in actione: neque intelligebat, ſi ita eſſet actũ, litem aduerſarium perditurum. ' Quid his paucis diebus ? Nónne nobis in tribunali Q. Pompeii prætoris vrbani familiaris noſtri ſedentibus, homo ex numero diſertorum poſtulabat, vt illi vnde peteretur, vetus atque vſitata exceptio daretur, cuius pecuniæ dies fuiſſet ? quod petitoris cauſa comparatum eſſe non intelligebat, vt ſi ille inficiator probaſſet iudici antè petitam eſſe pecuniam, quàm eſſet cœpta deberi, petitor rurſus cùm peteret, ne exceptione excluderetur, quòd ea res in iudicium antea nõ veniſſet. Quid ergo hoc fieri turpius, aut dici poteſt, quàm eum qui hanc perſonam ſuſceperit, vt amicorum controuerſias cauſáſque tueatur, laborãtibus ſuccurrat, ægris medeatur, afflictos excitet, hunc in minimis tenuiſſimíſque rebus ita labi, vt aliis miſerãdus, aliis irridendus eſſe videatur? " Equidem propinquum noſtrum P. Craſſum illum diuitem, & multis aliis in rebus elegantem hominem & ornatum, præcipuè in hoc ferendum & laudandum puto, quòd cùm P. Scæuolæ frater eſſet, ſolitus eſt ei perſæpe dicere, neque illum in iure ciuili ſatis illi arti facere poſſe, niſi dicendi copiam aſſumpſiſſet (quod quidem hic, qui mecum conſul fuit, filius eius eſt cõſecutus) neque ſe antè cauſas ami-

corum tractare atque agere cœpiſſe, quàm ius ciuile didiciſſet. "Quid verò ille M. Cato? nónne & eloquentia tanta fuit, quantam illa tempora atque illa ætas in hac ciuitate ferre maximam potuit, & iuris ciuilis omnium peritiſſimus?" Verecundius hac de re iandudum loquor, quòd adeſt vir in dicendo ſummus, quem ego vnum oratorem maximè admiror, ſed tamen idem hoc ſemper ius ciuile contempſit. Verùm quoniam ſententiæ atque opinionis meæ voluiſtis eſſe participes, nihil occultabo: & quoad potero, vobis exponam quid de quaque re ſentiam. Antonii incredibilis quædam & propè ſingularis & diuina vis ingenii videtur, etiam ſi hac ſcientia iuris nudata ſit, poſſe facilè cæteris armis prudentiæ cauſas tueri atque defendere: " quamobrem hic nobis ſit exceptus: cæteros verò non dubitabo primùm inertiæ condemnare ſententia mea, pòſt etiam impudentiæ. Nam volitare in foro, hærere in iure ac prætorum tribunalibus, iudicia priuata magnarum rerum obire, in quibus ſæpe non de facto, ſed de æquitate ac iure certetur: iactare ſe in " cauſis centumuiralibus, in quibus " vſucapionum, " tutelarum, " gẽtilitatum, agnationum, " alluuionum, circunluuionum, " nexorum, " mancipiorum, " parietum, luminum, ſtillicidiorum, " teſtamentorum ruptorum aut ratorum, cæterarúmque rerum innumerabilium iura verſentur, cũ omnino quid" ſuum, quid alienum, quare denique " ciuis an peregrinus, " ſeruus an liber quiſpiam ſit, ignoret: inſignis eſt impudentiæ. " Illa verò deridenda arrogantia eſt, in minoribus nauigiis rudem eſſe ſe confiteri, quinqueremes autem aut etiam maiores gubernare didiciſſe. Tu mihi cùm in circulo decipiare aduerſarii ſtipulatiuncula, & cùm obſignes tabellas clientis tui, quibus id ſit ſcriptum, quo ille capiatur: ego tibi vllam cauſam maiorem committendam putem?" Citius hercule is qui duorum ſcalmorum nauiculam in portu euerterit, in Euxino ponto Argonautarum nauem gubernarit. " Quid ſi ne paruæ quidem cauſæ ſunt; ſed ſæpe maximæ, in quibus certatur de iure ciuili: quód tandem os eſt illius patroni, qui ad eas cauſas ſine vlla ſcientia iuris audet accedere? Quæ potuit igitur eſſe cauſa maior, quàm illius militis, de cuius morte cùm domum falſus ab

exercitu nuntius veniſſet, & pater eius, re credita, teſtamētum mutaſſet, & quem ei viſum eſſet, feciſſet hæredem, eſſétque ipſe mortuus, res delata eſt ad Centumuiros, cùm miles domum reueniſſet, egiſſétque lege in hæreditatem paternam" teſtamēto exhæres filius? Nempe in ea cauſa quæſitum eſt de iure ciuili, poſſétne paternorum bonorum exhæres eſſe filius, quem pater teſtamēto neque hæredem, neq; exhæredem ſcripſiſſet nominatim." Quid qua de re inter Marcellos & Claudios patricios Centumuiri iudicarunt, cùm Marcelli ab liberti filio ſtirpe, Claudii patricii eiuſdem hominis hæreditatem gente ad ſe rediiſſe dicerent: nónne in ea cauſa fuit oratoribus de toto ſtirpis ac gentilitatis iure dicendum?" Quid quòd item in cẽtumuirali iudicio certatum eſſe accepimus? qui Romam in exilium veniſſet, cui Romæ exulare ius eſſet, ſi ſe ad aliquẽ quaſi patronum applicuiſſet, inteſtatóque eſſet mortuus, nónne in ea cauſa ius applicationis obſcurum ſanè & ignotum, patefactum in iudicio atque illuſtratum eſt à patrono?" Quid nuper, cùm ego C. Sergii" Auratæ contra hunc noſtrum Antonium iudicio priuato cauſam defenderẽ, nónne omnis noſtra in iure verſata defenſio eſt? Cùm enim Marius Gratidianus ædes Auratæ vendidiſſet, neque ſeruire quandam earum ædium partem in mancipii lege dixiſſet, defendebamus, quicquid fuiſſet incommodi in mancipio, id ſi venditor ſciſſet, neque declaraſſet, præſtare debere." Quo quidem in genere familiaris noſter M. Bucculeius, homo neque meo iudicio ſtultus, & ſuo valde ſapiens, & à iuris ſtudio non abhorrens, ſimili in re quodammodo nuper errauit: nam cùm ædes L. Fuſio venderet, in mancipio lumina vti tum eſſent, ita recepit. Fuſius autem ſimul atque ædificari cœptum eſt in quadam parte vrbis, quæ modò ex illis ædibus conſpici poſſet, egit ſtatim cum Bucculeio, quòd cuicunque particulæ cæli officeretur, quãuis eſſet procul, mutari lumina putabat." Quid verò clariſſima M. Curii cauſa, & M. Coponii nuper apud Centumuiros, quo concurſu hominum, qua expectatione defenſa eſt? cùm Q. Scæuola æqualis & collega meus, homo omnium & diſciplina iuris ciuilis eruditiſſimus, & ingenio prudentiáque acutiſſimus, & oratione maximè limatus atque

ſubtilis, atque, vt ego ſoleo dicere, iuriſperitorum eloquentiſſimus, eloquentium iuriſperitiſſimus, ex ſcripto teſtamentorum iura defenderet, negarétque, niſi poſthumus & natus, & antè quàm in ſuam tutelam veniret, mortuus eſſet, hæredem eum eſſe poſſe qui eſſet ſecundum poſthumum & natum & mortuum hæres inſtitutus: ego autem defenderem hac eum mente fuiſſe qui teſtamentum feciſſet, vt ſi filius non eſſet qui in tutelam veniret, M. Curius eſſet hæres: num deſtitit vterque noſtrum in ea cauſa, in authoritatibus, in exemplis, in teſtamentorum formulis, hoc eſt in medio iure ciuili verſari? Omitto iam plura exempla cauſarum ampliſſimarum, quæ ſunt innumerabilia." Capitis noſtri ſæpe poteſt accidere vt cauſæ verſentur in iure. Etenim ſi C. Mancinum nobiliſſimum atque optimum virum, ac conſularem, cùm propter inuidiam Numantini fœderis Paterpatratus ex ſenatuſconſulto Numãtinis dedidiſſet, eúmque illi nõ recepiſſent, poſteáque Mancinus domum reueniſſet, neque in ſenatum introire dubitaſſet, Pub. Rutilius M. F. Tribunus plebis de ſenatu iuſſit educi, quòd eum ciuem negaret eſſe, quia memoriæ ſic eſſet proditum, quem pater ſuus aut populus vendidiſſet, aut Paterpatratus dedidiſſet, ei nullum eſſe poſtliminium: quam poſſumus reperire ex omnibus rebus ciuilibus cauſam contentionémque maiorem, quàm de ordine, de ciuitate, de libertate, de capite hominis conſularis, præſertim cùm hæc nõ in crimine aliquo, quod ille poſſit inficiari, ſed in ciuili iure cõſiſteret?" Similíque in genere inferiore ordine, ſi quis apud nos ſeruiſſet ex populo fœderato, ſeſéque liberaſſet, ac poſtea domum reueniſſet, quæſitum eſt apud maiores noſtros, num is ad ſuos poſtliminio rediiſſet, & amiſiſſet hanc ciuitatem. " Quid, de libertate (quo iudicium grauius eſſe nullum poteſt) nónne ex iure ciuili poteſt eſſe contentio, cùm quæritur, is qui domini voluntate cenſus ſit, ſi non ſit conditum luſtrũ, ſitne liber? " Quid, quod vſu memoria patrũ venit, vt paterfamiliàs qui ex Hiſpania Romã veniſſet, cũ vxorem prægnantem in prouincia reliquiſſet, Romǽque alteram duxiſſet, neque nuntium priori remiſiſſet, mortuúſque eſſet inteſtato, & ex vtraque filius natus eſſet: mediocríſne res in cõtrouerſiam

adducta eſt, cùm quæreretur de duobus ciuium capitibus, & de puero qui ex poſteriore natus erat, & de eius matre, quæ, ſi iudicaretur certis quibuſdam verbis, non nouis nuptiis fieri cum ſuperiore diuortium, in concubinæ locum duceretur? [40] Hec igitur & horum ſimilia iura ſuæ ciuitatis ignorantem, erectum & celſum alacri & prompto ore ac vultu huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterua toto foro, præſidium clientibus, atque opem amicis, & propè cunctis ciuibus lucem ingenii & conſilii ſui porrigentem atque tendentem, nónne in primis flagitioſum putandum eſt? [41] Et quoniam de impudentia dixi, caſtigemus etiam ſegnitiem hominum, atque inertiam. Nam ſi eſſet iſta cognitio iuris magna ac difficilis, tamen vtilitatis magnitudo deberet homines ad ſuſcipiendum diſcendi laborem impellere. Sed ô dii immortales, non dicerē hoc audiente Scæuola, niſi ipſe dicere ſoleret, nullius ſibi artis faciliorem cognitionem videri: [42] quod quidem certis de cauſis à pleriſque aliter exiſtimatur: primùm, quia veteres illi qui huic ſcientiæ præfuerūt, obtinendæ atque augendæ potentiæ ſuæ cauſa peruulgari artem ſuam noluerūt: deinde poſtea quàm eſt editum, expoſitis à [43] Cn. Flauio primùm actionibus, nulli fuerunt qui illa artificioſè digeſta generatim componerent. Nihil eſt enim quod ad artem redigi poſſit, niſi ille prius qui illa tenet, quorum artem inſtituere vult, habeat illam ſcientiam, vt ex iis rebus, quarum ars nondum ſit, artem efficere poſſit. [44] Hoc video dum breuiter voluerim dicere, dictum à me eſſe paulò obſcurius: ſed experiar, & dicā, ſi potero, planius. Omnia ferè quæ ſunt concluſa nunc artibus, diſperſa & diſſipata quondam fuerunt, vt in muſicis, numeri, & voces, & modi: in Geometria, lineamenta, formæ, interualla, magnitudines: in Aſtrologia, cæli conuerſio, ortus, obitus, motúſque ſyderum: in Grammaticis, poetarum pertractatio, hiſtoriarum cognitio, verborum interpretatio, pronuntiandi quidam ſonus: in hac denique ipſa ratione dicendi, excogitare, ornare, diſponere, meminiſſe, agere, ignota quondam omnibus, & diffuſa latè videbantur. Adhibita eſt igitur ars quædam extrinſecus ex alio genere quodam, quod ſibi totum philoſophi aſſumunt, quæ rem diſſolutam diuul-

ſámque conglutinaret, & ratione quadam conſtringeret. Sit ergo in iure ciuili finis hic legitimè atque vſitatè in rebus cauſiſque ciuium æqualitatis conſeruatio. Tum ſunt notanda genera, & ad certum numerum paucitatémque reuocanda. Genus autem id eſt, quod ſui ſimiles communione quadam, ſpecie autem differentes, duas aut plures complectitur partes. Partes autem ſunt, quæ generibus iis, ex quibus emanant, ſubiiciuntur. Omniáque quæ ſunt vel generum vel partium nomina, definitionibus, quam vim habeant, eſt exprimendum. Eſt enim definitio, earum rerum quæ ſunt eius rei propriæ quam definire volumus, breuis & circunſcripta quædam explicatio. Hiſce ego rebus exempla adiungerem, niſi apud quos hæc haberetur oratio, cernerem: nunc complectar, quod propoſui, breui. [4'] Si enim aut mihi facere licuerit quod iam diu cogito, aut alius quiſpiam aut me impedito occuparit, aut mortuo effecerit, vt primùm omne ius ciuile in genera digerat, quæ perpauca ſunt: deinde eorũ generum quaſi quædam membra diſpertiat, tum propriam cuiuſque vim definitione declaret: perfectam artem iuris ciuilis habebitis, magis magnam atque vberem, quàm difficilem & obſcurã. [4'] Atque interea tamen dum hæc quæ diſperſa ſunt, coguntur, vel paſſim licet carpentem, & colligentem vndique repleri iuſta iuris ciuilis ſcientia. Nónne videtis equitem Romanũ, hominem acutiſſimo omniũ ingenio, ſed minimè cæteris artibus eruditum, C. Aculeonem, qui mecum viuit, ſempérque vixit, ita tenere ius ciuile, vti cùm ab hoc diſceſſeris, nemo de iis qui peritiſſimi ſunt, anteponatur? Omnia enim ſunt poſita ante oculos, collocata in vſu quotidiano, in congreſſione hominũ, atque in foro: neque ita multis literis, aut voluminibus magnis continẽtur. eadem enim ſunt elata primùm à pluribus, deinde paucis commutatis verbis, etiam ab iiſdem ſcriptoribus ſcripta ſunt ſæpius. [4'] Accedit verò, quo facilius percipi cognoſcique ius ciuile poſſit, (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoſcendo ſuauitas & delectatio. Nam ſiquem aliena ſtudia delectant, plurima eſt & in omni iure ciuili, & in Pontificum libris, & in XII tabulis, antiquitatis effigies, quòd & verborum priſca vetu-

ſtas cognoſcitur, & actionum genera quædam maiorum cõſuetudinem vitámque declarant. "Siue quis ciuilem ſciẽtiam contẽpletur, quam Scæuola nõ putat oratoris eſſe propriam, ſed cuiuſdam ex alio genere prudentiæ, totam hanc deſcriptis omnibus ciuitatis vtilitatibus ac partibus, XII tabulis contineri videbitis: " Siue quem iſta præpotens & glorioſa philoſophia delectat, dicam audacius, hoſce habet fontes omnium diſputationum ſuarum, qui iure ciuili & legibus cõtinentur. ex his enim & dignitatem maximè expetendam videmus, " cùm verus, iuſtus, atque honeſtus labor honoribus, præmiis atque ſplendore decoratur: vitia autem hominũ atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte multãtur: & docemur " non infinitis cõcertationúmque plenis diſputationibus, ſed authoritate nutúque legum domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mentes, oculos, manus abſtinere. Fremant omnes licet, dicam quod ſentio: " Bibliothecas me hercule omnium philoſophorum vnus mihi videtur XII tabularum libellus, ſi quis legum fonteis & capita viderit, & authoritatis pondere, & vtilitatis vbertate ſuperare." Ac ſi nos, id quod maximè debet, noſtra patria delectat, cuius rei tanta eſt vis ac tanta natura, vt Ithacam illam in aſperrimis ſaxulis tanquam nidulum affixam, ſapientiſſimus vir immortalitati anteponeret: quo amore tandem inflammati eſſe debemus in eiuſmodi patriam quæ vna in omnibus terris domus eſt virtutis, imperii, dignitatis? cuius primùm nobis mens, mos, diſciplina nota eſſe debet, vel quia eſt patria parens omnium noſtrum, vel quia tanta ſapientia fuiſſe in iure conſtituendo putanda eſt, quanta fuit in his tantis opibus imperii comparandis." Percipietis etiam illam ex cognitione iuris lætitiam & voluptatem, quòd quantũ præſtiterint noſtri maiores prudentia cæteris gẽtibus, tum facillimè intelligetis, ſi cum illorũ Lycurgo & Dracone & Solone noſtras leges conferre volueritis. Incredibile eſt enim quàm ſit omne ius ciuile præter hoc noſtrum inconditum, ac penè ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cùm hominum noſtrorum prudẽtiam cæteris hominibus & maximè Græcis antepono.

His ego de cauſis dixeram, Scæuola, iis qui perfecti oratores eſſe vellent, iuris ciuilis cognitionem eſſe neceſſariam." Iam verò ipſa per ſeſe quantum afferat iis qui ei præſunt, honoris, gratiæ, dignitatis, quis ignorat? Itaque vt apud Græcos infimi homines mercedula adducti miniſtros ſe præbent in iudiciis oratoribus, ii qui apud illos πραγματικοὶ vocantur: ſic in noſtra ciuitate contrà ampliſſimus quiſque & clariſſimus vir, vt ille qui propter hanc iuris ciuilis ſcientiam ſic appellatus à ſummo poeta eſt, Egregiè cordatus homo Catus AEliu' Sextus: multíque præterea: qui cùm ingenio ſibi authore dignitatem reperiſſent, perfecerunt vt in reſpondendo iure, authoritate plus etiam, quàm ipſo ingenio, valerent. "Senectuti verò celebrandæ & ornandæ quod honeſtius poteſt eſſe perfugium, quàm iuris interpretatio? Equidem mihi hoc ſubſidium iam inde ab adoleſcẽtia comparaui, non ſolùm ad cauſarũ vſum forenſem, ſed etiam ad decus atque ornamentum ſenectutis: vt cùm me vires (quòd ferè iam tẽpus aduentat) deficere cœpiſſent, ab ſolitudine domum meam vindicarem. Quid eſt enim præclarius, quàm honoribus & Reip. muneribus perfunctũ ſenem, poſſe ſuo iure dicere id quod apud Ennium dicat ille Pythius Apollo, Se eſſe eum, vnde ſibi ſi non populi & reges, at omnes ſui ciues conſilium expetant?

"Suarum rerum incerti, quos ego mea ope ex
Incertis certos, compoteſque conſilî
Dimitto, vt ne res temerè tractent turbidas.

Eſt enim ſine dubio domus iuriſconſulti, totius oraculum ciuitatis. Teſtis eſt huiuſce Q. Mutii ianua & veſtibulum, quod in eius infirmiſſima valetudine, affectáque iam ætate, maxima quotidie frequentia ciuium, ac ſummorum hominum ſplendore celebratur." Iam verò illa non longam orationem deſyderant, quam ob rem exiſtimẽ publica quoque iura quæ ſunt propria ciuitatis atque imperii, tum monumenta rerum geſtarum, & vetuſtatis exempla oratori nota eſſe debere. Nam vt in rerum priuatarum cauſis atque iudiciis depromẽda ſæpe oratio eſt ex iure ciuili, & idcirco, vt antè diximus, oratori iuris ciuilis ſcientia neceſſaria eſt: ſic in cauſis publicis iudiciorum, concionum, ſenatus, omnis hæc & antiquitatis me-

moria, & publici iuris authoritas, & regendæ Reipub.ratio ac ſcientia, tanquam aliqua materies iis oratoribus qui verſantur in Rep.ſubiecta eſſe debent. " Non enim cauſidicū neſcio quem, neque proclamatorem aut rabulam hoc ſermone noſtro cõquirimus, ſed eum virum qui primùm ſit eius artis antiſtes,cuius cùm ipſa natura magnam homini facultatem daret, tamen eſſe deus putatur: vt & ipſum quod erat hominis proprium,non partum per nos, ſed diuinitus ad nos delatum videretur: deinde qui poſſit " non tam caduceo, quàm nomine oraroris ornatus, incolumis vel inter hoſtium tela verſari: tum qui ſcelus fraudémque nocentis poſſit dicendo ſubiicere odio ciuiū,ſupplicióque conſtringere: idémque ingenii præſidio innocentiam iudiciorū pœna liberare:idémque languentem labentémque populum aut ad decus excitare, aut ab errore deducere,aut inflãmare in improbos,aut incitatū in bonos,mitigare:qui denique quemcunque in animis hominum motū res & cauſa poſtulet, eum dicẽdo vel excitare poſſit, vel ſedare. " Hanc vim ſi quis exiſtimat aut ab iis qui de dicendi ratione ſcripſerūt, expoſitam eſſe, aut à me poſſe exponi tam breui,vehementer errat: neque ſolùm inſcitiam meam,ſed ne rerum quidẽ magnitudinem perſpicit. Equidẽ vobis, quoniã ita voluiſtis, fontes vnde hauriretis, atque itinera ipſa ita putaui eſſe demonſtranda,non vt ipſe dux eſſem, quod & infinitum eſt,& non neceſſariū:ſed vt cõmonſtrarem tantùm viam, &, vt fieri ſolet, digitum ad fontes intenderem.Mihi verò, inquit Mutius,ſatis ſupérque abs te videtur iſtorū ſtudiis,ſi modò ſunt ſtudioſi,eſſe factum. " nam vt Socratem illum ſolitum aiunt dicere,perfectū ſibi opus eſſe, ſiquis ſatis eſſet concitatus cohortatione ſua ad ſtudium cognoſcendæ percipiendǽque virtutis (quibus enim id perſuaſum eſſet, vt nihil mallent ſe eſſe quàm bonos viros, iis reliquam facilem eſſe doctrinam) ſic ego intelligo, ſi in hæc quæ patefecit oratione ſua Craſſus, intrare volueritis, facillimè vos ad ea quæ cupitis, peruenturos ab hoc aditu,ianuáque patefacta.

1 *Silentium fingitur orationem Craßi conſecutum, & quia ſumma admiratio facit,ut penè obmuteſcamus,& quia plura adhuc expectãtur à Craſſo: Itaque Scæuola uelut magiſter continuandi & producendi ſermonis, adoleſcentes excitat ad quærendum, ſiquid præterea uelint.*

Cotta autem celeritatem ſuperioris ſermonis declarat duobus ſimilibus: quæ omnia eò pertinẽt ut Craſſus rurſus ad dicendum paulò copioſius, quàm antea, de cauſis eloquentiæ reuocetur. Prima ſimilitudo in allegoria eſt: Vt equi celeritate currendi nullum ferè ueſtigium relinquunt: ſic oratio Craßi tam incitata fuit, ut de ea nihil penè intueri poßimus. Altera ſic: Vt ſiquis diuitem domum ingreſſus, ſupellectilem pretioſam uideat, ſed abſconditam, & non explicatam: ſic nos in eloquentiæ domum à Craſſo deducti, diuitias & ornamenta illius inuoluta & non euoluta uidimus.

2 *Scæuola ex proxima ſimilitudine arripit occaſionem ſimilitudinis, ad exercitandum Cottam, ut Craſſum roget.*

3 *Prouerbium eſt ſumptum ex mercatorũ cõſuetudine, qui cancellos aut uitrum pellucidum mercibus ſuis obiiciunt, ut prætereuntibus eas cõtemplari liceat: neque merces explicant, niſi licitatori idoneo.*

4 *Hic decorum ſeruatur in pudore adoleſcentum, & grauior Scæuolæ authoritas interponitur, ut Craſſus latius exponat, quæ breuiter dixit: Itaque Scæuola preces ſuas auget collatione minorum: Antea, inquit, rogabam Craſſum tantùm adoleſcentum cauſa: nunc etiam mea ipſius cauſa Craſſum rogo.*

5 *Craſſus nihil amplius de natura & arte oratoris dicturus eſt, quia ars ad imitationem naturæ, quam ueteres ſibi fingunt, duobus reliquis libris explicabitur: & de tam multis exercitationis oratoriæ partibus ſolam iuris ciuilis diſciplinam ſcientiámque magnificè commendabit & amplificabit: tranſitus latet in dialogo Craßi, Socraticè, & modeſtè dißimulantis ſe neſcire artem rhetoricam, & rem admodum leuem eſſe: & Scæuolæ Craſſum uocantis ad maiores & grauiores exercitationis oratoriæ partes, quas paulò antè Craſſus duntaxat attigit.*

6 *Hæc cauſa fuit, cur Cicero de ſecundo & tertio libris dimouerit Scæuolam, quia primi libri ſermo non alienus quidem eſſet à perſona Scæuolæ, ubi quæreretur quis ſit orator, & quæ cauſæ perfectæ eloquentiæ: reliqui uerò libri τεχνολογίας haberent: Itaque huic ioculatoriæ diſputationi ſenem intereſſe noluit, ut ſcribit ad Pomp. Atticum.*

7 *Alluſio eſt ad diuitis patrisfamiliàs ſupellectilem, quæ ut uaria & copioſa eſt, in menſis, trapezophoris, ſubſellijs, ſcamnis, lectis, culcitris, toralibus, mappis, uaſis aquarijs, peluibus, candelabris, lucernis, trullis, capſis, armarijs, uitreis, eſcarijs, potorijs: Ita perfecti oratoris ſuppellex uaria eſt, in philoſophia, hiſtoria, iure ciuili, in omnium rerum atque artium apparatu, tractatione, uſu.*

8 *Craſſus omißis reliquis partibus exercitationis oratoriæ, duas tantũ proximo ſermone renouabit: unam de ſtudio iuris ciuilis, alteram de cognitione antiquitatis, & exemplorum: primùm igitur incipit dilatare locum illum de iure ciuili, eámque diſputationem ingreditur, maximè in gratiam Scæuolæ ſui ſoceri, qui ius ciuile profitebatur, & quem, niſi de re grauiore dicatur, uix ſatis decorũ ſit diutius in hoc dialogo retineri. primum argumentũ eſt ab exẽplis ſpecialibus oratorũ: Hypſæus & Octauius oratores in cauſa & iudicio tutelæ propter ignorationem iuris ciuilis, turpiter & ridiculè lapſi ſunt: eſt igitur neceſſaria oratori iuris ciuilis cognitio. Hypſæus pro pupillo, Octauius pro tutore cauſam dicebat, quorum ille plus petendo, quàm lex permittit, cauſa cadebat: hic recuſando ne tutor nomine mulctæ tantum ſolueret, quantum aduerſarius petebat, ſtultitia recuſandi non uincebat, quod feciſſet, ſi Hypſæum hoc modo, id eſt, plus petendo agere paſſus eſſet.*

9 *Argumentum ſecundum ſumitur ab exemplo ſpeciali euiuſdam oratoris ſtultè exceptionem poſtulantis à iudice, uidelicet ut actio daretur eius pecuniæ, cuius dies fuiſſet: ne ea pecunia quæ nondum deberi cœpta eſſet, ſolueretur ante conſtitutũ tempus: qua petitione cauſam*

actoris bonam faciebat, & ſuam malam: non enim debuit eiuſmodi exceptionem petere, ſed ſim-
pliciter negare pecuniam tum, cùm peteretur, deberi: Itaque quod ita excepit, profuit actoris
cauſa, ut cùm actor uictus priore actione rurſus ad diem cõſtitutum pecuniam peteret, ne ex-
ceptione legis excluderetur, ſed ei tum lege liceret agere, quòd ea res perinde eſſet, acſi in iudi-
cium non ueniſſet. Exceptio autem, ut ait Vlpianus, eſt quaſi excluſio quædam, quæ interponi Lib. digeſt. 44.
actioni cuiuſdã rei ſolet, ad excludendũ id, quod in intẽtionem cõdemnationẽmue deductũ eſt.

10 *Tertium argumentum ab authoritate Pub. Craſſi Muciani: P. Craſſus dicebat Scæuo-*
lam non poſſe iuri ciuili ſatiſfacere ſine eloquentia: ergo iuris prudentia & eloquentiæ artes
inter ſe coniũctæ ſunt. hic Craſſus quinque habuiſſe rerum bonarum maxima & præcipua tra-
ditur, quòd eſſet ditiſſimus, quòd nobiliſſimus, quod eloquẽtiſſimus, quòd iuris cõſultiſſimus, quòd
põtifex maximus, ut ait Gellius. hunc item Cicero laudat in Bruto, & appellat fratrẽ Pub. Scæ- Cap. 3. & 10.
uolæ. Publium Craſſum, inquit, ualde probatum oratorem iiſdem ferè temporibus accepimus, qui lib. 1.
& ingenio ualuit, & ſtudio: & habuit quaſdã etiam domeſticas diſciplinas: nam & cum ſum-
mo illo oratore Seruio Galba, cuius Caij filio filiam ſuam collocauerat, affinitate ſeſe deuinxe-
rat: & cùm eſſet P. Mutij filius, fratrẽmque haberet Pub. Scæuolam, domi ius ciuile cognouerat:
in eo conſtat induſtriam ſummam fuiſſe, maximámque gratiam, cùm & conſuleretur plurimum
& diceret.

11 *Quartum argumentum ab exemplo M. Catonis ſenioris, qui (ut ait Plinius) primus Por-* Lib. 7.
ciæ gentis tres ſummas artes in homine præſtitiſſe exiſtimatus eſt, optimus orator, optimus impe-
rator, optimus ſenator. Et Fabius: M. Cato (ait) cùm in dicendo præſtantiſſimus, tum iuris fuit
idem peritiſſimus.

12 *Prolepſis eſt: M. Antonius ſummus eſt orator, nec tamẽ iuris peritus: cui obiectioni Craſ-*
ſus reſpondet cum decora commendatione: quòd Antonius naturalem iuris prudẽtiam habeat,
iuriconſultorum libris & diſciplina non inferiorem.

13 *Diuiſio ex adiunctis: Oratores qui neſciunt ius ciuile, partim inertes ſunt, partim im-*
pudentes: Cuius diuiſionis partes Craſſus ὕστερον πρότερον *exequitur: quia prius diſſerit de im-*
pudentia, quam tamen poſteriore loco propoſuit. primum impudentia argumentum illuſtratur
inductione multarum ciuilium cauſarum, quæ pendent ex iure ciuili.

14 *Cauſæ centumuirales apud centum quinque uiros iudices agebantur, qui ex triginta*
quinque tribubus terni delecti, de multis ciuium controuerſiis cognoſcebant, ut de iure uſuca-
pionis, tutelæ, gentilitatis, agnationis, alluuionis, circumluuionis, &c.

15 *Vſucapio, eſt ius poſſidendi rem captam, & quæſitam continuatione temporis lege de-*
finiti, ut res quidem mobilis per triennium, immobilis uerò per longi temporis poſſeſſionem in-
ter præſentes decennio, inter abſentes uiginti annis uſucapiatur, ut ait Iuſtinianus: iureconſulti
quoque præſcriptionem eadem ſignificatione uſurpant.

16 *Tutela (ut Seruius definit) uis & poteſtas eſt in capite libero cõſtituta ad tuendũ eum,*
qui per ætatem ſua ſponte ſe defendere nequit, iure ciuili data & permiſſa. Tutores autem ſunt,
qui eam uim & poteſtatem habent.

17 *Gentilitas, eſt gentilium ſeries, id eſt eorum, qui inter ſe eodem nomine ſunt, qui ab in-*
genuis oriundi ſunt, quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit, qui capite non ſunt diminuti:
Agnatio autem eorum qui uirilis ſexus propinquitate iuncti ſunt.

18 *Alluuio fluminis eſt fundum alluentis, ſicut circumluuio fluminis inſulam repentè natam*
circumfluentis: cauſæ autem centumuirales interdum oriuntur de fundis per alluuionem adiectis,
aut detractis, & de inſula per circumluuionem repentè nata in flumine, cuius eſſe debeat.

19 *Nexos ueteres dicebant, qui ſuas operas in ſeruitute pro pecunia quam debebant, domi-*

no præſtabant: nam obærati qui ſoluendo non eſſent, uocati in ius, lege duodecim tabularum in temporariam ſeruitutem creditori addicebantur.

20 *Mancipia dicta ſunt, quòd ab hoſtibus manu capiantur: hac tamen appellatione continentur omnes ſerui, qui alieno dominio præter naturam ſubijciuntur, ſiue iure belli, ſiue alia ratione. dicitur etiam mancipium, res quæ mancipatur, & a noſtro dominio ad alterius tranſit: idque olim fiebat adhibitis non minus quàm quinque teſtibus ciuibus Romanis puberibus, & eo qui libripens dicebatur: is autem qui mancipium accipiebat, æs tenens ita dicebat: Hunc ego, hominem iure Quiritium meum eſſe aio. iſque mihi emptus eſt hoc ære, æreáque libra: deinde ære percutiebat libram, idque dabat ei, à quo accepiſſet mancipium, quaſi pretij loco, ut ait Boëtius.*

De uerbo.ſignif. Lib.8.dig. 21 *De iure parietum, luminum, ſtillicidiorum ſcribitur in digeſtis: Paries eſt, ſiue murus, ſiue maceria eſt, ut ait Gallus Lumen (ut ait Paulus) id eſt, ut cælum uideatur. & intereſt inter Lumen & Proſpectum: nam Proſpectus etiam ex inferioribus locis eſt: Lumen ex inferiore loco eſſe non poteſt. Stillicidium, eſt ſtillarum & aquæ pluuiæ fluxus è tecto.*

22 *Teſtamentum eſt uoluntatis noſtræ iuſta ſententia de eo quod poſt mortem fieri uolumus. Rumpitur teſtamentum aut adoptione, aut poſteriore teſtamento, aut hæredis caſu, aut capitis diminutione, aut imperfectione, aut iniquitate. Ratum autem eſt, quod permanet, neque*

Lib.7. *reſcinditur. de teſtamentis ruptis & ratis uide Valerium.*

23 *Suum propriè ad dominium refertur, unde pro meo, tuo, ſuo, poſſidere dicimus: aliàs ad obligationem & ius perſonæ, ut ius ſuum perſequi, & ſuum argẽtum legare, quale eſt illud quod eſt in nominibus: huic opponitur alienum.*

24 *Ciuis ius habet ciuitatis eius in qua uiuit, peregrinus non habet.*

25 *Seruus eſt homo ſui iuris, nec alienæ poteſtati præter naturam ſubiectus. Liber contrà ſui iuris eſt, & habet naturalem facultatem faciendi quodcunque libet, niſi quod ui aut iure prohibetur.*

26 *Secundum argumentum ſumitur ex factis impudentia, collatione minorum auctis: ſyllogiſmus ſimplex primi generis,*

Qui rudem ſe in paruis, exercitatum in magnis cauſis profitetur, impudens eſt:
Oratores multi ſe rudes in paruis, & exercitatos in magnis cauſis profitentur:
Multi igitur oratores impudentes ſunt.

Propoſitio ſyllogiſmi continet allegoriam, ubi ex paruis nauigijs paruæ cauſæ, & ex quinqueremibus magnæ cauſæ ſignificantur.

27 *Concluſio ſyllogiſmi cum allegorica comparatione à minori ad maius. Difficillimum eſt imperitum nautam in Euxino ponto nauem (quam Græci Argo uocauerunt) agere: at difficilius eſt oratorem ignarum iuris, magnas cauſas in foro tractare. Argonautæ fuerunt Heroes, Iaſon, Hercules, Caſtor, Pollux, & alij multi, qui ædificata naue Argo ad Colchos uecti pellem inauratam arietis ſuſtulerunt, Regiſque filiam Medeam rapuerunt, quibus traijciendus fuit Boſphorus, Thracius & Pontus Euxinus in hoc tranſitu maximè incurrunt, breuis, atrox, nebuloſus, raris ſtationibus, non molli, nec arenoſo circundatus litore, uicinus Aquilonibus: & quia non profundus eſt, fluctuoſus, atque feruens, ut ait Pomponius Mela.*

28 *Tranſit à leuioribus cauſis ad grauiores & difficiliores, quæ egent iuris ſcientia: ſyllogiſmus eſt connexus primi modi,*

Si maximæ cauſæ egent præſidio iuris, impudens eſt orator, qui ad eas audet ſine iuris ſcientia accedere:
Sed primum uerum eſt:
Verum itaque eſt & poſtremum.

Aſſumptio illuſtratur inductione decem exemplorum: primum eſt de re teſtamentaria uocata in iudicium, unde miles quidam ſuperior diſceſſit, ut ait Valer. Max. & Paulus ſic ex de re cenſet, Conſultus an uideatur exhæredatus, quem pater putauit deceßiſſe, reſpondi filios & filias nominatim exhæredatos proponi: de errore autem eius patris, qui intereceßiſſe proponitur, apud iudicem agi oportere. Filiusfamiliâs miles ſimiliter ut paganus nominatim à patre aut hæres ſcribi, aut exhæredari debet. Cap.7.lib.7.

29 *Hæc tria uerba* TESTAMENTO EXHAERES FACTVS *in nonnullis exemplaribus non ſunt: uidenturque expungenda eſſe, quia cum ſequenti ſententia pugnát, quæ eſt, Quem pater teſtamento neque hæredem, neque exhæredem ſcripſiſſet nominatum.*

30 *Secũdum exemplum eſt de iure gentilitatis, & ſtirpis, cùm quidam ex familia Claudiorum iniuſta ſeruitute oppreſſus, deinde manumiſſus, hæredem filium moriens reliquiſſet, & filius deinde inteſtato deceßiſſet, lege duodecim tabularum familia pecuniáque eius agnatorũ gentiliúmque erat. Claudij itaque hanc hæreditatem iure gentilitatis petebãt, quòd pater illius & re & nomine Claudius eſſet: Marcelli uerò iure ſtirpis, quòd pater ille ſeruiendo deſiiſſet eſſe ingenuus, & gentilis Claudiorum: nam gentilis amplius non eſt is, cuius maiorum quiſquã ſeruitutem ſeruierit: ſtirps autem & cognatio ſeruitute, aut capitis diminutione non tollitur.*

31 *Tertium exemplum de iure applicationis, cùm peregrinus apud patronum quendam Romæ mortuus eſſet, patronus centumuirali iudicio defendit hæreditatem illius ad ſe pertinere, & uicit.*

32 *Quartum exemplum de reſcindenda uenditione, aut præſtando damno, cùm uenditor in mancipio uitium reticuerit: nam legibus duodecim tabularum dici debet. idem exemplũ planius narratur à Cicerone lib.3. Offic.*

33 *Hic Sergius Aurata, uel, ut alij uolunt, Orata dictus eſt à piſcibus auratis, quos unicè dilexit, ut ait Macrobius: uel quòd duobus annulis aureis prægrandibus uteretur, ut ait Feſtus.* Cap.8.lib.3.

34 *Quintum exemplum de ædium luminibus, quæ M. Buculeius uenditor in mancipio uitium eſſent, ita L. Fuſio emptori recepit. qua de re ita ſcribit Pomponius, Si ſeruitus impoſita fuerit, Lumina quæ nunc ſunt, ut ita ſint, de futuris luminibus nihil caueri uidetur: quod ſi ita ſit cautum, Ne luminibus officiatur, quia ambigua eſt ſcriptura, utrúmne his luminibus officiatur, quæ nunc ſunt, an etiam his quæ poſtea quoque fuerint, humanius eſt uerbo generali omne lumen ſignificari, ſiue quod in præſenti, ſiue quod poſt tempus conuentionis contigerit: futuro quoque ædificio, quod nondum eſt, uel imponi uel acquiri ſeruitus poteſt.*

35 *Sextum exemplũ eſt de iure hæreditatis, & ſtatus cauſæ ex teſtamento naſcitur: Si Poſthumus moriatur, antequam in tutelam ſuam uenerit, Marcus Curius hæres meus eſto: cũ nullus Poſthumus natus eſſet, M. Coponius iure agnationis, hæreditatem petiit aduerſus Marcũ Curium: Coponium Scæuola, Curium Craſſus defendit. Ille uerbis teſtamenti, hic uoluntate & mente teſtantis nitebatur: hoc exemplum Cicero propter nobilitatem cauſæ, & oratorum, qui cauſam egerunt, tribus alijs locis commemorat, pro Cecinna, in Bruto, & lib.2. de Oratore.*

36 *Septimum exemplum de iure poſtliminij, Vtrum C. Mancinus poſtliminio redierit, quem paterpatratus ex Senatusconſulto Numantinis hoſtibus dedidiſſet, neque tamen hunc illi recepiſſent. de quo Cicero ad hunc modum ſcribit, Quid? quem paterpatratus dedidit, aut ſuus pater, populúſue uendidit, quo is iure amittit ciuitatem? ut religione ſoluatur ciuitas, ciuis Romanus traditur: qui cũ eſt acceptus, eorum eſt, quibus eſt deditus: ſi non acceperint, ut Mancinum Numantini, retinet integram cauſam & ius ciuitatis. Modeſtinus, An, inquit, qui hoſtibus deditus reuerſus, nec à nobis receptus eſt, ciuis Romanus ſit, inter Brutum & Scæuolam uariè tractatum eſt, & conſequens eſt ut ciuitatem non adipiſcatur.* Pro Cecinna. Lib.49. digeſt.

Lib.eodem. 37 *Octauum exemplum de iure poſtliminij, & ciuitatis: de quo Proculus iureconſultus ita indicat: Non dubito quin fœderati & liberi externi non ſint, neque inter nos atque eos poſtliminium ſit: etenim quid inter nos atque eos poſtliminio opus eſt, cùm etiam illi apud nos, & libertatẽ ſuam, & dominiũ rerum ſuarum æquè atque apud ſe retineãt, & eadem nobis apud eos contingant. hinc intelligimus fœderatum hominem, cum Romæ ſeruiſſet, ſi manumiſſus, eandem dominum receptus eſſet, deſiiſſe Romanum ciuem eſſe: quia duarum ciuitatũ nemo ciuis eſſe poteſt: neque tamen domum poſtliminio rediiſſe, quia inter fœderatos poſtliminium nullum eſt, ſed inter hoſtes.*

38 *Nonum exemplum de iure libertatis, Sitne libertus domini uoluntate cenſus ante conditum luſtrum plenè liber? Luſtrum autem Romæ non niſi quinto quoque anno fiebat à cenſoribus, ubi capita ciuium cenſebantur, & diuitum facultates nominatim referebantur in tabulis, pauperum uero nomina tantùm.*

39 *Decimum exemplum de iure diuortij, An nullo nuntio remiſſo priori uxori, diuortium, contractis nouis nuptiis fieri poſſit? & An ſecũda mulier dicenda ſit uxor, an concubina? & filius ex ea natus, legitimus ſit, an nothus? nullum diuortium (ait Paulus) ratum eſt, niſi ſeptem ciuibus Romanis puberibus adhibitis, præter libertum eius, qui diuortium faciet. In repudiis autem & renuntiationibus comprobata ſunt hæc uerba,* RES TIBI TVAS HABETO.

Lib. digeſt. 24.

Lib.eodem. *Item hæc,* TVAS RES TIBI AGITO.

40 *Complexio eſt connexi ſyllogiſmi ad impudentiæ reprehenſionem, ubi impudens orator per ὑποτύπωσιν depingitur.*

41 *Tranſitus ab impudentia ad inertiã, quam Craſſus in oratoribus caſtigat tribus præcipuis argumentis: quòd ſcientia iuris facilis ſit, quòd iucunda, quòd plena dignitatis, primum de facilitate argumentum concluditur hoc ſyllogiſmo:*

Si eſſet difficilis iuris cognitio, tamen propter utilitatem eſſet perdiſcenda:
Sed facilis eſt:
Quanto igitur magis perdiſcenda?

Aſſumptio probatur teſtimonio Scæuolæ.

42 *Craſſus duas cauſas adfert, quare iuris ſcientia difficilis uideatur, & quia ueteres pontifices hanc artem celabant, & quia indigeſtam & confuſam iureconſulti poſtea tradiderunt:*

Pro Murana. *de priore cauſa Cicero, Poſſet, inquit, agi lege néc ne, pauci ſciebant quondam: faſtos enim uulgò non habebant: erant in magna potentia, qui conſulebantur, à quibus etiã dies tanquam à Chaldæis petebantur.*

Lib.9. decad. 1. 43 *Gneus Flauius (authore Liuio) Gnei filius, ſcriba, patre libertino, humili fortuna ortus, cæterum callidus uir & facundus, AEdilis curulis fuit: contumacia aduerſus contemnentes humilitatem ſuam nobiles certauit: ciuile ius repoſitum in penetralibus pontificum euulgauit: faſtóſque circa forum in albo propoſuit: ut quando lege agi poſſet, ſciretur. Pomponius etiam de eo-*

Lib.digeſt.1. *dem ſcribit his uerbis: Eodem pene tempore tria hæc iura nata ſunt, leges duodecim tabularũ: ex his fluere cœpit ius ciuile, ex iiſdem legis actiones compoſitæ ſunt: Omnium tamen harum & interpretandi ſcientia, & actiones apud collegium Pontificum erant: ex quibus conſtituebatur, quis quoque anno præeſſet priuatis: & populus propè centum annis hac conſuetudine uſus eſt. Poſtea cùm Appius Clodius propoſuiſſet, & ad formam redegiſſet has actiones, G. Flauius ſcriba eius, libertini filius, ſubreptum librum populo tradidit: & adeò gratũ fuit id munus populo, ut Tribunus plebis fieret, & Senator, & AEdilis curulis: Hinc liber, qui actiones cõtinet, appellatur ius ciuile Flauianum, ſicut illud, Ius ciuile Papyrianũ: nam nec Gn. Flauius de ſuo quicquam adiecit libro. Item Cicero, Inuentus eſt quidam ſcriba G. Flauius, qui cornicum oculos cõ-*

Pro Murana.

fixerit, & ſingulis diebus ediſcendos faſtos populo propoſuerit, & ab ipſis cautis iureconſultis eorum ſapientiam compilarit.

44 *Craſſus uerißimè ait unam quandam eſſe ſcientiam, per quam omnes artes fiunt: Dialectica enim omnes artes genuit, & in lucem edidit: per hanc itaque ius ciuile in artem redigi poſſe demõſtrat hoc modo:*

Omnes res diſſolutæ, & indigeſtæ, dialecticæ methodi ſciẽtia in aliquã artẽ poſſunt includi:

Ius ciuile eſt diſſolutum atque confuſum:

Quare ius ciuile in artem quoque redigi poteſt.

Propoſitio illuſtratur inductione ſimilium exemplorum, de quibus artes factæ & cõpoſitæ ſunt, Muſica, Geometria, Aſtrologia, Grammatica, & Rhetorica. hic locus ſumptus eſt ex Philebo Platonis, ubi Socrates non ſolùm unicè commendat, ſed etiam exponit dialecticam artem faciendarum reliquarum artium: cùm rei propoſitæ ideam primùm requirimus, deinde pauca & finita genera proponimus: tum à generalibus principiis doctrinam ad ſpeciales partes, non tamen infinitas, uia & ordine deducimus: idque Socrates declarat duobus exemplis Muſicæ, & Grammaticæ.

45 *Cicero uidetur in perſona Craßi ſeipſum indicare, qui conſtituerat in libris de legibus tradere artem & doctrinam iuris ciuilis: ſcripſerat etiam libellum quendam de iure ciuili in artem redigendo, quem citat Gellius cap. 22. libri primi.*

46 *Probat ſcientiam iuris ciuilis, quamuis in artẽ digeſta non ſit, tamen facilè percipi poſſe, ab exemplo Aculeonis, & ab adiunctis rerũ, quæ in hac ſcientia traduntur: quòd materies in iure tota ſit popularis, & paucis libris comprehenſa. Caius Aculeo habuit in matrimonio materteram Ciceronis, quem Craſſus ex omnibus dilexit plurimum.* Lib. 2. de Orat.

47 *Secundum principale argumentum contra inertiam ſumitur ab adiũcta iuri ciuili delectatione, quæ declaratur ex quinque cauſis efficientibus, quarum prima eſt antiquitatis cognitio, quæ in legum libris comprehenſa, miram adfert delectationem: exempla de priſcis ceremoniis Pontificum & duodecim tabulis, atque etiam uerbis antiquarum legum reperies apud Ciceronem libro ſecundo & tertio de Legibus.*

48 *Secunda cauſa delectationis eſt ſcientia politica, quæ cernitur magna ex parte in legibus duodecim tabularum: quia leges aliæ erant de bello, aliæ de pace, aliæ de ſociis, aliæ de uectigalibus, aliæ de iure ciuium generatim deſcripto, quæ explicabant ſtatum & diſciplinam ciuitatis.*

49 *Tertia cauſa delectationis eſt philoſophia moralis, quæ dicitur eſſe poſita in libris legum, quia primi legum latores, uitæ & morum magiſtri fuerunt: & leges nihil aliud ſunt, niſi præcepta bene & ſanctè uiuendi, quæ iubent iuſta & honeſta, prohibéntque contraria: quarum cùm aliæ certis præmiis ciues excitent ad omnia genera uirtutum: aliæ propoſitis ſuppliciis reuocent eoſdem ab omnibus & ſingulis generibus uitiorum, uidentur ob eam cauſam præcepta generalia philoſophiæ moralis de uirtutibus & uitiis omnia complecti.*

50 *Vetus illa Solonis ſententia fuit, Remp. duabus rebus contineri, præmio & pœna, ut ait Cicero in epiſtolis ad Brutum.*

51 *Hic obiter irridet philoſophos, qui de moribus magis altercabantur, quàm philoſophabantur.*

52 *Auget propoſitam comparationem de legibus & philoſophia morali.*

53 *Quarta cauſa eſt, amor & charitas patriæ. Diligimus patriam: igitur mores patriæ, qui continentur legum libris, magna cum uoluptate legimus & percipimus: hic locus illuſtratur exẽplo Vlyßis, aucto collatione minorum: Vlyſſes maluit reuerti in Ithacam patriam ſterilẽ, quàm*

apud Calypſo nympham immortalis eſſe: quo igitur amore patriam noſtram, reginam imperij totius orbis terrarum complecti debemus? Calypſo apud Homerum Vlyßi promittit immortalitatem, ſi manere apud eam uelit:

Lib. 5. Odyſſ. Ἐνθάδε κ' αὖθι μένων σὺν ἐμοὶ, τόδε δῶμα φυλάσσοις,
Ἀθάνατός τ' εἴης, ἱμειρόμενός περ ἰδέσθαι
Σὴν ἄλοχον, τῆς αἰὲν ἐέλδεαι ἤματα πάντα. *id eſt,*
Si mecum maneas, tectum ſeruabimus ambo:
Immortalis eris, quantumuis tecta uidere
Patria, & uxorem, cupidus, quam cernere flagras.

Sed Vlyſſes amorem patriæ præponit immortalitati.

Ibidem paulò pòſt. Ἀλλὰ καὶ ὣς ἐθέλω, καὶ ἔλδομαι ἤματα πάντα
Οἴκαδέ τ' ἐλθέμεναι, καὶ νόστιμον ἦμαρ ἰδέσθαι. *id eſt,*
Sed uolo ſic, cunctis inuiſere & opto diebus
Noſtros, optatum patria reditúmque uidere.

Telemachus apud Homerum deſcribit Neſtori Ithacam inſulam ſterilem & montoſam;

Lib. 4. Odyſſ. Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὐδ' ἂρ δρόμοι εὐρέες, οὔτε τι λειμών,
Αἰγίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱπποβότοιο·
Οὐ γάρ τις νήσων ἱππήλατος, οὐδ' εὐλείμων,
Αἵθ' ἁλὶ κεκλίαται, Ἰθάκη δέ τι περὶ πάντων.
Aſt Ithaca nec lata uia eſt, nec peruia curru,
Et minus aptus equis, quàm capris fundus alendis:
Inſula uix ulla eſt ſpacioſa, & fertilis herbis
Cincta mari, aſt alias Ithace ſupereminet omnes.

54 *Quinta cauſa delectationis eſt ſumma prudentia, quæ cernitur in Romanis legibus: eáque augetur collatione cum legumlatoribus Græcis, ubi maiorem prudẽtiam in conſtituendis legibus tribuit Cicero ſuis, quàm Græcis: ſicut etiam facit Tuſculana prima, Rempub. noſtri maiores certè melioribus temperauerunt & inſtitutis & legibus. Cæterùm Lycurgus Lacedæmoniis leges tulit, Draco & Solõ Athenienſibus, quarũ permulta poſtea Romam tranſlata, & in duodecim tabulis perſcripta ſunt.*

55 *Craſſus ad caſtigandam oratorum ſegnitiem, docuit ſcientiam iuris primùm perfacilem eſſe, deinde periucundam: tertium principale argumentum ſequitur de iuris dignitate apud Romanos, quæ illuſtratur à diſsimilibus. In Græcia iureconſulti ſunt homines uiles & abiecti: Romæ uerò ampliſsimi & clariſsimi habentur: quod poſtremũ probatur exemplo Sexti AElij, qui uerſiculo Quinti Ennij celebratus eſt,*

Egregiè cordatus homo Catus AEliu' Sextus,

& multorum aliorum iureconſultorum, qui Romæ ſummam dignitatem obtinuerunt: ex quo genere fuiſſe accepimus M. Catonem, P. Mutium, Brutum, P. Rutilium Ruffum, Q. Tuberonem, Sextum Pompeium, &c.

56 *Secundum argumẽtum de dignitate iuris per collationem minorum exponitur: Iuris ſciẽtia non ſolùm ualet ad uſum forenſem, ſed etiam ad decus ſenectutis. Cicero libro primo de legibus, dicit ſe non recuſare, quo minus in ſenectute more patrio in ſolio ſedens de iure reſpondeat: hic locus declaratur ſimilitudine Apollinis apud Ennium loquentis, Vt Apollo dicit ſe eum eſſe, à quo omnes conſilium expetant: ſic iureconſultus ſenex eſt tanquam publicus Apollo ciuitatis: & exemplo Q. Mutij Scæuolæ ſenis, quem quotidie ſui ciues de iure conſulunt.*

57 Verſus ſunt Iambici trimetri ex Ennij tragœdia: Fabius cap. 2. lib. 9. uocat hanc figurã παρῳδίαν, cùm uerſus alicuius poëtæ in aliquam ſimilem ſententiam uſurpamus, uel ad aliã perſonam accommodamus.

58 Craſſus tranſitum facit à priuato iure ad publicum, quod pertinet ad ſtatum reipublicæ, & in ſacris ſacerdotibus, magiſtratibúſque cõſiſtit, cui etiam adiungit hiſtoriæ ſcientiam, & cognitionem oratori neceſſariam eſſe. argumentum eſt à ſimilibus,

Vt priuatis cauſis priuatum ius:

Sic publicis publicum, & hiſtoria inſeruit.

59 Expoſitis eloquentiæ cauſis natura, doctrina, & exercitatione, concluditur ad extremũ definitio perfecti oratoris, quem antea eloquentem nominauit Antonius: eáque exornatur à diſsimilibus: Non definitur à nobis neſcio quis cauſidicus, ſed excellens orator, omnibus naturæ dotibus ornatus, omnibus artium præſidiis instructus, qui poßit in ciuilibus cauſis regnare, & ea omnia quæ uelit, maieſtate orationis ciuibus ſuis imperare: quæ informatio de actore ciuiliũ cauſarum perfecto, & abſoluto uera quidem eſt: huic enim nota eſſe debent omnia, quæ Craſſus expoſuit antea: ſed diſciplina in quinque partibus inuentionis, diſpoſitionis, elocutionis, memoriæ, & actionis hãc abſolutam perſonã nõ inſtituit, cùm de tam multis artibus, quæ dicuntur oratori neceſſariæ, Dialectica tantum & Rhetorica tradantur, & quidem confuſiſſimè tradantur, ut in reliquis duobus libris explicandis probare inſtituimus: de oratore autem à cæteris artificibus diſtincto falſa eſt definitio: non enim elocutionis & pronuntiationis facultate hæc tam multa continentur quæ Craſſus in oratore definiendo comprehendit.

60 Caduceum ſceptrum eſt Mercurij, & uirga complicatis inter ſe anguibus intorta, quam caduceatores legati pacis olim præferebant, ut tuti & incolumes in hoſtium caſtris eſſent. Orator autem (ut ait Craſſus) non tam caduceo, quàm nomine oratoris incolumis uerſabitur in contentionibus ciuium, id eſt, non tam authoritate perſonæ, quàm orationis tectus & munitus erit.

61 Exornatio eſt proximæ definitionis de oratore, quòd is non tam magnificè à Rhetoribus informetur: hi enim uulgarem oratorem & cauſidicum duntaxat inſtituunt: Cicero autem in his dialogis perfectum.

62 Scæuola ad extremum retinet perſonæ ſuæ dignitatem, & grauitatẽ in cohortandis adoleſcentibus: Argumentum eſt ſimile ſumptum ex apophthegmate Socratis.

NOBIS verò, inquit Sulpitius, iſta ſunt pergrata, pérque iùcunda: ſed pauca etiam requirimus, in primíſque ea quæ valde breuiter à te Craſſe de ipſa arte percurſa ſunt, cùm illa te & non contemnere, & didiciſſe confiterere: ea ſi paulò latius dixeris, expleris omnem expectationem diuturni deſyderii noſtri: nam nunc quibus ſtudẽdum rebus eſſet, accepimus, quod ipſum eſt tamẽ magnum: ſed vias earum rerum rationémque cupimus cognoſcere. Quid ſi, inquit Craſſus, quoniam ego quò facilius vos apud me tenerẽ, veſtræ potius obſecutus ſum voluntati, quàm aut conſuetudini, aut naturæ meæ, petimus ab Antonio, vt ea quæ continet, neque adhuc protulit, ex quibus vnum libellum ſibi excidiſſe iamdudum queſtus eſt, explicet nobis, & illa dicendi mysteria enuntiet? Vt videtur, inquit

Sulpitius:nam Antonio dicente,etiam quid tu intelligas, ſentiemus.Peto igitur,inquit Craſſus,à te,buoniam id nobis Antoni hominibus ' id ætatis oneris ab horum adoleſcentiū ſtudiis imponitur, vt exponas quid iis de rebus, quas à te quæri vides,ſentias. ' Deprehenſum equidem me, inquit Antonius, planè video atque ſentio,non ſolū quòd ea requiruntur à me, quorum ſum ignarus atque inſolens, ſed quia quod in cauſis valde fugere ſoleo, ne tibi Craſſe ſuccedam, id me nūc iſti vitare non ſinunt. Verùm hoc ingrediar ad ea quæ vultis, audacius, quòd idem mihi ſpero vſu eſſe venturum in hac diſputatione,quod in dicendo ſolet, vt nulla expectetur ornata oratio. Neque enim ſum de arte dicturus, quam nunquam didici,ſed de mea conſuetudine:Ipſáque illa quæ in commentariū meum retuli, ſunt eiuſmodi, non aliqua mihi doctrina tradita, ſed in rerum vſu cauſiſque tractata: quæ ſi vobis hominibus eruditiſſimis non probabuntur, veſtram iniquitatem accuſatote,qui ex me ea quæſieritis, quæ ego neſcirem: meā facilitatem laudatote, quum vobis non meo iudicio, ſed veſtro ſtudio inductus non grauatè reſpondero. Tum Craſſus, Perge modò,inquit, Antoni. nullum eſt enim periculum ne'quid tu eloquare,niſi ita prudēter, vt neminem noſtrum pœniteat ad hunc te ſermonem impuliſſe. 'Ego verò,inquit,pergam, & id faciam quod in principio fieri in omnibus diſputationibus oportere cenſeo, vt quid illud ſit de quo diſputetur, explanetur: ne vagari & errare cogatur oratio, ſi ii qui inter ſe diſſenſerint, non idem eſſe illud de quo agitur, intelligent. Nam ſi fortè quæreretur quæ eſſet ars imperatoris, cōſtituendum putarem principio, quis eſſet imperator: qui cùm eſſet conſtitutus adminiſtrator belli gerendi,tum adiungeremus de exercitu,de caſtris,de agminibus, de ſignorum collationibus,de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de inſidiis faciendis atque vitādis,de reliquis rebus quæ eſſent propriæ belli adminiſtrandi: quarum qui eſſent animo & ſcientia compotes, eos eſſe imperatores dicerem: 'vtererque exemplis Africanorum,& Maximorum: Epaminondam atque Annibalem, atque eius generis homines nominarē. Sin autem quæreremus quis eſſet is qui ad Rempub. moderandam, vſum & ſcientiam

& ſtudium ſuum contuliſſet, definirem, hoc modo, qui quibus rebus vtilitas Reipub. pararetur augeretúrque, teneret, iíſque vteretur, hunc Reipub. rectorem, & conſilii publici authorem eſſe habendum: prædicarémque ' P. Lentulum principem illum, & Tiberium Gracchum patrem, & Q. Metellum, & P. Africanum, & C. Lælium, & innumerabiles alios cùm ex noſtra ciuitate, tum ex cæteris. Sin autem quæreretur quiſnam iuriſconſultus verè nominaretur, eum dicerem, qui legum & conſuetudinis eius, qua priuati in ciuitate vterentur & ad reſpondendum, & ad agendum, & ad cauendum, peritus eſſet: & ' ex eo genere Sex. AElium, M. Manilium, P. Mutiũ nominarem. Atque, vt iam ad leuiora artium ſtudia veniam, ſi muſicus, ſi grãmaticus, ſi poeta quæratur, poſſim ſimiliter explicare quid eorum quiſque profiteatur, & quo non amplius ab quoque ſit poſtulandum. Philoſophi denique ipſius, qui de ſua vi ac ſapientia vnus omnia penè profitetur, eſt tamen quædã deſcriptio, vt is qui ſtudeat omnium rerũ diuinarum atque humanarum vim, naturam, cauſáſque noſſe, & omnem bene viuendi rationem tenere & perſequi, nomine hoc appelletur. ' Oratorem autem, quoniam de eo quærimus, equidem non facio eundem quem Craſſus, qui mihi viſus eſt omnẽ omnium rerum atque artium ſcientiam comprehẽdere vno oratoris officio ac nomine: atq; eum puto eſſe, qui & verbis ad audiendum iucundis, & ſententiis ad probandum accommodatis vti poſſit in cauſis forenſibus atque communibus: Hunc ego appello oratorem: eúmque eſſe præterea inſtructum voce & actione & lepôre quodam volo.

1 *Scientia iuris in exercitatione Rhetorica pluribus uerbis laudata eſt, quòd oratori, id eſt, forenſi aduocato & homini politico ſit apprimè neceſſaria: deinceps præcepta Rhetoricæ artis ab adoleſcentibus requiruntur, ut quò minus per ætatem ingenio ualent, eò maius ſubſidium ab arte, quæ eſt regula prudentiæ, ſibi compararent: ſed Craſſus reucit in Antonium hanc prouinciam docendæ artis: cauſæ recuſationis in Craſſo ſunt inſolentia huius diſputationis, & pudor, de quibus antea dictum eſt: cauſa uerò cur Antonius id facere debeat, eſt cognitio Rhetoricæ artis: itaque Craſſus in adoleſcentium gratiam ſuaſor & rogator interponitur.*

2 *Metaphora eſt à Myſtis ſacerdotibus Cereris, & Proſerpinæ, quia ut hi ſua ſacra occultabant, ſic quidam Rhetores eloquentiæ præcepta occulta tenebant.*

3 *In hoc genere loquẽdi (Homines id ætatis) antiptoſis eſt elegãs & uſitata, ut apud Plautũ: Neque enim pudet id ætatis ſycophantias ſtruere.*

Et apud Ciceronem, Credo Platonem uix putaſſe ſatis conſonũ, ſi hominem id ætatis tam lon- Ad Attic.

go ſermone diutius retinuiſſet.

4 *Exordium Antonij duplicem habet modeſtiæ ſignificationem, unam in Socratica diſsimulatione Rhetoricæ artis, alteram in metu & pudore liberali: quia ueretur Antonius poſt Craſſum dicere: quem tamen pudorem ſtatim corrigit eleuando proximi ſermonis expectationẽ, quòd neque ornatè dicturus ſit, neque de arte ulla, ſed de his duntaxat rebus, quas obſeruauit: quæ omnia aptè & decorè finguntur in perſona Antonij, qui nec ualde Latinè locutus eſt, ut ait Ci-*

In Bruto. *cero: & ſuie artis diſsimulator, ut idem Cicero teſtatus eſt.*

Lib.2. de Orat. 5 *Antonius nihil de Rhetorica arte, de qua tamen rogatus erat, hoc primo dialogo reſpondet, ſed diſsimulanter & εἰρωνειχῶς oratorem longè aliter, atque Craſſus, definit, & oratorem Craſsi refellit: nam libro ſecundo perinde ſentiet de oratore, atque Craſſus primo hoc dialogo: ſic enim Craſſus libro ſecundo: Nox te, inquit, Antoni expoliuit, oratorémque reddidit: nam heſterno ſermone unius cuiuſdam operis remigem aliquem aut baiulum nobis oratorem deſcripſeras, inopem quendam humanitatis, atque inurbanum. Tum Antonius, Heri enim, inquit, hoc mihi propoſueram, ut ſi te refelliſſem, hos à te diſcipulos abducerem. Nunc Catulo & Cæſare audiente uideor non tam debere pugnare tecum, quàm quid ipſe ſentiam, dicere. Videtur autem Rhetoricæ artis explicatio in alios dialogos fuiſſe reiecta, propter Scæuolam, quem decorum nõ erat de his rebus audire: Antonius igitur inſtituendæ ad academicorum morem contradictionis gratia primam legem dialecticæ methodi uſurpat, quæ iubet rem, de qua agitur, initio definire: eámque declarat ſeptẽ exemplis, imperatorum, rectorum Reip. iureconſultorum, muſicorum, grãmaticorum, poëtarum, & philoſophorum. Eandem legem Cicero lib.2. de Finibus ex Phædro Platonis repetit: Omnis, inquit, in quærendo quæ uia quadam & ratione habetur oratio, perſcribere primùm debet, ut quibuſdam in formulis agatur ea res, ut inter quos diſſeritur, conueniat quid ſit id de quo diſſeratur: hoc poſitum in Phædro à Platone uidit Epicurus, ſenſitque in omni diſputatione id fieri oportere. Et lib.1. Offic. Omnis quæ à ratione ſuſcipitur de aliqua re inſtitutio, debet à definitione proficiſci, ut intelligatur quid ſit id, de quo diſputatur.*

6 *Ex claris imperatoribus, exempli gratia, nominantur Africani: Maior, qui ſecundo bello Punico Annibalẽ uicit, & Africam tributariã populo Romano fecit: Minor, qui tertio bello Punico Carthaginem deleuit: Q. Fabius Maximus, qui ſecũdo bello Punico Annibalẽ in Italia cũctando fregit: Epaminondas Thebanus, qui ſtrenuè & fortiter aduerſus Lacedæmonios pugna-*

Lib.6. *uit: de quo incertum fuit (ut ait Iuſtinus) uir melior, an dux eſſet: nam imperium non ſibi, ſed patriæ quæſiuit: Annibal Carthaginenſis, filius Amilcaris, qui octodecim annos cũ Romanis de imperio dimicauit, eóſque multis cladibus affecit.*

7 *Pub. Lentulus Princeps Reipub. nefarios C. Gracchi conatus refutauit: Tiberius Gracchus Pater Libertinos in urbanas tribus tranſtulit: Q. Metellus Macedonicus pater filiorum quatuor conſularium eloquens imprimis habitus eſt: & orationẽ habuit contra T. Gracchum filiũ labefactantẽ ſtatum Reip. P. Scipio Africanus & C. Lælius non ſolũ eloquẽtes, ſed optimates egregij fuerũt. Tales igitur Romani (ſicut alij plerique) in exẽplũ bonorũ Reip. principũ adduci poſſunt.*

Lib.1.digeſt. 8 *De claris iureconſultis ſcripſit Põponius: nec præterit eos, qui ab Antonio cõmemorãtur: Sextus AElius, inquit, & frater eius P. AElius, & P. Atilius maximã ſcientiã in profitendo habuerunt: & duo AElij etiam Coſſ. fuerunt: Atilius autẽ primus à populo ſapiens appellatus eſt: Sextũ AElium etiam Ennius laudauit, & extat illius liber, qui inſcribitur, Tripertita, qui ueluti cunabula iuris continet. Tripertita autem dicitur, quoniam lege duodecim tabularum præpoſita iungitur interpretatio, deinde ſubtexitur legis actio. Eiuſdem eſſe tres alij libri referuntur, quos tamen quidam negant eius eſſe: hos ſectatus eſt ad aliquid M. Cato princeps Porciæ familiæ, cuius & libri extant: ſed plurimi libri eius, ex quibus cæteri oriũtur. poſt hos fuerunt P. Mutius,*

& Brutus, & Manilius, qui fundauerunt ius ciuile. ex his Pub. Mutius decem libellos reliquit, Brutus ſeptem, Manilius tres: extant & uolumina inſcripta Manilij monumenta. illi duo conſulares fuerunt, Brutus Prætorius, Mutius etiam pontifex maximus.

9 Definitur orator ab Antonio talis, qualis eſt in proœmio ex ſententia Qu. fratris, & in dialogo ex ſententia Scæuolæ, & Menedemi definitus, & ab Antonio diſertus antea nominatus, (id eſt) ut loquimur, aduocatus forenſis, & uir politicus, mediocris prudentiæ & facultatis ad agendum cauſas ciuiles: hoc igitur inter Craſſum & Antonium intereſt, quòd ille oratorem omnibus artibus inſtruit. hic detractis multis artibus, Dialecticam in inuentione, diſpoſitione, & memoria: & Rhetoricam, in elocutione, & actione, oratori ſuo tantum relinquit: Vterque autem nomine oratoris abutitur, ad ſignificandum hominem politicum actorem ciuiliū cauſarum.

'CRASSVS verò mihi noſter viſus eſt oratoris facultatem non illius artis terminis, ſed ingenii ſui finibus, immenſis penè, deſcribere. nam & ciuitatum regēdarum oratori gubernacula ſententia ſua tradidit: in quo per mihi mirum viſum eſt, Scæuola, te hoc illi cōcedere, cùm ſæpiſſime tibi ſenatus breuiter impolitéque dicenti maximis ſit de rebus aſſenſus. M. verò Scaurus, quem non longè ruri apud ſe eſſe audio, vir regendæ Reipub. ſcientiſſimus, ſi audierit hanc authoritatem grauitatis & conſilii ſui vindicari à te Craſſe, quòd eam oratoris propriā eſſe dicas, iam credo huc veniat, & hāc loquacitatem noſtram vultu ipſo aſpectúque conterreat: qui quanquam eſt in dicendo minimè contemnendus, prudentia tamen rerum magnarum magis, quàm dicendi arte nititur. 'Neque verò ſi quis vtrunque poteſt, aut ille conſilii publici author, ac ſenator bonus, ob eam ipſam cauſam orator eſt: aut hic diſertus, aut eloquens, ſi eſt idem in procuratione ciuitatis egregius, aliquam ſcientiam dicendi copia eſt conſecutus. Multum inter ſe diſtant iſtæ facultates, longéque ſunt diuerſæ atque ſeiunctæ.' neque eadem ratione ac via M. Cato, P. Africanus, Q. Metellus, C. Lælius, qui omnes eloquentes fuerunt, orationem ſuam, & Reipub. dignitatem exornabant. Neque enim eſt interdictū aut à rerum natura, aut à lege aliqua, atque more, vt ſingulis hominibus ne amplius quàm ſingulas artes noſſe liceat. Quare nō etſi eloquētiſſimus Athenis Pericles, idémque in ea ciuitate plurimos annos princeps cōſilii publici fuit, idcirco eiuſdē hominis atque artis vtraque facultas exiſtimanda eſt: nec ſi P. Craſſus idem fuit eloquēs, & iuriſperitus, ob eam cauſam ineſt in facultate dicendi, iuris ciuils ſcientia. Nam ſi quiſque vt in aliqua arte & facultate

Liii.

excellens, aliam quoque artem ſibi aſſumpſerit, is perficiet, vt quod præterea ſciet, id eius in quo excellet, pars quædam eſſe videatur, licet iſta ratione dicamus, pila bene, & duodecim ſcrupis ludere, proprium eſſe iuris ciuilis, [*] quoniam vtrũque eorum P. Mutius optimè fecerit: eadémque ratione dicantur & quos φυσικοὺς Græci nominant, iidem poetæ, [*] quoniam Empedocles Phyſicus egregiũ poema fecerit. At hoc ne philoſophi quidem ipſi, qui omnia ſicut propria ſua eſſe, atque à ſe poſſideri volunt, dicere audẽt, geometriam aut muſicam philoſophi eſſe, [*] quia Platonem omnes in illis artibus præſtantiſſimum fuiſſe fateantur. [*] Ac ſi iam placet omneis artes oratori ſubiungere, tolerabilius eſt ſic potius dicere, vt quoniam dicendi facultas non debeat eſſe [*] ieiuna atque nuda, ſed aſperſa atque diſtincta multarum rerum iucũda quadam varietate, ſit boni oratoris, multa auribus accepiſſe, multa vidiſſe, multa animo & cogitatione, multa etiam legendo percurriſſe, neque ea vt ſua poſſediſſe, ſed vt aliena libaſſe: Fateor enim callidum quendam hunc, & nulla in re tyronem ac rudem, nec peregrinum atque hoſpitem in agendo eſſe debere. [*] Neque verò iſtis tragœdiis tuis, quibus vti philoſophi maximè ſolent, Craſſe, perturbor, quòd ita dixiſti, neminem poſſe eorum menteis qui audirent, aut inflammare dicendo, aut inflammatas reſtinguere, cùm eo maximè vis oratoris magnitudóque cernatur, niſi qui rerum omnium naturam, mores hominum atque rationes penitus perſpexerit, in quo philoſophia ſit oratori neceſſariò percipienda: quo in ſtudio hominum quoque ingenioſiſſimorum otioſiſſimorúmque totas ætates videmus eſſe contritas: quorum ego copiam magnitudinémque cognitionis atque artis non modò non contemno, ſed etiam vehementer admiror. Nobis tamen, qui in hoc populo foróque verſamur, ſatis eſt ea de moribus hominum & ſcire & dicere, quæ non abhorrent ab hominum moribus. [*] Quis enim vnquã orator magnus & grauis, cùm iratum aduerſario iudicem facere vellet, hæſitauit ob eam cauſam, quòd neſciret quid eſſet iracundia, feruórne mentis, an cupiditas puniẽdi doloris? Quis cùm cæteros animorum motus aut iudicibus, aut populo dicendo miſcere atque agitare

vellet,ea dixit quæ à philoſophis dici ſolēt:" qui partim omnino motus negant in animis vllos eſſe debere: quíque eos in iudicum mentibus cōcitent, ſcelus eos nefarium facere: partim qui tolerabiliores volunt eſſe, & ad veritatem vitæ propius accedere, permediocres, ac potius leues motus debere eſſe dicūt." Orator autem omnia hæc quæ putantur in communi vitæ conſuetudine mala ac moleſta & fugienda, multò maiora & acerbiora verbis facit: itémque ea quæ vulgò expetenda atque optabilia videntur, dicendo amplificat atque ornat: neque vult ita ſapiens inter ſtultos videri, vti qui audiant, aut illum ineptum aut græculum putent, aut etiam ſi valde probent ingenium, oratoris ſapientiam admirentur, ſe eſſe ſtultos moleſtè ferant: ſed ita peragrat per animos hominum, ita ſenſus mentéſque pertractat, vt non deſyderet philoſophorum deſcriptiones, neque exquirat oratione, ſummum illud bonum in animóne ſit, an in corpore: virtute, an voluptate definiatur: an hæc inter ſe iungi copularíque poſſint, an verò, vt qubuſdam viſum, nihil certū ſciri, nihil planè cognoſci & percipi poſſit. quarū rerum fateor magnam multiplicémque eſſe diſciplinam, & multas, copioſas, variáſque rationes. Sed aliud quiddam, longè aliud, Craſſe, quærimus. Acuto homine nobis opus eſt, & natura vſúque callido: qui ſagaciter perueſtiget quid ſui ciues, iíque homines quibus aliquid dicendo perſuadere velit, cogitent, ſentiāt, opinentur, expectent. Teneat oportet venas cuiuſque generis, ætatis, ordinis: & eorum apud quos aliquid aget, aut erit acturus, mētes ſenſúſquè deguſtet: philoſophorū autem libros reſeruet ſibi ad huiuſcemodi Tuſculani requiem atque otium: ne, ſi quādo ei dicendum erit de iuſtitia & fide, mutuetur" à Platone, qui cùm hæc exprimenda verbis arbitraretur, nouam quandam finxit in libris ciuitatem: Vſque eò illa quæ dicenda de iuſtitia putabat, à vitæ conſuetudine, & à ciuitatum moribus abhorrebant. " Quòd ſi ea probarētur in populis atque in ciuitatibus, quis tibi Craſſe conceſſiſſet, clariſſimo viro, & ampliſſimo principi ciuitatis, vt illa diceres in maxima concione tuorum ciuium, quæ dixiſti? Eripite nos ex miſeriis, eripite nos ex faucibus eorum, quorum crudelitas noſtro ſanguine non poteſt expleri:

nolite ſinere nos cuiquam ſeruire, niſi vobis vniuerſis, quibus & poſſumus, & debemus. "Omitto miſerias, in quibus, vt illi aiunt, vir fortis eſſe non poteſt: omitto fauces, ex quibus te eripi vis, ne iudicio iniquo exorbeatur ſanguis tuus: quod ſapienti negant accidere poſſe. Seruire verò non modò te, ſed vniuerſum ſenatum, cuius tum cauſam agebas, auſus es dicere: "Potéſtne virtus, Craſſe, ſeruire iſtis authoribus, quorũ tu præcepta oratoris facultate complecteris? quæ & ſemper & ſola libera eſt, "quǽque etiamſi corpora capta ſint armis, aut conſtricta vinculis, tamen ſuum ius, atque omnium rerum impunitam libertatem tenere debeat. "Quæ verò addidiſti, non modò ſenatũ ſeruire poſſe populo, ſed etiam debere: quis hoc philoſophus tam mollis, tam languidus, tam eneruatus, tam omnia ad voluptatem corporis doloremque referens, probare poſſet, ſenatum ſeruire populo, cui populus ipſe moderandi & regendi ſui poteſtatem quaſi quaſdam habenas tradidiſſet? "Itaque hæc cùm abs te diuinitus ego dicta arbitrarer, P. Rutilius Rufus, homo doctus, & philoſophiæ deditus, non tantùm parum commodè, ſed etiam turpiter & flagitioſe dicta eſſe dicebat. "Idem Q. Sergiũ Galbam, quem hominem probè noſſe & commeminiſſe ſe aiebat, pergrauiter reprehendere ſolebat, quòd is L. Scribonio quæſtionem in eum ferente, populi miſericordiam concitaſſet, cùm M. Cato Galbæ grauis atque acer inimicus aſperè apud populũ Rom. & vehementer eſſet locutus: quam orationem ipſe in Originibus ſuis expoſuit. Reprehendebat igitur Galbam Rutilius, quòd is C. Sulpitii Galli propinqui ſui Q. pupillum filium ipſe penè in humeros ſuos extuliſſet, qui patris clariſſimi recordatione & memoria fletum populo moueret, & duos filios ſuos paruos tutelæ populi commendaſſet, ac ſe, "tanquam in procinctu teſtamentum faceret ſine libra atque tabulis, populum Romanum tutorem inſtituere dixiſſet illorum orbitati. Itaque cùm & inuidia & odio populi tum Galba premeretur, his quaſi eum tragœdiis liberatum ferebat: quod item apud Catonem ſcriptum eſſe video, niſi pueris & lachrymis vſus eſſet, pœnas eum daturum fuiſſe. Hæc Rutilius valde vituperabat, & huic humilitati dicebat vel exilium fuiſſe, vel

mortem anteponendam." Neque verò hoc ſolùm dixit, ſed ipſe & ſenſit, & fecit. Nam cùm eſſet ille vir exemplum, vt ſcitis, innocentiæ, cùmque illo nemo neque integrior eſſet in ciuitate, neque ſanctior, non modò ſupplex iudicibus eſſe noluit, ſed ne ornatius quidem aut liberius cauſam dici ſuam, quàm ſimplex ratio veritatis ferebat. Paulum huic Cottæ tribuit partium diſertiſſimo adoleſcenti ſororis ſuæ filio. dixit item cauſam illam quadam ex parte Q. Mutius more ſuo, nullo apparatu, purè & dilucidè. Quòd ſi tu tunc Craſſe dixiſſes, qui ſubſidium oratori ex illis diſputationibus quibus philoſophi vtuntur, ad dicendi copiam petendum eſſe paulò antè dicebas, & ſi tibi pro P. Rutilio non philoſophorum more, ſed tuo licuiſſet dicere: quanuis ſcelerati illi fuiſſent, ſicuti fuerunt peſtiferi ciues, ſuppliciòque digni, tamen omnem eorum importunitatem ex intimis mentibus euelliſſet vis orationis tuæ: nunc talis vir amiſſus eſt, dum cauſa ita dicitur, vt ſi in illa commentitia Platonis ciuitate res ageretur. Nemo ingemuit, nemo inclamauit patronorum, nihil cuiquam doluit, nemo eſt queſtus, nemo Remp. implorauit, nemo ſupplicauit. Quid multa? pedem nemo in illo iudicio ſupploſit: credo, ne Stoicis renuntiaretur." Imitatus eſt homo Romanus & conſularis veterem illum Socratem, qui cùm omniũ ſapientiſſimus eſſet, ſanctiſſiméque vixiſſet, ita in iudicio capitis pro ſe ipſe dixit, vt non ſupplex aut reus, ſed vt magiſter aut dominus videretur eſſe iudicum. " quinetiam cùm ei ſcriptam orationem diſertiſſimus orator Lyſias attuliſſet, quam, ſi ei videretur, ediſceret, vt ea pro ſe in iudicio vteretur: non inuitus legit, & commodè ſcriptam eſſe dixit: ſed, inquit, vt ſi mihi " calceos Sicyonios attuliſſes, nõ vterer, quãuis eſſent habiles & apti ad pedem, quia non eſſent viriles: ſic illam orationem diſertam ſibi & oratoriam videri, fortem & virilem non videri." Ergo ille quoque ſic damnatus eſt, neque ſolùm primis ſententiis, qubus tantùm ſtatuebant iudices, damnarent, an abſoluerẽt: ſed etiam illis quas iterum legibus ferre debebãt. Erat enim Athenis reo damnato, ſi fraus capitalis non eſſet, quaſi pœnæ æſtimatio: & ſententia cùm iudicibus daretur, interrogabatur reus, quam quaſi æſtima-

tionem commeruiſſe ſe maximè confiteretur: quod cùm interrogatus Socrates eſſet," reſpondit ſeſe meruiſſe, vt ampliſſimis honoribus & præmiis decoraretur, & vt ei victus quotidianus in" Prytaneo publicè præberetur: qui honos apud Græcos maximus haberetur. Cuius reſponſo ſic iudices exarſerunt, vt capitis hominem innocentiſſimum condemnarent: qui quidem ſi abſolutus eſſet (quod me hercule, etiamſi nihil ad nos pertinet, tamen propter eius ingenii magnitudinem vellem) quonam modo iſtos philoſophos ferre poſſemus, qui nunc, cùm ille damnatus eſt, nullam aliam ob culpam, niſi propter dicendi inſcitiam, tamen à ſe oportere dicunt peti præcepta dicendi? Quibuſcum ego non pugno, vtrum ſit melius, aut verius: tantùm dico, & aliud illud eſſe, atque hoc: & hoc ſine illo ſummum eſſe poſſe.

1 *Antonius incipit diſputare contra oratorem Craßi. Summa diſputationis uniuerſæ eſt definitionem oratoris à Craſſo traditam peccare uitio redundantiæ, quòd oratoris facultate, neque ſcientia politica, neque philoſophia, neque ius ciuile, neque hiſtoria propriè contineatur, quas tamen artes Craſſus oratori ſuo ſubiecerat. Atque ut tota Antonij oratio facilius intelligatur, ſex ſunt contradictionis capita contra Craſſum: primum, (quòd ſcientia politica non ſit oratoris propria) illuſtratur duobus exemplis repugnantibus: Scæuola & Scaurus habent ſcientiam politicam, nec tamen oratores ſunt: ergo ſcientia politica non eſt oratoris propria. Cicero in Bruto non ita iudicat, ut Antonius, Scæuolam fuiſſe impolitum, & in dicẽdo rudem, ſed contrà, ſcribit eius elegantiam ſatis ex his orationibus, quas reliquit, eſſe cognitam: non ergo abſolutè dicatur impolitus Scæuola, ſed comparatione Craßi, & aliorum excellentium oratorum, qui melius & ornatius dicerent. M. AEmylius Scaurus plus prudentiæ habuit, quàm eloquentia. In Scauri oratione ſapientis hominis & recti grauitas, & naturalis quædam inerat authoritas, non ut cauſam, ſed teſtimoniũ dicere putares, cùm pro reo diceret: hoc dicendi genus ad patrocinia mediocriter aptum uidebatur, ad ſenatoriam uerò ſententiam, cuius erat ille princeps, uel maximè: ſignificabat enim non prudentiam ſolùm, ſed (quod maximè rem continebat) fidem.*

Cic. in Bruto.

2 *Occupat Antonius hoc argumẽtum. Poteſt idem eſſe orator & ſenator bonus: ergo ſcientia politica eſt oratoris propria. cui reſpondet à diſsimilibus: quia licet multæ & uariæ artes in eodem homine poßint eſſe, ſingulæ tamen ſua propria natura & ratione conſtant, & inter ſe diſtinguuntur. Qui locus declaratur exemplis Catonis, Africani, Metelli, Lælij, qui alia ratione eloquentes, alia boni ſenatores fuerunt.*

3 *Exempla item alia ſunt ad diſtinguendam eloquentiam ab aliis artibus, quæ quidem aptißimè & uerißimè conueniunt: artes enim etſi uſu perſæpe coniunguntur, præceptis tamen ſuis & facultatibus diſtinguendæ ſunt: Itaque non ſi Pericles optimus ſenator & orator fuit, idcirco politica & rhetorica una & eadem ars eſt: aut politica rhetoricæ pars exiſtimanda eſt: idémque dicere libebit de cæteris artibus, quæ in uno & eodem homine cernuntur. Pericles orator grandis ab Ariſtophane poëta fulgurare, tonare, totam Græciam permiſcere dictus eſt: idémque quadraginta annos (ut quidam ſcribunt) Athenas adminiſtrauit.*

4 Fabius quoque ſcribit, P. Mutium Scæuolam duodecim ſcrupis bene luſiſſe: qui ludus exponitur ab Ouidio,

Eſt genus in totidem tenui ratione redactum
Spicula, quot menſes lubricus annus habet.
Parua tabella capit ternos utrinque lapillos:
In qua uiciſſe eſt, continuaſſe ſuos.

Et à Martiale,

Hæc mihi biſſeno numeratur teſſera puncto:
Calculus hic gemino diſcolor hoſte perit.

nec tamen conſequens eſt, ut, quia Scæuola pila & duodecim ſcrupis bene luſit, uterque ludus ſit pars iuris prudentiæ, ſed ita potius dicendum eſt in Scæuola tres diuerſas artes fuiſſe: unam pilæ, alteram ſcruporum, tertiam iuris ciuilis.

5 Empedocles Agrigentinus ex Sicilia, philoſophus idem & poëta fuit, ſcientiámque Pythagoreorum de natura & rebus occultis carmine cecinit. de quo eſt illud elogium Lucretij,

Quorum Agragantinus cumprimis Empedocles eſt,
Inſula quem Triquetris terrarum geſsit in oris,
Rebus opima bonis, multa munita uirum ui.
Nil tamen hoc habuiſſe uiro præclarius in ſe,
Nec ſanctum magis, & mirum, carúmque uidetur.
Carmina quinetiam diuini pectoris eius
Vociferantur, & exponunt præclara reperta:
Vt uix humana uideatur ſtirpe creatus.

Non tamen quia Empedocles poëta, & phyſicus fuit, idcirco poëſis & phyſica una & eadem res eſt: nam ille alia atque alia ratione poëta, phyſicúſque fuit.

6 Plato philoſophiam de moribus à Socrate, mathematicam diſciplinam à Theodoro, & Euclide, Pythagoraiſque philoſophis, Archyta Tarentino, Euryto, & Philolao didicit: quæ artes quamuis in uno & eodem Platone magnæ & illuſtres fuerint, eædem tamen non ſunt, ſed ratione & præceptis ſeparatæ & diſtinctæ.

7 Hæc diſtinctio ueriſsima eſt: quia ſinguli in ſuis ſtudiis artifices multa ex aliis artibus noſſe debent ad uſum ſuæ artis perfectè tractandum, quæ tamen non ſunt eorum arti ſubiecta: itaque ut orator multiplicem artium ſcientiam teneat, non protinus eam ut ſuam poſsidebit, ſed ut alienam aſſumet ad ornatum & tractationem eloquentiæ forenſis.

8 In hac oratione delectant animum illuſtres uerborum metaphoræ ſumptæ ex his rebus, quarum cogitatio nobis facilè occurrit, ut ſunt ieiuna, nuda, aſperſa, dictincta, auribus accipere, legendo percurrere, ſuum poſsidere, alienum libare, tyro in aliqua re & rudis, peregrinus & hoſpes in agendo.

9 Secundum contradictionis caput contra philoſophiam, quam Craſſus tribuit oratori, declaratur à diſsimilibus. Philoſophi omnem ætatem ſuam in ſtudiis conſumunt: oratori ſatis eſt hanc ſcientiam deguſtaſſe.

10 Proxima diſſimilitudo declaratur exemplis, quibus intelligitur affectus diſsimiliter ab oratore & philoſopho tractari: quia ille tantum conſyderat, quemadmodum mouere uel placare poſsit auditorem: hic uerò affectuum ſcientiam definitè & diſtinctè & ſubtiliter explicat.

11 Stoici dicunt omnem affectum eſſe uitioſum, eóque prorſus carere ſapientem: itaque ſcelus eſſe, ſiquis dicendo iudicem commoueat, & aliquo affectu perturbet. Peripatetici uerò quoſdam affectus uitioſos faciunt, metum languidum, iram excandeſcentem, effrenatam libidinem:

quoſdam moderatos, circa quos uirtutes quædam uerſantur, ut fortitudo, manſuetudo, temperantia: ſed nomine tantùm inter ſe pugnant, quia Stoici nomine affectus uitioſum duntaxat & irrationalem, Peripatetici uerò etiam moderatum & laudabilem affectum comprehendi & intelligi uolunt. lege Ciceronem in Tuſculanis quæſtionibus.

12 Antonius commoratur in diſtinctione oratoris & philoſophi, eúmque locum illuſtrat à diſsimilibus: Orator tractabit res populares, non autem perſequetur reconditas & abſtruſas philoſophorum quæſtiones de moribus.

13 Plato decem libris πολιτειῶν, ἢ περὶ δικαίου commentitiam ciuitatem deſcripſit & instituit, non qualem in hominum cœtu illam agnouiſſet, ſed quam animo & cogitatione optimam & excellentiſsimam ſibi finxiſſet, idque teſtatur ad finem libri noni, μανθάνω, ἔφη, ἐν ᾗ νῦν διήλθομεν οἰκίζοντες, πόλει, λέγεις τῇ ἐν λόγοις κειμένῃ· ἐπεὶ γῆς γε οὐδαμοῦ εἶναι αὐτὴν οἶμαι, ἀλλ' ἦν δ' ἐγὼ ἐν οὐρανῷ ἴσως παράδειγμα ἀνάκειται τῷ βουλομένῳ ὁρᾶν, καὶ ὁρῶντι ἑαυτὸν κατοικίζειν· διαφέρει δ' οὐδὲν εἴ τέ που ἔστιν, ἢ που ἔσται, τὰ γὰρ ταύτης μόνης ἂν πράξειεν, ἄλλης δ' οὐδεμιᾶς. εἰκός γ' ἔφη. Intelligo, inquit, in ea ciuitate, quam nunc authores explicauimus, dicis, quæ quidem in uerbis ſita eſt, in terris autem hanc nuſquam eſſe arbitror, ſed in cælo, inquam, fortaſſe exemplum extat ei qui intueri uelit, & cùm intuitus fuerit ſeipſum inſtruere: nihil autem refert, ſit uſpiam, an futura ſit: quæ enim huius ſunt, uir ille fecerit. quæ uerò alterius, nequaquam: ueriſimile eſt inquit.

14 Exẽplum eſt ex oratione Craſsi ſumptũ, qua inuectus eſt in equeſtrẽ ordinẽ, iudiciorum poteſtate nequiter abutentem, quo quidem exẽplo probat Antonius aliter forẽſem oratorẽ, aliter philoſophum loqui & ſentire. Itaque hanc orationẽ Craſsi partibus ſingulis confutat ex opinione Stoicorum philoſophorum. hic locus citatur etiam paradoxo quinto, & Stoicè refutatur.

15 Primus locus confutatur ab authoritate & teſtimonio Stoicorum, qui negant ſapientem miſerum unquam eſſe, quia ſemper ſit beatus.

16 Secundus locus orationis refutatur ab aduerſis. Virtus ſemper & ſola libera eſt: non igitur ſeruire poteſt.

17 Cicero libro tertiò de finibus, Rectè etiam inuictus, cuius etiam ſi corpus conſtringatur, animo tamen iniici uincula nulla poſſunt.

18 Tertius locus orationis refutatur à contrariis relatis, Senatus imperat Pop. Romano, non igitur ſeruit.

19 Adiungit Antonius teſtimonium P. Rutilij Ruffi ad damnandam Craſsi orationem ex opinione philoſophorum. Hic Rutilius fuit doctus uir, & Græcis literis eruditus, Panætij auditor, propè perfectus in Stoicis, ut ait Cicero in Bruto.

20 Alterum exemplum eſt de Sergio Galba, qui contra fidem interpoſitam, interfectis nouem millibus Luſitanorum, multiſque aliis direptis, delatus à Lu. Scribonio tribuno plebis, & accuſatus à Catone, cùm odio populi premeretur, & iam damnandus uideretur, multis lachrymis & fletibus ſe iudicio eripuit. de quo Cicero in Bruto, & Fabius cap. 6. lib. 2.

21 Similitudo à militibus, qui impendente grauiore prælio, tribus aut pluribus commilitonum audientibus hæredem aliquem ſine tabulis & ſine libra nominabant: idque teſtamentum in procinctu, id eſt apparatu bellico factum eſſe dicebatur.

22 Tertium exemplum eſt de Rutiliana cauſa ſuperioribus diſsimile: Pub. Rutilius Ruffus inuiſus equeſtri ordini, quia legatus C. Marij Aſiam à publicanorum iniuriis & rapinis defenderat, falſo crimine repetundarum accuſatus, damnatus ab equitibus, & in exilium miſſus eſt, cùm ille ſimpliciter cauſam ſuam egiſſet, nullis interpoſitis affectibus ad commouendam miſericordiam iudicum: hic igitur philoſophus aliter dixit in foro, atque oratores

dicere ſolent. Et cùm eſſent eo tempore eloquentiſsimi uiri L. Craſſus, & M. Antonius conſulares, eorum adhibere neutrum uoluit: dixit ipſe pro ſeſe. & pauca C. Cotta, quòd ſororis erat filius, & is quidem tamen ut orator, quãquam erat admodum adoleſcens: ſed Q. Mutius enucleatè ille quidem, & politè, ut ſolebat, nequaquam tamen ea ui atque copia, quam genus illud iudicij & magnitudo cauſæ poſtulabat, ut ait Cicero in Bruto.

23 *Quartum exemplũ Socratis eſt philoſophi, qui à tribus calumniatoribus Anyto, Lycone, & Melito, falſo impietatis crimine accuſatus eſt: accuſationis capita hæc erant, ut ait Laertius, Socrates iura à maioribus inſtituta uiolat: deos antiquos eſſe negat: noua dæmonia inducit: iuuentutem corrumpit: pœna illi mors eſto. Vbi Socrates ipſe noluit oratorum more pro ſe cauſam dicere, ſed ita egit, non ut ueniam deprecaretur à iudicibus, ſed ut præmia & honores ampliſsimos in ciuitate peteret.*

24 *Fuit Lyſias ipſe in cauſis quidem forẽſibus non uerſatus, ſed egregiè ſubtilis ſcriptor atque elegans, & quem iam propè audeas oratorem perfectum dicere. Cùm ille Socrati recitaret orationem, quam pro eo ſcripſiſſet: Bona (inquit Socrates) oratio tua eſt ò Lyſia, neque tamẽ mihi conuenit: erat enim hæc iudiciorum conſuetudini uicinior, quàm ut philoſopho conuenire uideretur. Quærenti Lyſiæ, cur, ſi bona eſſet, ei quoque apta non eſſet oratio? Nónne, inquit, ueſtes & calcei ſpecioſi eſſe poſſunt, neque tamen mihi conuenire? Socrates igitur inhoneſtam ſibi credidit orationem, quam illi Lyſias reo conſcripſerat: & tum maximè ſcribere litigatoribus, quæ illi pro ſe dicerent, erat moris, atque ita iuri quo nõ licebat pro altero dicere, fraus adhibebatur.* Cic. in Bruto. Diog lib. 2. Fab. lib. 2.

25 *Sicyon urbs non procul à Coryntho, ubi molles & muliebres calcei olim fiebãt. Lucilius,*
Et pedibus laus Sicyonia demit honeſta.

26 *Damnatus eſt Socrates, quia cõtempſit forẽſem & oratorium dicendi morẽ, & damnatus primùm eſt ducentis octoginta una ſententiis, ut ait Laërtius: Tractantibus autem inter ſe iudicibus, quã pœna dignus eſſet, dixit ſe ſoluturum uiginti quinque drachmas: ſed his tumultuãtibus, exiſtimo, inquit, propter eas res, quas geſsi, me in Prytaneo publicè ali debere: tum adiectis aliis octoginta ſententiis damnatus, & in uincula coniectus, paucis pòſt diebus mortiferum uenenum bibit.*

27 *Verba Socratis ſunt apud Platonem in apologia,* οὐκ ἔσθ' ὅτι μᾶλλον, ὦ ἄνδρες ἀθηναῖοι, πρέπει οὕτως ὡς τὸν τοιοῦτον ἄνδρα ἐν πρυτανείῳ σιτεῖσθαι, πολύ τι μᾶλλον, ἢ εἴ τις ὑμῶν ἵππῳ, ἢ ξυνωρίδι, ἢ ζεύγει νενίκηκεν ὀλυμπιάσιν· ὁ μὲν γὰρ ὑμᾶς ποιεῖ εὐδαίμονας δοκεῖν εἶναι· ἐγὼ δὲ εἶναι· καὶ ὁ μὲν τροφῆς οὐδὲν δεῖται, ἐγὼ δὲ δέομαι. εἰ οὖν δεῖ με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τούτου τιμῶμαι τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως. *id eſt, Nónne multò magis conuenit eũ uirum in Prytaneo nutrire, quàm eum qui aut equo, aut bigis, aut iugo in Olympico certamine uicit? Is enim facit, ut uos fœlices eſſe uideamini: ego uerò ut ſitis: alimẽtis hic non eget, ego egeo: itaque ſi mihi pro merito præmium tribuatis, equidem merui, ut mihi uictus in Prytaneo detur.*

28 *Prytaneum, locus erat Athenis, quem Phauorinus ita deſcribit,* πρυτανεῖον τὸ κοινὸν ταμιεῖον, καὶ οἰκίσκος παρὰ τοῖς ἀθηναίοις, ὅπου αἱ κοιναὶ εὐεργεσίαι, καὶ σιτήσεις ἐδίδοντο, *Prytaneum communiter promptuarium, & domuncula apud Athenienſes, unde communes liberalitates & annona dabantur. Et Suidas his uerbis,* πρυτανεῖον παρὰ τοῖς ἀθηναίοις οἰκίσκος δημόσιος, ἔνθα ἐσιτοῦντο δημοσίᾳ οἱ τοιαύτης τιμῆς παρ' αὐτοῖς τυχόντες· περισπούδαστον δ' ἦν τῆς τοιαύτης δωρεᾶς τυχεῖν· ἐπὶ γὰρ μεγάλοις κατορθώμασι τὴν τοιαύτην ἀπεδίδοντο χάριν· ἢ πρὸς ταμιεῖον, ἔνθα ἦν πῦρ ἄσβεστον· καὶ ηὔχοντο. *id eſt, Prytaneum apud Athenienſes, domuncula publica ubi alebantur publicè, qui huiuſmodi honorem apud ipſos*

conſecuti fuiſſent: in ſummis autem uotis erat huiuſmodi donum conſequi : propter enim magna officia tale beneficium reddebant : aut ignis promptuarium, ubi ſeruabatur ignis, qui nunquam extinguebatur, & precabantur.

'N A M quòd ius ciuile, Craſſe, tã vehementer amplexus es, video quid egeris : & tum cũ dicebas, videbã. Primùm Scæuolæ te dedidiſti, quẽ omnes amare meritiſſimò pro eius eximia ſuauitate debemus: ' cuius artem cùm indotatam eſſe atque incomitatam & incomptam videres, verborum eam dote locupletaſti & ornaſti. Deinde quòd in ea tu plus operæ laboríſque conſumpſeras, cùm eius ſtudii tibi & hortator & magiſter eſſet domi, veritus es, niſi iſtam artem oratione exaggeraſſes, ne operam perdidiſſes. Sed ego ne cum iſta quidẽ arte pugno: ſit ſanè tanta, quantam tu illam eſſe vis. Etenim ſine controuerſia & magna eſt, & latè patet, & ad multos pertinet, & ſummo in honore ſemper fuit, & clariſſimi ciues ei ſtudio & ſemper præfuerunt, & etiã hodie præſunt. Sed vide Craſſe, ne dum nouo & alieno ornatu velis ornare iuris ciuilis ſcientiam, ſuo quoque eam conceſſo & tradito ſpolies atque denudes.' Nam ſi ita diceres, qui iuriſconſultus eſſet, eſſe eum oratorem: itémque qui eſſet orator, iuris ciuilis eundem eſſe conſultum: præclaras duas arteis conſtitueres, atque inter ſe pares, & eiuſdem ſocias dignitatis: nunc verò iuriſconſultum ſine hac eloquentia de qua quærimus, fateris eſſe poſſe, fuiſſéque plurimos: oratorem negas, niſi illam ſcientiam aſſumpſerit eſſe poſſe: ' Ita & tibi iuriſconſultus ipſe per ſe nihil niſi leguleius quidã, cautus & acutus, præco actionum, cautor formularum, auceps ſyllabarum. Sed quia ſæpe vtitur orator ſubſidio iuris in cauſis, idcirco iſtam iuris ſcientiam eloquentiæ tanquam ancillulam pediſſequámque adiunxiſti. ' Quòd verò impudentiam admiratus es eorum patronorum, qui aut cùm parua neſcirent, magna profiterentur : aut ea quæ maxima eſſent in iure ciuili, tractare auderent in cauſis, cùm ea neſcirent, nũquámque didiciſſent : vtriuſque rei facilis eſt & prompta defenſio. Nam neque illud eſt mirãdum, qui quibus verbis ' coemptio fiat, neſciat, eundem eius mulieris quæ coemptionem fecerit, cauſam poſſe defendere. Nec ſi parui nauigii & magni eadem eſt in gubernando ſciẽtia, idcirco qui quibus verbis herciſcendi

oporteat, neſciat, idem' herciſcundæ familiæ cauſam agere non poſſit. 'Nam quod maximas centũuirales cauſas in iure poſitas protuliſti, quæ tandem earũ cauſa fuit quæ ab homine eloquẽti iuris imperito non ornatiſſimè potuerit dici? quibus quidem in cauſis omnibus, ſicut in ipſa M. Curii, quæ abs te nuper eſt dicta, & in C. Hoſtilii Mancini controuerſia, atque in eo puero qui ex altera natus erat vxore non remiſſo nuntio ſuperiori, fuit inter peritiſſimos homines ſumma de iure diſſenſio. Quæro igitur quid adiuuerit oratorem in his cauſis iuris ſcientia: cùm hic iuriſconſultus ſuperior fuerit diſceſſurus, qui eſſet non ſuo artificio, ſed alieno, hoc eſt, nõ iuris ſcientia, ſed eloquentia ſuſtentatus. Equidem hoc ſæpe audiui, cùm ædilitatem P. Craſſus peteret, eúmque maior natu etiam conſularis Sergius Galba aſſectaretur, quòd Craſſi filiam Caio filio ſuo deſpondiſſet, acceſſiſſe ad Craſſum conſulendi cauſa quendam ruſticanum: qui cùm Craſſum ſeduxiſſet, atque ad eum retuliſſet, reſponſúmque ab eo verum magis, quàm ad ſuam rem accommodatum abſtuliſſet, vt eum triſtem Galba vidit, nomine appellauit, quæſiuítque qua de re ad Craſſum retuliſſet: ex quo vt audiuit, commotúmque vt vidit hominẽ, Suſpenſo, inquit, animo & occupato Craſſum tibi reſpondiſſe video. deinde ipſum Craſſum manu prehendit, & Heus tu, inquit, quid tibi in mentem venit ita reſpondere? Tum ille fidenter, homo peritiſſimus, confirmare ita ſe rem habere vt reſpõdiſſet, nec dubium eſſe poſſe. Galba autem alludens variè & copioſè, multas ſimilitudines afferre, multáque pro æquitate contra ius dicere: atque illum, cùm diſſerendo par eſſe non poſſet (quanquam fuit Craſſus in numero diſertorum, ſed par Galbæ nullo modo) ad authores confugiſſe, & id quod ipſe diceret, & in P. Mutii fratris ſui libris, & in Sex. AElii cõmentariis ſcriptum protuliſſe, ac tamen cõceſſiſſe Galbæ diſputationem ſibi probabilem & propè veram videri.' Attamen quæ cauſæ ſunt eiuſmodi, vt de earum iure dubiũ eſſe nõ poſſit, omnino in iudicium vocari non ſolent. Num quis eo teſtamẽto quod paterfamilâs antè fecit, quàm ei filius natus eſt, hæreditatẽ petit? Nemo: quia conſtat agnaſcendo rumpi teſtamentum. Ergo in hoc genere iuris iudicia nulla ſunt. Licet igitur impunè

oratori omnem hanc partem iuris in controuerſiis ignorare: quæ pars ſine dubio multò maxima eſt. In eo autem iure quo de ambigitur inter peritiſſimos, non eſt difficile oratori eius partis quancunque defendat, authorem aliquem inuenire, à quo cùm "amentatas haſtas acceperit,ipſe eas oratoris lacertis viribúſque torquebit." Niſi verò(bona venia huius optimi viri dixerim Scæuolæ) tu libellis aut præceptis ſoceri tui cauſam M.Curii defendiſti.Nónne arripuiſti patrocinium æquitatis, & defenſionem teſtamentorum, ac voluntatis mortuorum? Ac mea quidem ſententia(frequens enim te audiui, atque affui) multò maiorem partem ſentētiarum ſale tuo & lepôre & politiſſimis facetiis pellexiſti, cùm & illud nimium acumen illuderes, & admirarere ingenium Scæuolæ, qui excogitaſſet naſci prius oportere, quàm emori: cúmque multa colligeres & ex legibus, & ex ſenatuſconſultis, & ex vita ac ſermone communi, non modò acutè, ſed etiam ridiculè ac facetè: vbi ſi verba non rem ſequeremur, confici nihil poſſet. Itaque hilaritatis plenum iudicium ac lætitiæ fuit: in quo quid tibi iuris ciuilis exercitatio profuerit, non intelligo: dicendi vis egregia,ſumma feſtiuitate & venuſtate coniuncta,profuit.Ipſe ille Mutius paterni iuris defenſor,& quaſi patrimonii propugnator ſui, quid in illa cauſa cùm contra te diceret, attulit, quod de iure ciuili depromptum videretur?quam legem recitauit? quid patefecit dicendo quod fuiſſet imperitis occultius?nempe eius omnis oratio verſata eſt in eo, vt ſcriptū plurimùm valere oportere defenderet. At hoc in genere pueri apud magiſtros exercētur omnes, cùm in eiuſmodi cauſis aliàs ſcriptum, aliàs æquitatem defendere docentur." Et, credo, in illa militis cauſa ſi tu aut hæredem aut militem defendiſſes,ad Hoſtilianas te actiones,non ad tuam vim & oratoriam facultatem contuliſſes. Tu verò vel ſi teſtamentum defenderes, ſic ageres,vt omne omnium teſtamentorum ius in eo iudicio poſitum videretur: vel ſi cauſam ageres militis, patrem eius, vt ſoles,dicendo à mortuis excitaſſes,ſtatuiſſes ante oculos,complexus eſſet filium, flénſque eum Centumuiris commendaſſet: lapides me hercule omnes flere ac lamentari coegiſſes: vt totum illud, "VTI lingua nuncupaſſit,non in XII tabulis,

quas tu omnibus bibliothecis anteponis, ſed in magico carmine ſcriptum videretur." Nam quòd inertiam accuſas adoleſcentium, qui iſtam artem primùm facillimam non ediſcãt, hæc quàm ſit facilis, illi viderint qui eius artis arrogãtia, quaſi difficillima ſit, ita ſubnixi ambulant: deinde etiam tu ipſe videris, qui eam artem facilem eſſe dicis, quam concedis adhuc artem omnino non eſſe, ſed aliquando ſiquis aliam artem didicerit, vt hanc artem efficere poſſit, tum eſſe illam artem futuram: deinde quòd ſit plena delectationis, in qua tibi remittunt omnes iſtam voluptatem, & ea ſe carere patiuntur: " nec quiſquam eſt eorum, qui, ſi iam ſit ediſcendum ſibi aliquid, nõ Teucrum Pacuuii malit, quàm Manilianas venalium vendẽdorum leges ediſcere." Tu autem quòd amore patriæ cenſes nos noſtrorum maiorum inuenta noſſe debere, non vides veteres leges aut ipſas ſua vetuſtate conſenuiſſe, aut nouis legibus eſſe ſublatas?" Quòd verò viros bonos iure ciuili fieri putas, quia legibus & præmia propoſita ſint virtutibus, & ſupplicia vitiis: equidem putabam virtutem hominibus (ſi " modò tradi ratione poſſit) inſtituendo & perſuadendo, non minis & vi ac metu tradi: nam ipſum quidem illud etiam ſine cognitione iuris, quàm ſit bellum cauere malũ, ſcire poſſumus." De me autem ipſo, cui vni tu cõcedis vt ſine vlla iuris ſcientia tamen cauſis ſatiſfacere poſſim, tibi hoc Craſſe reſpondeo, neque me vnquam ius ciuile didiciſſe, neque tamen in iis cauſis quas in iure poſſem defendere, vnquam iſtam ſcientiam deſyderaſſe. Aliud eſt enim eſſe artificem cuiuſdam generis atque artis, aliud in communi vita & vulgari hominum conſuetudine non hebetem nec rudem. Cui noſtrum non licet fundos noſtros obire, aut res ruſticas vel fructus cauſa vel delectationis inuiſere? tamen nemo tam ſine oculis, tam ſine mente viuit, vt quid ſit ſementis ac meſſis, quid arborum putatio ac vitium, quo tẽpore anni, aut quo modo ea fiant, omnino neſciat. Num igitur ſi cui fundus inſpiciendus, aut ſi mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandũ villico ſit, " Magonis Carthaginenſis ſunt libri perdiſcẽdi? an hac communi intelligentia contenti eſſe poſſumus? Cur ergo non

n.i.

iidem in iure ciuili, præſertim cùm in cauſis,& in negotiis, & in foro conteramur, ſatis inſtructi eſſe poſſimus ad hoc duntaxat, ne in noſtra patria peregrini atque aduenæ eſſe videamur? " Ac ſi iam ſit cauſa aliqua ad nos delata obſcurior, difficile,credo, ſit cum hoc Scæuola communicare : quanquam ipſi omnia, quorum negotium eſt,conſulta ad nos & exquiſita deferunt. " An verò ſi de re ipſa,ſi de finibus,cùm in rēpræſentem non venimus,ſi de tabulis & præſcriptionibus controuerſia eſt,cōtortas res & ſæpe difficiles neceſſariò perdiſcimus: ſi leges nobis,aut ſi hominum peritorum reſponſa cognoſcēda ſunt, veremur, ne ea, ſi ab adoleſcentia iuri ciuili minus ſtuduerimus,non queamus cognoſcere?" Nihilne igitur prodeſt oratori iuris ciuilis ſcientia?Non poſſum negare prodeſſe vllam ſcientiam, ei præſertim, cuius eloquentia copia rerum debeat eſſe ornata:ſed multa & magna & difficilia ſunt ea quæ ſunt oratori neceſſaria : vt eius induſtriam in plura ſtudia diſtrahere nolim . Quis neget opus eſſe oratori in hoc oratorio motu ſtatúque,Roſcii geſtū & venuſtatem? tamen nemo ſuaſerit ſtudioſis dicendi adoleſcentibus in geſtu diſcēdo hiſtrionum more elaborare. Quid eſt oratori tam neceſſariū, quàm vox?tamen me authore nemo dicendi ſtudioſus, Græcorum more & tragœdorum,voci ſeruiet,qui & annos complures ſedentes declamitant, & quotidie antè quàm pronuntient, vocem cubātes ſenſim excitant,eandémque,cùm egerunt, ſedentes ab acutiſſimo ſono vſque ad grauiſſimum ſonum recipiūt, & quaſi quodāmodo colligūt. Hoc nos ſi facere velimus, antè condēnentur ii quorū cauſas receperimus, quàm toties quoties præſcribitur, " Pæanem aut Nomionē citarimus. Quòd ſi in geſtu,qui multum oratorem adiuuat:& in voce,quæ vna maximè eloquentiam vel commendat, vel ſuſtinet, elaborare nobis non licet,ac tantùm in vtroque aſſequi poſſumus, quātum in hac acie quotidiani muneris ſpatii nobis datur: quāto minus eſt ad iuris ciuilis perdiſcendi occupationem deſcendendum? quod & ſummatim percipi ſine doctrina poteſt, " & hanc habet ab illis rebus diſſimilitudinem, quòd vox & geſtus ſubitò ſumi, & aliunde arripi non poteſt : iuris vtilitas ad quā-

que cauſam, quanuis repentè, vel à peritis, vel de libris depromi poteſt. Itaque illi diſertiſſimi homines miniſtros habent in cauſis iuriſperitos, cùm ipſi ſint peritiſſimi, & qui, vt abs te paulò antè dictum eſt, pragmatici vocantur. In quo noſtri omnino melius multò, quòd clariſſimorum hominum authoritate leges & iura tecta eſſe voluerunt. Sed tamen non fugiſſet hoc Græcos homines, ſi ita neceſſe eſſe arbitrati eſſent, oratorem ipſum erudire in iure ciuili, non ei pragmaticum adiutorem dare. [1] Nam quod dicis ſenectutem à ſolitudine vindicari iuris ciuilis ſcientia, fortaſſe etiam pecuniæ magnitudine. [1] Sed nos non quid nobis vtile, verùm quid oratori neceſſarium ſit, quærimus: quanquam (quoniam multa ad oratoris ſimilitudinem ab vno artifice ſumimus) ſolet idem Roſcius dicere, ſe, quo plus ſibi ætatis accederet, eo tardioreis tibicinis modos, & cantus remiſſiores eſſe facturum. Quòd ſi ille adſtrictus certa quadam numerorum moderatione & pedum, tamen aliquid ad requiem ſenectutis excogitat, quanto facilius nos non laxare modos, ſed totos mutare poſſumus? [2] Neque enim hoc te Craſſe fallit, quàm multa ſint & quàm varia genera dicendi, & quod haud ſciam an tu primus oſtenderis, qui iam diu multò dicis remiſſius & lenius quàm ſolebas: neque minus hæc tamē tua grauiſſimi ſermonis lenitas, quàm illa ſumma vis & contentio probatur: multíque oratores fuerunt, vt illum Scipionem audiuimus, & Lælium, qui omnia ſermone conficerent paulò intentiore: nunquam, vt Sergius Galba, lateribus aut clamore contenderent. Quòd ſi iam hoc facere non poteris, aut noles, vereris ne tua domus, talis & viri, & ciuis, ſi à litigioſis hominibus non colatur, à cæteris deſeratur? [2] Equidē tantum abſum ab iſta ſententia, vt non modò non arbitrer ſubſidium ſenectutis in eorum qui conſultum veniant, multitudine eſſe ponendum, ſed [2] tanquam portum aliquem expectem iſtam quam tu times, ſolitudinem. Subſidiū enim belliſſimum exiſtimo eſſe ſenectuti otium.

1 *Tertium contradictionis eſt de iure ciuili, quod magnificentius ornatum ait eſſe à Craſſo duabus de cauſis: & quòd Scæuolæ, & quòd ſibi ipſi Craſſus gratificari vellet.*

2 *Ars iuris ciuilis dicitur indotata & incompta, quia leges ſimplici & nuda oratione*

conſcriptæ ſint,ſine ullis magnis troporum & figurarum ornamentis.

3 Antonius multis rebus conceſſis,diſputat iuriſprudẽtiam à Craſſo parum aptè laudari: ſyllogiſmus connexus hoc modo fit,

> Si Craſſus diceret omnem iureconſultum eſſe oratorem,& contrà,faceret duas artes pares inter ſe,& ſocias eiuſdem dignitatis,eloquentiam & iuris prudentiam:
>
> Sed Craſſus non id dicit, quia putat iuris ſcientiam poſſe ſine eloquentia conſiſtere, eloquentiam uerò ſine iure ciuili non putat eſſe:
>
> Itaque duas artes pares non facit,ſed iuris ſcientiam quaſi eloquẽtiæ ancillulam ſtatuit.

4 Definitur extenuationis & cõtemptus cuiuſdam gratia Iureconſultus Leguleius aliquis & formularius, qui contemptis reliquis artibus, album & rubricam ſequitur : cautus ad promidendum & cauendum iure,acutus ad cogitandum,& inueniendum quod conſultoribus reſpondeat.Præco & quaſi promulgator actionum,admonens quomodo quæque cauſa agenda ſit: cantor formularum,qui præſcribit formulas teſtamentorum & ſtipulationum, ne ſui clientes decipiantur:anceps ſyllabarum qui in ſingulis penè ſyllabis immoratur,ut controuerſiam facere uel tollere poſsit:ſic pro Cecinna ait Cicero, Tum aucupia uerborum & literarum tendiculas in inuidiam uocant.

5 Antonius ſequitur eum ordinẽ in refellendo,quem Craſſus in oratione ſua tenuit: ac primùm eleuat quæ dicta ſunt à Craſſo de impudentia cauſidicorum qui ius ciuile neſciunt, utrúrque duobus exemplis ut coemptionis,& hereiſcundæ familiæ : in quo toto genere conſequentis reprehenſionis academicorum more & inſtituto diſputat Antonius : & certè Cicero in hoc oratorio dialogo uidetur maluiſſe contrarias de oratoris definitione diſputationes ad Græcorum conſuetudinem inſtituere,quàm ſubtiliter & limatè de natura oratoris diſſerere.

6 Coemptio fuit uetus contrahendi matrimonij ritus , quo uir & mulier ſe quaſi mutuò emebant:nam & hæc à uiro interrogata,Viſne mihi materfamiliâs eſſe? reſpondebat ſe uelle:& ille uiciſsim interrogatus ſtipulabatur ſe mulieri patremfamiliâs eſſe uelle: itaque mulier conueniebat in manum uiri:huc alluſit Virgilius,cùm ait:

> Téque ſibi generum Tethys emat omnibus undis.

7 Herciſcere familiam eſt poſſeſsionem patrisfamiliâs diuidere : actio autem herciſcundæ
Lib.10.digeſt. familiæ(ut ait Caius)proficiſcitur ex lege duodecim tabularum : nanque cohæredibus uolentibus à communione diſcedere, neceſſarium uidebatur aliquam actionem conſtitui, qua inter eos
Ibidem. res hæreditariæ diſtribuerentur:& per herciſcundæ familiæ actionem(ut ait Vlpianus) diuiditur hæreditas ſiue ex teſtamento,ſiue ab inteſtato, ſiue ex lege duodecim tabularum, ſiue ex aliqua lege deferebatur hæreditas, uel ex ſenatuſconſulto,uel etiam conſtitutione : & generaliter eorum duntaxat diuidi hæreditas poteſt,quorum & peti poteſt.

8 Antonius reſpondit exemplis à Craſſo citatis, quòd orator in eiuſmodi cauſis non iuris ſcientia,ſed eloquentia ſuperior interdum poſsit euadere : utraque tamen ars poteſt eſſe eius rei cauſa.

9 Exemplum eſt ad eandem quæſtionem,quòd eloquentia prudentiam iuris non requirat, quia Sergius Galba orator ignarus iuris, de iure ipſo melius cuidam ruſtico reſpondit, quàm P.Craſſus iuris peritiſsimus:de quo antè dictum eſt.

Dilemma eſt ita concluſum,

> Si certum ius eſt,de eo nulla poteſt eſſe lis:ſi uerò dubium, cùm orator iureconſultum conſuluerit,cauſam poterit optimè dicere:
>
> Sed ius aut certum eſt,aut dubium:

Ergo de iure aut nulla eſt lis, aut cùm orator didicerit, melius de eo dicet, quàm iureconſultus.

10 Allegoria eſt à iaculatoribus, qui haſtas amento, id eſt, loro uinciunt, & eligant, ut firmata manu uehementius eas torqueant: qua ſimilitudine firmiſſimæ probationes in cauſis haſtæ amentatæ dicuntur. Cicero in Bruto, Vt haſtæ uelitibus amentatæ traduntur, ſic oratori argumenta.

11 Antonius illuſtrat ſecundam partem dilemmatis diſſoluendis quibuſdã exemplis à Craſſo prius citatis: reſpondet igitur ad ſextum exemplum de cauſa Curiana, & iure hæreditatis: ubi Craſſus non iuris, ſed eloquentiæ ſubſidio, & uiribus Curium defendit, & exinde concludit maximas cauſas ſine ſcientia iuris ab oratore tractari poſſe.

12 Ironia eſt ad eleuandum primum exemplum prolatum à Craſſo de cauſa militis, de cuius morte, cùm falſus rumor allatus eſſet, & pater alium quendam ſcripſiſſet hæredem, miles Romam reuerſus, de bonis paternis egit in iudicio.

13 Verſiculus erat in duodecim tabulis, (Vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto,) id eſt, quod quis ore pronuntiauerit, ratum eſto: Craſſus igitur ſi militem defenderet, diceret ſeruiendo ſuæ cauſæ hunc uerſum non eſſe duodecim tabularum, ſed potius magicum & præſtigioſum, quia ſi uerba legis huius ſequamur, interdum in errorem deducemur, ut exempli gratia, apparet in teſtamento patris familias, qui alium quàm filium militem ſcripſerat & nuncupaerat hæredem: non enim oportuit iudices uerba teſtamenti ſequi, ſed æquitatem cauſæ.

14 Antonius ſtrictim & curſim diſſoluit quædam latius dicta à Craſſo de inertia cauſidicorum, qui ius ciuile non diſcunt: ac primùm negat eam ſcientiam eſſe facilem, duobus argumentis, & quòd ita iureconſulti iudicent, & quòd hæc ſcientia nondum in artem redacta ſit, ſed adhuc confuſa & perturbata.

15 Secundũ principale argumentũ Craſſi item cõfutatur ab exẽplo maiorũ. Homines libentius ediſcunt Teucrum tragœdiam Pacuuij, quàm libros Manilij de iure: non eſt igitur iucunda iuris ſcientia. M. Pacuuius ſcripſit Tragœdiã de Teucro Telamonio, qui Aiace fratre ad Troiam interempto, & patrem & patriam fugiens, exilium ſibi in Cypro delegit. M. Manlius iureconſultus perſcripſerat leges & formulas rerum uenalium uendendarum, quibus cauebat, ne damnum acciperet uenditor aut emptor: qualis eſt illa apud Varronem de bubus, Eos cùm emimus Lib. 2.
domitos, ſtipulamur: ſic, illoſce boues ſanos eſſe, noxiſque præſturi, Spondéſne? Paulò uerboſius hæc, qui Manilij actiones ſequuntur. Ibidem, Emptio equina ſimilis ferè, & boum, & aſinorum, quòd in eiſdem rebus dominium in emptione mutatur, ut in Manilij legibus ſunt perſcripta.

16 Reſpondet argumento de antiquis legibus, quòd hæ ferè in uſu nullæ ſint, & idcirco earum cognitio non admodum utilis ſit.

17 Negat metu legum bonos ciues fieri, quia uirtus amore tradatur hominibus: ſed hoc leue & captioſum eſt. ut enim uiri boni præmio adducuntur ad uirtutem, ſic etiam improbi pœna reuocantur à uitiis.

18 Socrates in Menone negat uirtutem doctrina comparari, quia nulli ſint præceptores tradendæ uirtutis, & ad extremum concludit eam nobis diuinitus tradi.

19 Antonius reſpondet de ſeipſo per conceſſionem, quòd ius ciuile non didicerit: probátque illud non eſſe oratori neceſſariò perdiſcendum: argumentũ eſt à ſimili. Vt ruſticas res ſine arte & libris uſu quodam communi notas habemus, ita in legibus & iure ciuili communi quadam prudentia & intelligentia contenti eſſe debemus: ſed ad hanc ſimilitudinem poſſit quis ita.

reſpondere, Si ad naturam & communem uſum doctrina quædam acceſſerit, uirtutem & ſcientiam multò præſtantiorem & perfectiorem exiſtere.

20 *Mago Carthaginenſis punica lingua compoſuit uiginti octo libros de re Ruſtica, qui ex Senatuſconſulto in Latinum ſermonem conuerſi ſunt, ut Columella ait: hunc Magonem in*
Lib.1. *Georg. Virgilius eſt imitatus, ut ait Seruius.*

21 *Si de iure (inquit Antonius) dubium eſt, uel orator iuriſperitū conſulit, uel litigator rem planè conſultam defert ad oratorem.*

22 *Argumentum eſt à collatione maiorum cum minoribus. Orator cauſas difficiles, & multis circunſtantiis implicatas, cùm opus eſt, ad tempus perdiſcit: cur non igitur leges & reſponſa, cùm opus erit, ad tempus cognoſcet?*

23 *Prolepſis hæc ſoluitur à diſſimili: licet ius ciuile proſit oratori, non eſt tamen in eo, oratori magnopere elaborandum: qui locus illuſtratur à maiori ad minus: Orator Græcorum more uocem & geſtum non exercebit, quanuis utraque res ſit ei ualde neceſſaria, quanto igitur leuiore ſtudio ad cognitionem iuris deſcendet? in prima parte comparationis declaratur multum ſtudium Græcorum circa uocis & geſtus exercitationem & conformationem.*

24 *Pæan & Nomion hymni ſunt in honorem Apollinis olim celebrati & cantati, & ex ipſius dei cognominibus ſic appellati: nam Apollo à Græcis cognominatus eſt Pæan, uel ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, id eſt, à ſedandis moleſtiis: uel ἀπὸ τοῦ παίειν, id eſt, à feriendo, quòd radiis feriat. Et Arcades Apollinem νομίωνα appellant, quòd ab eo ſe ferunt leges accepiſſe: ut ait*
Lib.3. de nat. deor. *Cicero. In quibuſdam exemplaribus legimus Munionem corrupta uoce, pro Nomionem.*

25 *Diſſimilitudo uocis & geſtus à iure ciuili approbatur, ab exemplis diſſimilibus: Græci oratores conſulunt iuriſperitos, doctos quidem, ſed infimos homines, & penè miniſtros ſuos, Romæ uerò iureconſulti clariſſimi & præſtantiſſimi ſunt & habentur.*

26 *Antonius refellit argumentum Craſſi de celebritate iureconſulti in ſenectute, ab aliis cauſis: quòd pecunia & eloquentia poſſunt etiam efficere, ut domus ſenis celebris & frequentata ſit: in quo Antonius cum Craſſo leuiſſimè pugnat, præſertim cùm hæ tres cauſæ unius & eiuſdem effectus eſſe poſſint.*

27 *Probat oratorem, quantumuis ſenex ſit, cauſas agere poſſe, licet paulò remiſſius. Argumentum eſt à collatione minoris. Roſcius cùm in ſenectute ageret fabulam, uel canticum ſaltaret, iubebat tibicinem non incitatos, ut antea, ſed tardiores modos efficere: Quanto igitur facilius orator in cauſis agendis aliquid in ſenectute relaxabit? Libro primo de legibus Atticus ſimiliter diſputat, atque hic Antonius: nam cùm Cicero dixiſſet ſe non recuſare, quominus is patrio more ſedens in ſolio, conſulentibus reſponderet, ſenectutiſque non inertis grato & honeſto munere fungeretur: Atqui uereor (inquit Atticus) ne iſtam cauſam nemo noſcat, tibique ſemper dicendum ſit, ſed eò magis, quòd tute ipſe mutaſti, & aliud genus dicendi inſtituiſti: ut quemadmodum Roſcius familiaris tuus in ſenectute numeros in cantu ceciderat, ipſáſque tardiores fecerat tibias, ſic tu à contentionibus quibus ſummis uti ſolebas, quotidie relaxes aliquid, ut iam oratio tua non multum à philoſophorum lenitate abſit, quod ſuſtinere uel cùm ſumma ſenectus poſſe uideatur, nullam tibi à cauſis uideo dari uacationem.*

28 *Illuſtratio ſecundæ partis collationis, ab exemplis oratorum, ut Scipionis & Lælij, qui ſine uehementi contentione uocis cauſas agebant.*

29 *Antonius refellit argumētum Craſſi ex contrariis, Subſidium ſenectutis eſt ſolitudo, non igitur clientum frequentia.*

30 *Similitudo à nautis, qui ut ex longa nauigatione in portum ueniunt plenum quietis, ita ſenex ex longa uita in tranquillam & otioſam ſolitudinem confugere debet.*

RELIQVA verò, etiamſi adiuuant, hiſtoriam dico, & prudentiam iuris publici, & antiquitatis iter, & exemplorum copiam, ſiquando opus erit, à viro optimo, & iſtis rebus inſtructiſſimo familiari meo Longo mutuabor. Neque repugnabo quo minus (id quod modò hortatus es) omnia legãt, omnia audiant, in omni recto ſtudio atque humanitate verſentur. Sed me hercule, non ita multum ſpatii mihi videtur, ſi modò ea facere & perſequi volent, quæ à te Craſſe præcepta ſunt, qui mihi propè etiam nimis duras leges imponere viſus es huic ætati, ſed tamen ad id quod cupiunt adipiſcendum propè neceſſarias. Nam & ſubitæ ad propoſitas cauſas exercitationes, & accuratæ & meditatæ commentationes, ac ſtylus ille tuus, quem tu verè dixiſti perfectorem dicendi eſſe ac magiſtrũ, multi ſudoris eſt: & illa orationis ſuæ cum ſcriptis alienis comparatio, & de alieno ſcripto ſubita vel laudandi vel vituperandi, vel comprobandi vel refellendi cauſa diſputatio, non mediocris contentionis eſt vel ad memoriam, vel ad imitandum. Illud verò fuit horribile, quod me hercule vereor, ne maiorem vim ad deterrendum habuerit, quàm ad cohortandum. Voluiſti enim in ſuo genere vnumquenque noſtrum quaſi quendam eſſe Roſcium, dixiſtíque non tam ea quæ recta eſſent, probari, quàm quæ praua ſunt, faſtidiis adhæreſcere. quod ego non tam faſtidioſe in nobis, quàm in hiſtrionibus ſpectari puto. Itaque nos raucos ſæpe attẽtiſſimè audiri video: tenet enim res ipſa atque cauſa: at AEſopum, ſi paulum irraucuerit, explodi. A quibus enim nihil præter voluptatem aurium quæritur, in iis offenditur ſimul atque imminuitur aliquid de voluptate. In eloquẽtia autem multa ſunt quæ teneant: quæ ſi omnia ſumma non ſunt, & pleraque tamen magna ſunt, neceſſe eſt ea ipſa quæ ſunt, mirabilia videri. Ergo vt ad primum illud reuertar, ſit orator nobis is, qui, vt Craſſus deſcripſit, accommodatè ad perſuadendum poſſit dicere. Is autem concludatur in ea quæ ſunt in vſu ciuitatum vulgari ac forenſi: remotíſque cæteris, quanuis ea ſint ampla atque præclara, in hoc vno opere, vt ita dicam, dies & noctes vrgeatur: imitetúrque illum cui ſine dubio ſumma

vis dicendi conceditur, 'Athenienſem Demoſthenem:in quo tantum ſtudium fuiſſe, tantúſque labor dicitur, vt primùm impediméta naturæ diligentia induſtriáque ſuperaret: cúmque ita balbus eſſet, vt eius ipſius artis cui ſtuderet, primam literam non poſſet dicere, perfecit meditando, vt nemo planius eo locutus putaretur. Deinde cùm ſpiritus eius eſſet anguſtior, tãtùm continenda anima in dicendo eſt aſſecutus, vt vna continuatione verborum (id quod eius ſcripta declarãt) binæ ei contentiones vocis & remiſſiones continerentur: quinetiam (vt memoriæ proditum eſt) coniectis in os calculis, ſumma voce verſus multos vno ſpiritu pronuntiare conſueſcebat, neque id conſiſtens in loco, ſed inambulans, atque aſcenſu ingrediens arduo. Hiſce ego cohortationibus, Craſſe, ad ſtudium & ad laborem incitandos iuuenes vehementer aſſentior: 'cætera quæ collegiſti ex variis & diuerſis ſtudiis & artibus, tametſi ipſe es omnia conſecutus, tamen ab oratoris proprio officio atque munere ſeiuncta eſſe arbitror.' Hæc cùm Antonius dixiſſet, ſanè dubitare viſus eſt Sulpitius, & Cotta, vtrius oratio propius ad veritatem videretur accedere. Tum Craſſus, 'Operarium nobis quendam Antoni oratorem facis, atque haud ſcio an aliter ſentias: & vtare tua illa mirifica ad refellẽdum conſuetudine, qua tibi nemo vnquam præſtitit: cuius quidem ipſius facultatis exercitatio, oratorum propria eſt: ſed iam in philoſophorum conſuetudine verſatur, maximéque eorum qui de omni re propoſita in vtranque partem ſolent copioſiſſimè dicere. Verùm ego non ſolùm arbitrabar, his præſertim audientibus, à me informari oportere qualis eſſe poſſet is qui habitaret in ſubſelliis, neque quicquam amplius afferret, quàm quod cauſarum neceſſitas poſtularet: ſed maius quiddam videbam, cùm cenſebam oratorem, præſertim in noſtra Repub. nullius ornamenti expertem eſſe oportere." Tu autem quoniam exiguis quibuſdam finibus totum oratoris munus circundediſti, hoc facilius nobis expones ea, quæ abs te de officiis præceptíſque oratoris quæſita ſunt: ſed, opinor, ſecundum hunc diem. ſatis enim multa à nobis hodie dicta ſunt." Nunc & Scæuola, quoniam in

Tuſculanum ire conſtituit, paulum requieſcet, dum ſe calor frangat: & nos ipſi, quoniam id temporis eſt, valetudini demus operam. Placuit ſic omnibus. Tum Scæuola, Sanè, inquit, vellem non conſtituiſſe in Tuſculanum me hodie venturum eſſe Lælio: libenter audirem Antonium. Et cùm exurgeret, ſimul arridens, Neque enim, inquit, tam mihi moleſtus fuit, quòd ius noſtrum ciuile peruellit, quàm iucundus, quòd ſe id neſcire confeſſus eſt.

1 *Quartum contradictionis caput eſt de hiſtoria, & antiquitatis ſcientia, quam quidem non negat Antonius oratori prodeſſe, ſed cùm opus erit, ab hiſtoricis poſſe peti dicit.*

2 *Quintum caput de varia & multiplici exercitationis ratione, ut lectionis, ſcriptionis, auditionis, diſputationis, declamationis, leuiter reprehenditur, quòd adoleſcẽtes in his ſtudiis diutius immorari non poßint.*

3 *Sextum & ultimum de perfectione oratoris illuſtrata fuerant à Craſſo ſimilitudine Roſcij hiſtrionis, quam Antonius nunc euertit per dißimilitudinem: Antonius orator raucus in foro toleratur: AEſopus hiſtrio ſi raucus eſſet, in ſcena non toleraretur.*

4 *Cicero in Bruto de Antonio ſic ait, Vox permanens erat in Antonio, uerùm ſubrauca natura, ſed hoc uitium huic uni in bonum conuertebat: habebat enim flexibile quiddam in quæſtionibus, aptúmque cùm ad fidem faciendam, tum ad miſericordiam commouendam.*

5 *Hactenus Antonius reprehendit definitionem oratoris à Craſſo deſcripti, uelut multis rebus alienis ſuperuacuam: & redundantem ſcientia politica, philoſophia, iuriſprudentia, & hiſtoria: tandem concludit definitionem mediocris oratoris, quam initio diſputationis ſuæ conſtituerat, & exemplo Demoſthenis illuſtrat, quò uehementius adoleſcentes ad eloquentiæ ſtudiũ incitet. Illud autem quod in Craßi & Antonij diſputatione monuimus, ad extremum etiam nobis repetendum eſt oratoris nomine definiri in hoc dialogo actorem ciuilium cauſarum, qui multis rebus & artibus ad agendum ſit inſtructus, non autem unius artis hominem, qui præceptis, & ratione, & propria quadam facultate diſtinctus ſit à cæteris ſingularibus diſciplinis.*

6 *Plutarchus ſcribit Demoſthenem, cùm propter hæſitantiam linguæ & anguſtias ſpiritus in Pyræum seceßiſſet, à Thraſio Eunomio ſene ad Rempub. reuocatum fuiſſe: rurſuſque cùm à populo irrideretur, hortatu Satyri hiſtrionis in pronuntiandis uerſibus Euripidis & Sophoclis ita ſe exercuiſſe, ut non prior Demoſthenes, ſed alter uideretur: eundémque ædificaſſe Phalericum, locum quendam ſubterraneum, in quem quotidie deſcendens geſtum & motum corporis fingeret, uocémque exerceret: nonnunquam etiam duos aut tres menſes domi incluſum declamitaſſe abraſa parte capitis, ut ſibi domo exeundi facultatem præriperet.*

7 *Hæc diſtinctio rhetoricæ artis à cæteris artibus uerißima eſt, quia aliud eſt in aliqua arte aliquem aliarum rerum uſum eſſe neceſſarium, aliud artis ipſius eſſe proprium. Atque hoc argumento non tantùm Antonius Craſſum, ſed quiuis ipſum Antonium refellere poßit, qui nomine unius artis Rhetoricæ dialecticam inuentionis & diſpoſitionis artem confuderit.*

8 *Finis eſt dialogi, ubi ex audientium aſſenſione diſputatio excellentium oratorum commendatur.*

9 *Cicero per Craſſum indicat Antonium εἰρωνικῶς locutum eſſe, uel potius Academicorũ more, qui de rebus propoſitis in utranque partem diſputãt, quæ Antonij εἰρώνεια ſecundo ora-*

torio dialogo magis intelligitur, ubi Antonius ſententiam Craſsi de oratore diſputat.

10 *Tranſitus ſignificatur ad τεχνολογίαν, id eſt, Rhetoricæ artis explicationem: Antonius enim ab adoleſcentibus rogatus fuerat, non ut Craſſum refelleret, ſed ut de præceptis Rhetoricis diceret: itaque Antoniani muneris partes renouantur à Craſſo, ut interea ſe præparet Antonius ad proximi diei diſputationem de præceptis artis Rhetoricæ.*

11 *Cicero libro quarto ad Atticum rationem reddit cur Scæuolæ diſceſſum abſoluto primo dialogo finxerit: Feci (inquit) idem quod in Politia deus ille noſter Plato, cùm in Piræeum Socrates uenisſet ad Cephalum locupletem & feſtiuum ſenem, quoad primus ille ſermo haberetur, adeſt in diſputando ſenex: deinde cùm ipſe quoque commodiſsimè locutus eſſet, ad rem diuinam dicit ſe uelle diſcedere, neque poſtea reuertitur: credo Platonem uix putaſſe ſatis conſonum fore, ſi hominem id ætatis in tam longo ſermone diutius retinuiſſet: multò ego ſatius hoc mihi cauendum putaui in Scæuola, qui erat & ætate & ualetudine ea, qua tu eſſe meminiſti, & his honoribus, ut uix ſatis decorum uideretur, eum plures dies eſſe in Craſsi Tuſculano: & erat primi diei ſermo non alienus à Scæuolæ ſtudiis: reliqui libri τεχνολογίαν habent, ut ſcis: huic ioculatoriæ diſputationi ſenem illum, ut noras, intereſſe ſanè nolui.*

In M. Tullij Ciceronis librum primum de Oratore Audomari Talæi explicationum finis.